

LÄHEISNEUVONPITO SOSIAALITYÖNTEKIJÄN NÄKÖKULMASTA

Huolessa ja tukiverkostoissa tapahtuneet muutokset
läheisneuvonpitoprosessin aikana

Sanna Güler

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	VOIMAVARAKESKEISYYS	7
2.1	Voimavara- eli ratkaisukeskeisyys terapiatyössä	9
2.2	Voimavarakeskeisyys laajempaan työkehikseenä	11
2.3	Voimavarat ja huolen vyöhykkeet.....	12
2.4	Voimavarat ja läheisneuvonpito.....	15
3	LÄHEISNEUVONPITO	15
3.1	Lapsikeskeisyys	16
3.2	Verkostonäkökulma.....	18
3.3	Läheisneuvonpidon kehittyminen ja saapuminen Suomeen.....	19
3.4	Läheisneuvonpitoprosessin vaiheet.....	21
4	AIKAISEMPIA TUTKIMUSTULOKSIA JA MENETELMÄN ARVIOINTIA	23
5	TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	28
5.1	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	28
5.2	Tutkimusaineistot.....	30
5.3	Tutkimusmenetelmät.....	33
5.4	Tutkimuksen toteutus	37
6	HUOLI	38
6.1	Sosiaalityöntekijän kokema huoli läheisneuvonpidon alussa	41
6.2	Läheisneuvonpitoprosessin aikana tapahtuneet muutokset huolella	47
7	TUKIVERKOSTOT	54
7.1	Läheisten tuki läheisneuvonpitoprosessin alussa.....	55
7.2	Viranomaisten tuki läheisneuvonpitoprosessin alussa	58
7.3	Läheisneuvonpitoprosessin aikana tapahtuneet muutokset tukiverkostoissa.....	61
8	HUOLEN JA TUEN MUUTOKSET VOIMAVAROJEN NÄKÖKULMASTA	65
9	SUUNNITELMASTA IRRALLISET MUUTOKSET.....	69

10	KOOLLEKUTSUJAN MERKITYS LÄHEISNEUVONPIDOSSA	72
11	ARVIOINTIA, TULOKSIA JA POHDINTAA	75
11.1	Tutkimuksen arviointia	76
11.2	Tärkeimmät tutkimustulokset	77
11.3	Pohdintaa	81
	LÄHTEET	86
	LIITE 1	91
	LIITE 2	94
	LIITE 3	95

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on syntynyt yhteistyössä Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin kanssa. Koska oma tutkimuksellinen lähtökohtani oli ”tabula rasa” eli olin periaatteessa valmis tekemään tutkimukseni täysin läheisneuvonpitoprojektin ehdoilla, määrittävät projektissa työskentelevien sekä projektilta läheisneuvonpidon arviointia odottavien kuntaedustajien toiveet ja odotukset työtäni hyvin suurella määrällä. Olen kuitenkin pyrkinyt säilyttämään tutkimukseni kaikissa vaiheissa kriittisyyteni sekä sitoutumattomuuteni projektiin ja sen tavoitteisiin. Sen takia en ole lupautunut tuomaan esiin ainoastaan positiivisia argumentteja läheisneuvonpitomenetelmän puolesta, eikä sitä minulta pyydettykään. Tarkoitukseni on työni puitteissa nostaa esiin myös menetelmään liittyviä kysymysmerkkejä, epäselvyyksiä tai kehittämishaasteita, jotka voisivat tuoda lisäarvoa läheisneuvonpitoprojektin kuluessa suoritettavalle asiakastyön arviointihankkeelle. Tutkimukseni perimmäisenä tarkoituksena ei ole ainoastaan uuden tiedon ja näkökulman tuottaminen läheisneuvonpidosta ja siihen osallistuvien toimijoiden, erityisesti sosiaalityöntekijöiden, kokemuksista ja ajatuksista, vaan samalla myös näiden tietojen, kokemusten ja ajatusten tulkitseminen ja pohtiminen osana laajempaa menetelmän arviointia. Pyrkimyksenäni on siis ottaa oman aineistoni valossa kantaa siihen, mikä läheisneuvonpidossa menetelmänä on hyvää ja säilytettävää, ja mikä puolestaan vaatii muutosta ja kehittämistä, jotta läheisneuvonpidolla olisi realistinen mahdollisuus juurtua osaksi suomalaista lastensuojelutyötä ja sen menetelmällistä välineistöä.

Läheisneuvonpitoa on tutkittu Suomessa lähinnä Stakesin ja paikallisten läheisneuvonpitoprojektien puitteissa vuodesta 1998 lähtien. Tutkimukset ovat keskittyneet pitkälti kuvaamaan läheisneuvonpitoa uutena lastensuojelun menetelmänä ja kartoittamaan läheisneuvonpidosta syntyneitä ensikokemuksia hyvin yleisellä tasolla. Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin siipien suojassa on ennen tätä työtä tehty kaksi muuta opinnäytettä, joista toinen keskittyi tutkimaan lapsen asemaa koollekutsujan näkökulmasta (Hänninen 2005), ja toinen tarkasteli lapsikeskeisyyttä kirjallisten dokumenttien valossa (Gripenberg 2005). Tutkimuksen tendenssinä näyttääkin olevan siirtyminen yleisellä tasolla liikkuvasta menetelmän kuvauksesta ja arvioinnista tarkemmin fokuksituihin tutkimuskohteisiin. Vaikka Hännisen ja

Gripenbergin tavoin koen lastensuojelun sosiaalityöntekijänä itsekin lapsikeskeisyyden yhdeksi tärkeimmistä lastensuojelutyön määrittäjistä, tai ehkäpä juuri siksi, en halunnut keskittyä omassa opinnäytetyössäni lapsinäkökulman tarkastelemiseen. Sen sijaan käänsin katseeni omaan ammattikuntaani, ja täten väistämättä myös itseeni, ja kiinnostuin ajatuksesta tutkia läheisneuvonpitoa menetelmänä ja prosessina lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Sosiaalityöntekijöiden äänen kuuluviin tuominen tässä opinnäytetyössä on mielestäni tärkeää kolmestakin eri syystä. Ensinnäkin Stakesin sosiaalityöntekijöille kolme vuotta sitten tehdyn kyselytutkimuksen (Reinikainen 2002) sekä läheisneuvonpitoa sosiaalityöntekijöiden puheessa tarkastelleen pro gradu -työn (Olin-Payne 2003) lisäksi läheisneuvonpitoa ei ole liiemmin tutkittu Suomessa pelkästään sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Läheisneuvonpitoa käyttäneiden sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia dokumentteja on kuitenkin käytetty monissa läheisneuvonpitoa käsittelevissä tutkimuksissa osana empiiristä tutkimusaineistoa. Uskon siis tutkimukseni täydentävän kokonaiskuvaa läheisneuvonpidosta tuomalla julki sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä käsillä olevasta menetelmästä. Toiseksi mielestäni jo sosiaalityöntekijän keskeinen asema läheisneuvonpitoprosessin tilaajana ja käynnistäjänä velvoittaa tutkimaan läheisneuvonpitoa juuri tästä näkökulmasta, sillä en näe läheisneuvonpidolla tulevaisuutta vakiintuneena osana lastensuojelutyötä, jollei sosiaalityöntekijöiden kokemuksia tutkita ja sitä kautta tuoda kaikkien sosiaalityöntekijöiden ulottuville käyttökelpoista tietoa läheisneuvonpidosta käytännön asiakastyön menetelmänä. Kolmas, ja samalla myös sisäsyntyisin motiivi tarkastella läheisneuvonpitoa juuri sosiaalityöntekijän näkökulmasta liittyy kiinteästi oman ammatillisuuteni kehittämiseen. Haluan tutkimukseni kautta pohtia omaa tapaani tehdä lastensuojelutyötä ja saada lisää tietoa uudeltaisista työvälineistä ja niiden soveltamisarvosta juuri omaa käytännön työtäni ajatellen. Uskon saavani tutkimukseni kautta sekä yksityiskohtaisempaa tietoa läheisneuvonpidosta menetelmänä että vinkkejä siihen, millaisissa tilanteissa ja minkä tyyppisten asiakkaiden kanssa läheisneuvonpitoa kannattaa käyttää ja millaisia tuloksia sen avulla on mahdollista saavuttaa. Tutkimukseni sisältää siis kaksinaapaisen funktion, joka sitoo tämänhetkisen sosiaalityön tutkimuksen hengen mukaisesti toisiinsa sekä teoreettisen tiedon että käytännön sovellusarvon. Tutkimukseni tar-

koituksena on toisaalta tuottaa läheisneuvonpitoprojektille tietoa sosiaalityöntekijöiden kokemuksista ja näkemyksistä läheisneuvonpidosta, ja toisaalta taas jakaa sosiaalityöntekijöille oman ammattikunnan sisällä syntyneitä havaintoja ja tulkintoja menetelmän hyvistä ja huonoista puolista, mikä puolestaan auttaa sosiaalityöntekijöitä refleктоimaan ja kehittämään omaa ammatillisuuttaan ja työtään.

Läheisneuvonpito sopii hyvin sosiaalityön tutkimuksen kohteeksi, sillä sosiaalityössä tällä hetkellä käynnissä oleva suuri murros tai neljäs käänne (esim. Mutka 1998) on tuonut ammatillisen keskustelun keskiöön uudenlaisia teemoja ja näkökulmia. Lastensuojelulakia ollaan parhaillaan uudistamassa joustavampaan ja asiakaskeskeisempään suuntaan Ruotsin esimerkin mukaisesti. Ruotsissa tuli vuonna 1999 voimaan uusi laki, jonka mukaan sukulaissijoituksen mahdollisuus tulee selvittää ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Läheisneuvonpidon on koettu olevan yksi menetelmä uuden lain soveltamiseen käytännön lastensuojelutyössä.

2000-luvulla perinteisen sosiaalityön opetuksen ja tutkimuksen rinnalle on noussut uusi tehtäväala, sosiaalialan käytäntöjen kehittäminen, josta on tullut tärkeä osa sosiaalialan tiedonmuodostusta. Keskustelu näyttöön perustuvan käytännön (evidence-based) vaatimuksesta on vilkastunut myös sosiaalialalla, mikä tarkoittaa sitä, että myös lastensuojelutyön ajankohitaiseksi haasteeksi on muodostunut se, että lastensuojelun pitäisi perustua työtapoihin, joiden vaikuttavuus on empiirisesti perusteltu (Pölkki 2004, 280). Riitta Haverisen mukaan niin sanottujen hyvien käytäntöjen luomisessa tutkimussynteeseien tekeminen, arviointi ja lupaavien käytäntöjen toimivuuden testaaminen ovat välineitä nostaa erittelyyn mahdollisesti toimivia elementtejä ja työkäytäntöjä. Hyvien käytäntöjen kehittämisen taustaoletuksena on toimintatapojen, työmenetelmien, interventioiden ja toimintamallien yleistettävyyys sekä niiden siirrettävyyys toimintaympäristöstä toiseen. Haverinen kirjoittaa, että vaikuttavuuden osoittamisen vaatimus on kustannustietoista yhteiskuntapolitiikkaa ja että erityisesti interventioiden vaikutuksiin liittyvää arviointitutkimusta pidetään tarpeellisena. (Haverinen 2005, 103.) Käytäntötutkimus on luonteeltaan soveltavaa tutkimusta, ja sen ongelmanasettelu ja aihe liittyvät läheisesti sosiaalialan työkäytäntöihin. Käytäntötutkimus pyrkii tuottamaan tie-

toa yhteistyössä käytännön toimijoiden (esimerkiksi asiakkaiden, sosiaalityöntekijöiden, verkostojen) kanssa ja yhtenä sen monista tehtävistä on nostaa esiin marginaaliin joutuneiden ja puolustuskyvyttömien ryhmien kokemukset. (Satka ym. 2005, 10–12.) Läheisneuvonpitoon liittyvä tutkimus, ja täten myös oma opinnäytetyöni, ovat luonteeltaan juuri tällaista käytäntötutkimusta, jonka tavoitteena on arvioida hyvänä käytäntönä pidetyn läheisneuvonpitomenetelmän vaikuttavuutta.

2000-luvun sosiaalityön tutkimuksen fokuksena on siis yhä enenevässä määrin teorian ja käytännön (tai niin kutsutun hiljaisen tiedon) yhdistäminen. Postmoderni sosiaalityö ammatikäytäntönä pyrkii puolestaan luopumaan asiantuntijoiden auktoriteettiasemasta ja suuntaamaan sen sijaan katseensa reflektiivisen ja dialogisen asiantuntijuuden, asiantuntijuuden jakamisen, asiakaslähtöisyyden, asiakkaiden valtaistamisen sekä verkostojen puoleen tavoitteenaan luoda uusia ja joustavia vaihtoehtoja niin sosiaalityön tutkimuksen pariin kuin käytännön työn areenoille. Läheisneuvonpito on yksi näistä uuden ajan mukanaan tuomista vaihtoehtoisista työskentelymalleista. Sen juuret kiinnittyvät vahvasti lapsikeskeisyyden, osallisuuden ja osallistumisen vahvistamiseen, avoimeen dialogiin sekä verkostojen voimavarojen etsimiseen.

Olen valinnut tutkimukseni teoreettiseksi viitekehykseksi voimavara- ja ratkaisukeskeisyyden näkökulman, sillä eräs läheisneuvonpidon keskeisimmistä teoreettisista painotuksista on juuri asiakkaiden omien läheisverkostojen voimavarojen näkyväksi tekeminen ja hyödyntäminen lasta koskevan huolen poistamisessa. Pyrin tutkimuksessani selvittämään, ovatko läheisverkoston voimavarat jollakin tapaa lisääntyneet tai päässeet tehokkaammin esiin läheisneuvonpitoprosessin myötä, minkä puolestaan näkisin vaikuttavan ainakin jollakin tasolla sosiaalityöntekijän kokeman huolen määrään.

2 VOIMAVARAKESKEISYYS

Yksi läheisneuvonpidon teoreettisista tukipilareista on siis ratkaisu- ja voimavarakeskeisyyden idea. Olen valinnut voimavarakeskeisyyden näkökulman oman tutkimukseni teoreetti-

seksi viitekehyyksi, sillä se liittyy mielestäni hyvin kiinteästi sekä tutkimuskohteeseeni, läheisneuvonpitoon voimavarakeskeisyyttä toteuttavana menetelmänä, että aineistolleni asettamiini tutkimuskysymyksiin sosiaalityöntekijän huolten ja läheisten voimavarojen välisen suhteen muutoksista läheisneuvonpidon prosessin aikana. Oma lähtökohtaisena ajatuksenani voimavarojen suhteen on se, että jos sosiaalityöntekijän kokema huoli lapsesta vähenee läheisneuvonpitoprosessin myötä, jonkinlainen muutos on täytynyt tapahtua tällöin myös läheisten omissa resursseissa.

Pirjo Koskinen-Ollonqvistin (2002) mukaan voimavaroilla tarkoitetaan yleisesti yksilön fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia sekä kulttuurisia mahdollisuuksia ja edellytyksiä. Esimerkkeinä näistä Koskinen-Ollonqvist mainitsee läsnäolon, omanarvontunnon, itseluottamuksen, sosiaalisen luottamuksen, tukiverkoston käytön, tasavertaisen vuorovaikutuksen sekä kohtaamisen (Koskinen-Ollonqvist et al. 2002, 39). Tom Erik Arnkil (2004) puolestaan on määritellyt voimavarat muun muassa kyvyiksi ja taidoiksi, päätösvallaksi ja ”liikuteltavissa oleviksi” hyödykkeiksi, kuten esimerkiksi rahaksi, lääkkeiksi, kuntoutuspäätöksiksi ja niin edelleen. (Arnkil 2004, 214). Juhani Räsänen (2004) kirjoittaa, että vaikeista elämäntilanteista selviytyminen edellyttää sitä, että ihmisellä on riittävät fyysiset ja psyykkiset valmiudet tavoitteelliseen toimintaan. Näiden sisäisten edellytysten lisäksi ihminen tarvitsee myös riittävät ulkoiset edellytykset toiminnalleen. Kyetäkseen toimimaan ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, ihmisen täytyy olla myös motivoitunut toimimaan. Hänen tulee kyetä pohtimaan, mitkä toiminnot johtavat tavoiteltuun tulokseen, sekä ymmärtämään, minkälaista toimintaa tilanteen muuttaminen vaatii. Ihmisen tulee siis omata monenlaisia edellytyksiä ja taitoja, jotta hän kykenee ottamaan voimavaransa käyttöön. (Räsänen 2004, 3.)

Eräs postmodernin ajan yhteiskuntatieteen suosikkikäsitteistä on empowerment eli suomeksi käännettynä valtaistaminen, voimavaraistaminen tai elämänhallinta. Empowerment-ajattelun lähtökohtana on se, että jokaisella meistä on yksilölliset valmiudet vastuun ottamiseen (Räsänen 2004, 3). Voimaa tai valtaa ei voida kuitenkaan antaa ihmisille ulkoapäin, vaan voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä henkilökohtainen ja yhteisöllinen prosessi. Räsänen toteaa ihmisten voimaannuttamisen tavoitteena olevan sen, että ihmiset ottavat vas-

tuun hyvinvointinsa kokonaisvaltaisesta kehittämisestä ja ihmisenä kasvusta. Empowerment-ajattelun ydinkäsite on havahtuminen, joka voi olla yhteisöllistä, mutta myös yksilön pysähtymistä miettimään omaa elämäänsä. Voimaannuttamisella pyritään havahduttamaan ihmiset ja motivoimaan heidät uskaltamaan irrottautua totutuista toimintamalleista. (Räsänen 2004, 3.)

2.1 Voimavara- eli ratkaisukeskeisyys terapiatyössä

Ratkaisukeskeinen lyhytterapia (*solution-focused brief therapy* eli *SFBT*) kehittyi nykyiseen muotoonsa perheterapiatyön piirissä Milwaukee Brief Family Therapy Centerissä Yhdysvalloissa. Ratkaisukeskeisyys menetelmänä oli saanut alkunsa USA:ssa jo 1950-luvulla, mutta varsinainen kehittämistyö aloitettiin vasta 1970-luvulla (Katajainen, Lipponen & Litovaara 2003, 14). Ratkaisukeskeisen lyhytterapian ensisijaisena kehittäjänä pidetään amerikkalaista tutkijaa Steve de Shazeria, joka tutki vuosien ajan toisten terapeuttien työskentelyä. De Shazer kokosi yhteen eri tutkimuksista löytämiään aineksia, jotka tuntuivat toimineen hyvin käytännön asiakastyössä, ja muodosti niistä oman terapeuttisen mallinsa. Ratkaisukeskeisen lyhytterapian malli levisi Yhdysvalloista kaikkialle maailmaan, ja se on laajasti tämän päivän ammattiauttajien käytössä sekä puhtaana ratkaisukeskeisen lyhytterapian mallina että väljempänä ratkaisukeskeisenä työotteena. (Parton & O’Byrne 2000, 96–97.) Ratkaisukeskeisellä terapiasuuntauksella ei ole yhtenäistä teoriapohjaa, vaan se perustuu käytännön terapiatyön analyysiin. Teoreettista tietoa ei kuitenkaan väheksytä, vaan terapeutit voivat hyödyntää terapiatyössään eri teorioiden luomia toimintamahdollisuuksia (Tikkanen 1998, 93).

Suomessa ratkaisukeskeisen lyhytterapian puolestapuhujina ovat toimineet psykiatri ja psykoterapeutti Ben Furman sekä sosiaalipsykologi ja kouluttaja Tapani Ahola. Furman ja Ahola perustivat Suomeen ratkaisu- ja voimavarasuuntautunutta lähestymistapaa levittävän Lyhytterapiainstituutin vuonna 1986.

Ratkaisukeskeistä ajattelutapaa käytetään sekä yksilöterapiassa että pari- ja perheterapiassa. Ratkaisukeskeisestä terapiasta käytetään Suomessa myös nimeä lyhytterapia. Nimitys lyhytterapia johtuu siitä, että ratkaisukeskeinen terapia on perinteisiä terapioida lyhyempää eli noin 4-6 käyntikertaa (Tikkanen 1998, 91). Terapian tarkoituksena on sysätä liikkeelle muutos, jota asiakas itse jatkaa terapian päätyttyä.

Tiina Tikkasen (1998) mukaan ratkaisu- eli voimavarakeskeisyydellä tarkoitetaan terapia-työssä sitä, että terapiassa keskitytään asiakkaan vahvuuksiin, edistykseen sekä omiin ratkaisuihin. Työskentelyn lähtökohtana on siis oletus siitä, että ihmisellä on olemassa resurssit ja voimavarat auttaa itse itseään. Tästä johtuu myös nimitys voimavarakeskeinen lähestymistapa. (Tikkanen 1998, 91.)

Ratkaisukeskeisessä terapiassa ei perinteisen terapian tapaan ajatella, että oireet heijastavat jotakin toista syvemmällä olevaa ongelmaa. Asiakkaan ongelmia käsitellään niin kuin ne eläisivät itsenäistä elämäänsä, toisistaan riippumattomina ja erillisinä hankaluuksina. Ratkaisukeskeisessä terapiatyöskentelyssä kunnioitetaan niitä selityksiä, jotka asiakas itse pulmilleen antaa. Asiakkaalle ongelma on ensisijainen, kun taas terapeuteille poikkeukset ovat ensisijaisia. Interventiot auttavat asiakkaita muuttamaan järjestystä ja löytämään ratkaisun (de Shazer 1995, 75). Terapeutti pidättäytyy tietämästä mielessään asiakasta paremmin, mistä asiakkaan ongelmat johtuvat. Terapeutin rooli on täten hyvin erilainen kuin perinteisissä terapeutin auktoriteettiin ja asiantuntijuuteen nojaavissa menetelmissä. Menetelmän perusajatuksena onkin, että asiakas on aina paras asiantuntija omissa asioissaan. Tämä tekee ratkaisukeskeisestä terapiasta hyvin asiakaslähtöisen ja tasa-arvoisen menetelmän.

Ratkaisukeskeisen ajattelutavan mukaan ongelmat vaikeutuvat ja kasvavat, jos niitä ei yritetä ratkaista tai jos toistetaan jo tehottomaksi todettua ratkaisua. Ratkaisukeskeisessä terapiassa tutkitaan ensin niitä ratkaisuyrityksiä, joita asiakkaat, heidän läheisensä ja asiantuntijat tähän asti ovat käyttäneet. Hyvin toimineiden ratkaisuyritysten käyttöä pyritään rohkaisemaan, ja niiden rinnalle yritetään etsiä uusia näkökulmia ja ratkaisuideoita. (Tikkanen 1998, 92–93.)

Ratkaisukeskeisen ajattelutavan mukaan tulevaisuus määrittää nykyhetken kokemista samalla lailla kuin menneisyys. Tämän vuoksi on tärkeää saada asiakas haaveilemaan hyvästä tulevaisuudesta. Tässä käytetään apuna toiveikkuutta luovien myönteisten mielikuvien luomisesta asiakkaan mieleen. Terapian tavoitteena on luoda mahdollisimman konkreettinen mielikuva muutoksesta, mikä kiihdyttää asiakasta itse muutokseen. Työskentelyn pääpaino on toiminnassa, sillä pelkkä oivallus ei riitä ongelmien ratkaisemiseksi. (Tikkanen 1998, 95.)

2.2 Voimavarakeskeisyys laajempänä työkehyksenä

Ratkaisu- tai voimavarakeskeisyyden idea on levinnyt terapiatyön piiristä myös muiden ihmishuone- ja auttamisammattien työvälineeksi. Vaikka muissa auttamisammateissa menetelmää sovelletaan vähemmän kuin terapiatyössä, ovat ratkaisukeskeisyyden kantavat perusajatukset kuitenkin säilyneet samoina. Lasse Salmi kuvaa artikkelissaan ”Ratkaisukeskeisyys pähkinänkuoressa” ratkaisu- tai voimavarakeskeistä ajattelu- ja työtapaa maanläheiseksi ja myönteiseksi tavaksi kohdata erilaisia inhimillisen elämän haasteita ja pulmatilanteita. Erityisesti ihmishuonealoilla käytössä oleva voimavarakeskeinen työote innostaa asiakkaita kehittämään luovia ratkaisuja ongelmiin korostamalla voimavaroja, toiveikkuutta, edistystä ja yhteistyötä. (Salmi 2003.)

Salmi on jakanut artikkelissaan ratkaisu- ja voimavarasuuntautuneen työn ominaispiirteet seitsemäksi selkeäksi luokaksi (Salmi 2003):

1. Asiakaslähtöisyys

Asiakaslähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että asiakas asettaa itse omat tavoitteensa sen sijaan, että joutuisi hyväksymään asiantuntijoiden määrittelemät tavoitteet.

2. Tavoitelähtöisyys ja tulevaisuussuuntautuneisuus

Työntekijän ja asiakkaan välisissä keskusteluissa painopiste on tavoitteissa sekä niiden saavuttamisessa.

3. Voimavarakeskeisyys

Ongelmanratkaisussa tai tavoitteiden saavuttamisessa tutkitaan ja hyödynnetään asiakkaan omia kykyjä, taitoja ja osaamista. Menneisyys nähdään pikemminkin voimavarana kuin painolastina.

4. Poikkeuksien ja edistyksen huomioiminen

Työskentelyssä keskitytään erityisesti niihin aikoihin ja hetkiin, jolloin vaikeudet ovat paremmin hallinnassa tai jokin tavoite on edes osin toteutunut.

5. Myönteisyys, luovuus, leikillisyys ja huumori

Voimavarasuuntautunut työote tukee asiakkaan vahvoja puolia. Uusien näkökulmien syntyminen lisäksi oleellista on ideoida ja testata vuorovaikutussuhteessa erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja.

6. Hyödyntäminen ja konstruktiiivinen näkemys

Voimavarakeskeinen työtapa on salliva, ja siihen voidaan liittää muista työmuodoista lainattuja ideoita.

7. Yhteistyö ja kannustus

Voimavarakeskeisessä työmuodossa asiakkaan läheiset nähdään voimavarana, ja pulmia voidaan ratkoa yhteistyössä heidän kanssaan. Tärkeänä osana työtä on myönteinen palaute sekä kiitosten jakaminen.

Tiivistäen voi siis sanoa, että voimavarasuuntautunut työote tähtää hyvän yhteistyösuhteen muodostamiseen ja asiakkaiden toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen. Asiakkaan sosiaalista verkostoa pidetään asiakkaan kannalta tärkeänä konkreettisena voimavarana eikä asiakasta itseään nähdä passiivisena ongelmien uhrina, vaan ihmisenä, joka pystyy tekemään konkreettisia asioita hyvinvointinsa eteen (Vataja 1998, 5). Jari Koskisuun (2004) mukaan ratkaisukeskeisen työskentelyotteen lähtökohtana on oletamus siitä, että ongelmien ratkaiseminen sinänsä on jo tavoitteellista toimintaa, joka voi tukea asiakasta asettamaan myös muita muutostavoitteita. Ongelmien käytännön ratkaisuihin pyrkiminen mahdollistaa Koskisuun mukaan sen, ettei asiakkaan elämä ole ainoastaan ongelmien kahlitsemaa, vaan myös mahdollisuuksia sisältävää (Koskisuun 2004, 163).

2.3 Voimavarat ja huolen vyöhykkeet

Lastensuojelun sosiaalityössä puhutaan yleensä lasta koskevista huolista. Tom Erik Arnkil ja Esa Eriksson (2005) ovat luoneet huolen vyöhykkeistöstä kaavion, joka kuvastaa huolen eri asteita sekä huolen ja voimavarojen välisiä suhteita. Huolen vyöhykkeitä on seitsemän ja ne kuvaavat työskentelysuhteita.

Ei huolta	Pieni huoli		Harmaa vyöhyke		Suuri huoli	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Ei lainkaan huolta	Pieni huoli tai ihmettely käynyt mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä.	Huoli tai ihmettely käynyt toistuvasti mielessä; luottamus omiin mahdollisuuksiin hyvä. Ajatuksia lisävoimavarojen tarpeesta.	Huoli kasvaa; luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee. Mielessä toivomus lisävoimavaroista ja kontrollin lisäämisestä	Huoli tuntuva; omat voimavarat ehtymässä. Selvästi koettu lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämisen tarve.	Huolta paljon ja jatkuvasti: lapsi tai nuori vaarassa. Omat keinot loppumassa. Lisävoimavaroja ja kontrollia saatava mukaan heti.	Huoli erittäin suuri: lapsi tai nuori välittömässä vaarassa. Omat keinot loppussa. Muutos lapsen tilanteeseen saatava heti.

Arnkil, Eriksson & Saikku 2002

Arnkil kirjoittaa, että mikäli työntekijä kokee omien toimintamahdollisuuksiensa ehtyvän, hänen huolensa kasvavat ja orientoituminen verkostoon aktivoituu. Kun huolia ei ole, työntekijän ei tarvitse tietää kovinkaan paljon siitä, mitä ammatillisen verkoston muissa osissa tehdään tai millaisina asiakkaan omat henkilökohtaiset verkostot toimivat. Huolen lisääntyessä aletaan kuitenkin kiinnostua siitä, mitä muut tekevät. Arnkil näkee lapsiin ja nuoriin liittyvät huolet työntekijän yhteenvetoina hänen kokemistaan toimintamahdollisuuksista, joihin puolestaan vaikuttavat tiedossa olevan verkoston oletetut resurssit. (Arnkil 2005, 190–191.)

Kuvion keskellä olevat kaksi saraketta on nimetty huolen harmaiksi vyöhykkeiksi. Huolen harmaalla vyöhykkeellä ollessa koetaan omien toimintamahdollisuuksien heikkenevän ja tunnetaan tarvetta saada tilanteeseen lisää tukea ja hallintaa. Tässä vaiheessa käsitys muiden mukanaolosta ja mahdollisuuksista on kuitenkin yhä epäselvä. Huolen lisääntyessä kasvaa myös työntekijöiden tarve saada tilanne hallintaan. Vyöhykemetaphoran kautta käydyt kes-

kustelut aktualisoivat Arnkilin mukaan kysymystä siitä, mitä teemme pienten huolten vähentämiseksi ja selkeyden saamiseksi harmaan vyöhykkeen sekavuuksiin. Huolen vyöhykkeistö on perinteiselle yksilö- ja ongelmakeskeiselle ajattelutavalle täysin vastakkainen tapa nähdä asiat, sillä se ammentaa voimansa konstruktivismista sekä verkosto- ja voimavarakeskeisestä ajattelusta. (Arnkil 2005, 192–193.)

Arnkil tulkitsee huolen vyöhykkeistöä työntekijän näkökulmasta, mutta vyöhykkeistöä voi mielestäni tulkita myös asiakkaan näkökulmasta, sillä asiakkaat kääntyvät yleensä viranomaisten tai omien epävirallisten verkostojensa puoleen siinä vaiheessa, kun kokevat omat voimansa ja keinonsa riittämättömiksi lasta tai nuorta koskevan huolen poistamiseksi.

Juha-Pekka Vuorio (2005) on todennut huolen vyöhykkeistön suhteen, että mikäli huolta ei ole lainkaan tai huoli on pieni (vyöhykkeet 1 ja 2), tilannetta käsitellään yleensä alue- ja teemanuovonpidoissa, eikä esimerkiksi lastensuojelun erityisosaamista tarvita. Jos huoli on pieni tai toistuvasti mielessä (vyöhykkeet 2 ja 3), otetaan yleensä tukeen liitetyt huolet puheeksi peruspalvelujen piirissä. Sen sijaan siirryttäessä huolen harmaille vyöhykkeille erityisammattilaisten tarve huolen käsittelemisessä kasvaa huomattavasti, jolloin käännytään helpommin muun viranomaisverkoston sekä läheisverkoston puoleen. Täten siis läheisneuvonpidon ja muiden verkostopalaverien käyttö lastensuojelutyössä lisääntyy huolen harmaille vyöhykkeille siirryttäessä. Suurin osa läheisneuvonpidoista pidetäänkin tilanteissa, joissa huoli on suuri tai erittäin suuri ja lapsi on välittömässä vaarassa (vyöhykkeet 6 ja 7). Poikkeuksena tästä tendenssistä voidaan kuitenkin pitää niitä läheisneuvonpitoja, jotka pidetään lapsen ollessa sijoitettuna eli siis silloin, kun lapseen liittyvää välitöntä vaaraa tai suurta huolta ei ole. (Vuorio 2005, keskusteluja.) Läheisneuvonpitojen painopistettä ollaan kuitenkin siirtämässä yhä enemmän asiakkuuden alussa tehtävän tilannearvion välineeksi. Tällöin läheisneuvonpidolla on myös ennaltaehkäisevä funktio, sillä mitä aikaisemmin tilanteeseen puututaan ja läheisverkosto saadaan aktivoitua, sitä paremmat mahdollisuudet perheellä on välttää esimerkiksi huostaanotto tai pitkäaikainen lastensuojelun asiakkuus.

2.4 Voimavarat ja läheisneuvonpito

Jytte Faureholmin (2002) mukaan läheisneuvonpito avaa mahdollisuuden tehdä perheen ja läheisverkoston voimavarat näkyviksi (Faureholm 2002, 24). Vahvasta luottamuksesta asiakkaiden voimavaroihin kertoo omalta osaltaan myös se, ettei varsinaisen läheisneuvonpito kokouksen keskimmaisessä eli itse neuvottelun vaiheessa ole läheisten lisäksi läsnä kukaan viranomainen. Vaikka Juhani Räsänen (2004) onkin todennut, ettei voimaa tai valtaa voi antaa ihmisille ulkoapäin, näkisin läheisneuvonpidon kuitenkin myös konkreettisena keinona ojentaa valta ja vastuu läheisverkostolle. Läheisneuvonpito vaatii vallan tarjoamisen lisäksi kuitenkin myös läheisten oman motivaation ja sitoutumisen vallan vastaanottamiseen ja tämän kautta lapsen tilanteen parantamiseen

Läheisneuvonpito sisältää hyvin monia voimavarasuuntautuneen työskentelyn tunnusmerkeistä. Se on asiakaslähtöinen menetelmä, sillä se pyrkii kuuntelemaan asiakkaiden oman näkemyksen tilanteesta ja antaa asiakkaille itselleen mahdollisuuden osallistua lapsen tilannetta koskeviin päätöksiin. Läheisneuvonpidossa asiakkaat ovat tasa-arvoisessa asemassa viranomaisiin nähden ja heidät nähdään oman elämänsä asiantuntijoina. Läheisneuvonpidossa myös kuunnellaan asiakkaiden omia toiveita ja tavoitteita, ja työskentelyn painopiste on menneisyyden ja ongelmien sijaan vahvasti tulevaisuudessa ja ratkaisuisissa. Suunnitelmaa tehdessään läheiset keskittyvät miettimään keinoja, joiden avulla on mahdollista päästä työskentelyn tavoitteeseen eli tilanteeseen, jossa lapsen kohdistuvaa huolta ei enää ole. Tivalintojen ja ruokatarjoilujen avulla läheisneuvonpito pyrkii luomaan läheisten työskentelylle myönteisen ja luovan ilmapiirin perinteisen virastomaisen ja negatiivisuutta herättävän ympäristön sijaan.

3 LÄHEISNEUVONPITO

Läheisneuvonpitoa on luonnehdittu menetelmäksi ja ajattelutavaksi, jossa asiakkaan ja läheisten voimavarat, osallisuus, sitoutuminen ja omat määritykset saavat tilaa ja jossa ammattilaisten asema ja asiantuntijuus muotoutuvat uudella tavalla. Läheisneuvonpidon ytimenä on ajatus siitä, että perhe läheisineen saa tietoa suoraan viranomaisilta ja asiantuntijoilta ja että heille tarjotaan mahdollisuutta pohtia tilannetta yhdessä. (Heino ym. 2005, 283.) Läheisneuvonpito on selkeävaiheinen lastensuojelun menetelmä, jonka tavoitteena on tuottaa yhteistyössä perheiden ja heidän läheistensä kanssa lapsen tilanteen kohentamiseksi konkreettinen suunnitelma, sekä tukea sen toteutumista (Heino 2000, 9).

3.1 Lapsikeskeisyys

Läheisneuvonpito kuuluu lapsikeskeisiin työorientaatioihin, joita on alettu kehittää ja käyttää lastensuojelun sosiaalityössä 2000-luvulla. Lapsikeskeisyydellä tarkoitetaan sitä, että lapsen näkökulma ja lapsen omat kokemukset otetaan huomioon lastensuojelun sosiaalityössä ja että lapsen kanssa työskennellään suoraan (Muukkonen ja Tulensalo 2004, 2–5). Lapsikeskeisessä lastensuojelun sosiaalityössä työskentelysuhde luodaan aina sekä lapseen että vanhempiin, mutta ensisijainen asiakas ja sosiaalityön avun saaja on lapsi. Sosiaalityöntekijä on asiakkuuden alusta alkaen selkeästi lapsen työntekijä. Lapsen puolella oleminen tarkoittaa lapsen turvan, suojelun ja muiden tarpeiden ensisijaisena pitämistä kaikissa tilanteissa. Lapsi kohdataan yhdessä vanhempien kanssa sekä erillään vanhemmistaan. Lastensuojelussa ei siis tyydytä enää vain vanhempien kautta tulevaan tietoon lapsesta, vaan lapsella itsellään on oikeus kertoa elämästään. Lapsen puolella oleminen ei kuitenkaan tarkoita vanhempien sulkemista työskentelyn ulkopuolelle, vaan vanhemmat voivat olla tasavertaisesti lapsen kanssa kertomassa omia näkemyksiään lapsesta ja lapsen arjesta. (Tulensalo ja Muukkonen 2005, 306–307.)

Johanna Hurtig kirjoittaa, että lapseen kohdistuva huoli ja sen ratkaiseminen ovat keskeinen osa lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä. Lapsikeskeisyyttä määrittää Hurtigin mukaan herkkyys lapsikohtaiselle tiedolle, lasten kokemuksille ja erillisyydelle. Lasten tulisi myös olla lastensuojelun tapaamisissa paikalla, minkä lisäksi heistä tulisi koota mahdollisimman pal-

jon tietoa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulisi lisäksi keskustella lapsen liittyvistä huolist lapsen vanhempien kanssa ja hänen tulisi pyrkiä tavoittamaan lapsen omia kokemuksia ja näkemyksiä. (Hurtig 2003, 154–168.)

Läheisneuvonpito pyrkii Tarja Heinon ym. mukaan lapsen kuulemisen ohella myös vahvistamaan lasten oikeuksia ja nostamaan lapsen omat suhteet näkyvälle paikalle. Läheisneuvonpidossa työ avautuu lapsen kautta hänen sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöönsä sekä ratkaistavan asian kannalta merkityksellisiin yhteyksiin, ihmisiin ja instituutioihin. Läheisneuvonpidossa lapsikeskeisyys alkaa sosiaalityöntekijän lapsen kohdistuvasta huolesta, minkä sosiaalityöntekijä kirjaa selkeiksi kysymyksiksi läheisneuvonpitokokousta varten. Myös muiden viranomaistahojen kirjoittamat yhteenvedot keskittyvät käsittelemään tilannetta ainoastaan lapsen näkökulmasta. Koollekutsujan tehtävänä puolestaan on kartoittaa lapsen kannalta oleellinen läheisverkosto, joka kutsutaan läheisneuvonpitoon. Lapsen toiveet kutsuttavista läheisistä pyritään ottamaan huomioon, ja lapsi on lähes poikkeuksetta läsnä läheisneuvonpitokokouksessa. Lapselle nimetään läheisneuvonpitokokouksen ajaksi avustaja, jonka tehtävänä on muun muassa tukea lasta ja pitää huolta siitä, että aikuiset muistavat tarkastella asioita lapsen kannalta. (Heino ym. 2005, 291–292.)

Läheisneuvonpidon ohella lastensuojelun käytössä on myös muita lapsikeskeisiä menetelmiä, joista yksi on Hanna Tulensalon ja Tiina Muukkonen kehittämä Kohtaavaa lastensuojelua -hanke (2001–2004). Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen tavoitteena on ollut kehittää lapsikeskeisyyttä lastensuojelun sosiaalityön eri vaiheissa: tilannearviossa, suunnitelmallisessa muutostyössä ja kriisityössä. Hankkeen kehittämistyön tuloksena on syntynyt lapsikeskeisen tilannearvion malli. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1–5.) Muukkonen ja Tulensalo kirjoittavat, että tilannearvio on muutakin kuin pelkkä arvio; se on intensiivistä sosiaali- ja muutostyötä asiakkaiden kanssa (Tulensalo & Muukkonen 2005, 310).

Läheisneuvonpidon ja muiden lapsikeskeisten menetelmien avulla on pyritty vastaamaan lastensuojeluun ja sen työmenetelmiin kohdistuneeseen voimakkaaseen kritiikkiin. Lastensuojelulta on alettu vaatia byrokratian, asiakkaan objektivoin kohtelun ja vääränlaisen vallan-

käytön sijaan toiminnan avoimuutta ja selkeyttä, tiedottamisen läpinäkyvyyttä, yhteistyötä asiakkaiden kanssa sekä asiakkaiden inhimillistä ja luottamukseen perustuvaa kohtelua (Heino ym. 2005, 279–280).

3.2 Verkostonäkökulma

Läheisneuvonpitoa voidaan tarkastella myös osana sosiaalisen ja terapeutin verkostotyön kenttää. Verkostotyö painottaa asiakkaan sosiaalisen verkoston tärkeyttä etsittäessä uudenlaisia näkökulmia tai ratkaisuja asiakkaan tilanteeseen (Heino ym. 2003, 18–22).

Kauko Haarakankaan (2001) mukaan sosiaalisella verkostolla tarkoitetaan niitä tärkeitä henkilöitä, joiden kanssa ihminen on tekemisissä ja joilla on hänelle tunnesisällöllistä ja välineellistä merkitystä. Erityisen tärkeinä sosiaalisen verkoston kannalta pidetään vastavuoroisia ihmissuhteita. Haarakankaan mukaan verkostotyö voisi perustua avoimen dialogin periaatteelle. Avoin dialogi pitää sisällään kolme eri periaatetta: moniäänisyyden, dialogisuuden ja reflektiivisyyden. Moniäänisyydellä tarkoitetaan sitä, että jokaisella kokoukseen osallistujalla on mahdollista sanoa sanottavansa ja että kaikkia ääniä pidetään samantarvoisina. Myös Haarakangas korostaa, että lapsen äänen kuulemiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Dialogisuudella tarkoitetaan ennen kaikkea kuuntelemista ja oman puheenvuoron rakentamista vastauksena toisen esittämiin ajatuksiin. Reflektiivisyys taas ilmenee mm. pohdiskelevan asenteen esille tuomisena sekä kysymysten esittämisenä. (Haarakangas 2001, 55–56.)

Jari Koskisuus (2004) kirjoittaa, ettei verkostokeskeisyyttä tulisi koskaan ymmärtää pelkästään työtapana tai -tekniikkana, vaan ennemminkin työntekijän kokonaisvaltaisena ajattelutapana. Verkostoyhteistyö koskee Koskisuun mukaan myös ammattilaisten ja viranomaisten välistä yhteistyötä. Asiakas saattaa hyvinkin asioida useiden eri palveluiden piirissä, jolloin eri tahot voivat toimia toistensa suunnitelmista tietämättöminä tai puutteellisin tiedoin (Koskisuus 2004, 189). Eri viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden välisten verkostoneu-

vottelujen sekä yhteydenpidon ja konsultoinnin lisääntyminen onkin selvästi nähtävissä oleva tendenssi tämän päivän (lastensuojelun) sosiaalityössä.

Jaakko Seikkula (1994) kuvaa verkostotyötä kolmivaiheiseksi prosessiksi. Ensimmäisessä vaiheessa kartoitetaan yhdessä asiakkaan kanssa asiakkaan sosiaalinen verkosto, toisessa työntekijät kartoittavat asiakkaan tilanteen kannalta oleelliset viranomais- tai yhteistyötahot ja kolmannessa järjestetään varsinainen verkostotapaaminen, jossa verkostolla on tärkeä rooli ratkaisun tuottajana (Seikkula 1994, 53–56). Kaikki nämä vaiheet ovat sellaisenaan läsnä myös läheisneuvonpito-prosessissa, jonka tavoitteena on laatia läheisten kesken lasta koskeva suunnitelma.

Läheisneuvonpidon ero muihin lastensuojelun menetelmiin piilee siinä, että vastuu lapsen tilanteesta siirretään lapsen epäviralliselle verkostolle. Läheisneuvonpito pakottaa perheet päätöksenteon keskiöön, mikä on tehokas ja asiakkaita kunnioittava tapa ratkaista ja ehkäistä vaikeita lastensuojelullisia ongelmia (Doolan 2002, 16). Läheisneuvonpito toteuttaa vastuun siirtämisen myötä valtaistamis- eli empowerment-ajattelua, minkä mukaan asiakkaan omia voimavaroja sekä vaikutus- ja päätäntävaltaa oman elämänsä suhteen pyritään vahvistamaan. Läheisneuvonpito onkin lapsikeskeisyyden lisäksi myös vahvasti voimavaruusautunut menetelmä, joka keskittyy ongelmien ja syyllisten etsimisen sijaan tulevaisuuteen, toivoon ja arjessa selviytymiseen tässä ja nyt. Läheisneuvonpitoa luonnehtii Mike Doolanin mukaan kumppanuusajattelu, joka mahdollistaa tasavertaisen ja kunnioittavan vuorovaikutussuhteen syntymisen viranomaissektorin ja asiakkaan epävirallisen verkoston välille. Kumppanuusajattelun omaksumisen myötä läheisneuvonpito tunnistaa ja tunnustaa sellaiset läheisverkostoissa piilevät voimavarat ja vahvuudet, mitkä virallisilta verkostoilta usein puuttuvat (Doolan 2002, 11). Läheisneuvonpidon voimavaruusteoreettista perustaa käsiteltiin tarkemmin alaluvussa 2.4

3.3 Läheisneuvonpidon kehittyminen ja saapuminen Suomeen

Läheisneuvonpito- eli Family Group Conference-menetelmä kehitettiin Uudessa Seelannissa v. 1989 voimaan tulleen lasten hyvinvointiin ja suojeluun sekä nuoriin rikoksentekijöihin liittyvän uuden lain (The Children, Young Persons and their Families Act) myötä. Uudessa Seelannissa läheisneuvonpidolla pyrittiin ratkaisemaan ensisijaisesti maan alkuperäisväestön, maorien, keskuudessa syntyneitä ongelmia. Menetelmän tarkoituksena oli työskennellä tiiviissä yhteistyössä maoriyhteisön kanssa ja lisätä yhteisön osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia lastensuojelun alueella. Läheisneuvonpidon keinoin pyrittiin vähentämään nuorten tekemiä rikoksia ja pitämään nuoret rikoksentekijät oman yhteisönsä sisällä. Myös valtion laitoksissa sijoitettuna olevien lasten ja nuorten lukumäärän uskottiin vähenevän menetelmän myötä. Uusi Seelanti on tällä hetkellä ainoa maa, jossa läheisneuvonpito kuuluu perheiden lakisääteisiin oikeuksiin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että laki velvoittaa työntekijöitä tarjoamaan aina asiakkaille mahdollisuutta läheisneuvonpitoon. (Doolan 10–16.)

Uudesta Seelannista kiinnostus läheisneuvonpito -menetelmää kohtaan levisi 1990-luvulla myös muihin länsimaihin (mm. Australiaan, Pohjois-Amerikkaan ja Eurooppaan). Ruotsi toteutti kunnallisen läheisneuvonpitoprojektin vuosina 1995–1999 ensin lastensuojelun työn parissa ja myöhemmin myös nuorten rikoksentekijöiden asioissa. Ruotsissa käyttöön otettiin käsite Familjerådslag eli perheneuvonpito. Läheisneuvonpito nähdään Ruotsissa yhdeksi välineeksi toteuttaa 1999 säädettyä lakia, jonka mukaan sukulaissijoituksen mahdollisuus tulee aina selvittää ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. (Possauner ym. 2002, 2.)

Ruotsista saatu esimerkki ja hyvät kokemukset innostivat myös suomalaisia tutkimaan ja kehittämään läheisneuvonpitoa. Läheisneuvonpito sosiaalityön työmenetelmäksi –projekti toteutettiin vuosina 1997–1999 osana Stakesin Huostaanottoprojektia (1997–2001), ja sen tavoitteena oli kehittää tutkijoiden ja kentän työntekijöiden yhteistyönä suomalaisen sosiaalityöhön soveltuva läheisneuvonpidon malli. Projektin avulla pyrittiin lisäämään lastensuojelun selkeyttä ja avoimuutta sekä vuorovaikutteisuutta asiakasperheiden ja viranomaisten välillä. Tarkoituksena oli hakea uudenlaista näkökulmaa ja työtapaa asiantuntijavaltaisen työn rinnalle sekä nostaa lapsen asiaa paremmin esiin. (Heino 2003, 5.) Stakesin projektiin

osallistui lopulta kuusi kuntaa ja kaksi kuntaryhmittymää. Myös useat lastensuojelujärjestöt sekä asiakas- ja omaisjärjestöt olivat mukana tukemassa ja seuraamassa projektia.

Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojekti on toiminut vuodesta 2002 Helsingin, Espoon ja Vantaan yhteisenä lastensuojelun kehittämishankkeena. Vuoden 2007 loppuun asti jatkuvan projektin tarkoituksena on löytää pysyvä seutukunnallinen organisointimalli läheisneuvonpidon tuottamiseen. Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin organisaatioon kuuluu kunnan johtavista viranhaltijoista sekä Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA:n ja Stakesin edustajista koostuva seurantaryhmä, pääkaupunkiseudun sosiaalipalvelutoimistojen ja keskitettyjen palveluyksiköiden edustajista koostuva tukiryhmä sekä koollekutsujapankin koollekutsujatapaamiset. Projektin arviointi toteutetaan sekä sisäisenä että ulkoisena arviointina. Sisäisen arvioinnin foorumeina toimivat projektin seuranta- ja tukiryhmä sekä koollekutsujien keskinäiset työnohjaus- ja ryhmätapaamiset, työkokoukset ja seminaarit. Sisäisen arvioinnin tehtävänä on pohtia sitä, kuinka menetelmä sopii lastensuojelun asiakkuusprosessin eri vaiheisiin, sekä sitä, miltä osin läheisten tekemät suunnitelmat tuovat esille toimintakäytäntöjen kehittämistarpeita. Ulkoinen arviointi puolestaan muodostuu kolmesta eri osa-alueesta: asiakkaan (lapsen) näkökulmasta, lastensuojelun (sosiaalityöntekijän) näkökulmasta sekä pysyvän organisointimallin selvittämisestä eri koollekutsujamallien kesken.

3.4 Läheisneuvonpito prosessin vaiheet

Läheisneuvonpito on tiukasti strukturoitu lastensuojelun menetelmä, jonka tavoitteena on konkreettisen suunnitelman laatiminen. Suunnitelman tekemistä varten kootaan yhteen kaikki lapselle tai nuorelle tärkeät ja läheiset ihmiset. Läheisten tehtävänä on etsiä ja esittää ratkaisuehdotuksia vallitsevaan tilanteeseen sekä vastata suunnitelmallaan sosiaalityöntekijän huoliin liittyviin kysymyksiin. Lastensuojelun kontekstissa työskenneltäessä läheisneuvonpidon painopiste on tiukasti lapsessa, eikä vanhempien asioita tai ongelmia käsitellä kuin niiltä osin kun ne vaikuttavat lapsen arkeen. Läheisneuvonpito etenee selkeästi vaiheittain ja sen tarkoituksena on keskittyä siihen miten yhdessä voidaan vähentää lapsen tilanteeseen

liittyvää huolta. Läheisneuvonpito on enemmän kuin pelkkä yksittäinen kokous; se on prosessi, jonka jokainen vaihe vaikuttaa koko prosessin lopputulokseen.

Läheisneuvonpitoprosessi koostuu kolmesta eri vaiheesta, jotka ovat:

1. Valmisteluvaihe
2. Varsinainen läheisneuvonpito, joka puolestaan sisältää seuraavat vaiheet:
 - a. tiedonantovaihe
 - b. läheisten neuvotteluvaihe
 - c. suunnitelman esittely
3. Seurantakokous tai –kokoukset

Valmisteluvaihe käynnistyy, kun sosiaalityöntekijä tarjoaa lapsen huoltajille läheisneuvonpitoa ja he allekirjoittavat yhdessä läheisneuvonpidon järjestämisestä kirjallisen toimeksianton. Sopimukseen kirjataan ne huolenaiheet, jotka sosiaalityöntekijällä kyseiseen tilanteeseen liittyen on, sekä nimetään ne viranomaiset, joiden läsnäolo läheisneuvonpidossa on sosiaalityöntekijän mielestä tarpeellista. On tärkeää, että lapsen huoltajat ovat sosiaalityöntekijän kanssa yhtä mieltä läheisneuvonpidossa käsiteltävistä asioista sekä neuvonpitoon kutsuttavista viranomaisista. Valmisteluvaiheessa koollekutsuja tapaa perheen ja kartoittaa lapsen läheisverkoston yhdessä perheen kanssa. Koollekutsuja ja perhe sopivat siitä, keitä läheisneuvonpitoon kutsutaan. He valitsevat lapselle myös avustajan läheisneuvonpitoa varten. Koollekutsuja on yhteydessä verkostoon ja viranomaisiin ja hoitaa myös kaikki neuvonpitoon liittyvät käytännön järjestelyt. Valmisteluvaiheessa kukin läheisneuvonpitoon osallistuva viranomainen laatii lapsen tilanteesta yhteenvedon, jonka koollekutsuja käy läpi perheen kanssa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä laatii yhteenvedon lisäksi myös huoliin liittyvät konkreettiset kysymykset, jotka toimivat neuvonpidossa läheisverkoston suunnitelman pohjana.

Varsinainen läheisneuvonpito alkaa tiedonantovaiheella, jossa viranomaiset kertovat läheisille, kuinka he ovat tukeneet lasta ja vanhempia, mistä he ovat huolissaan sekä mihin asioihin suunnitelmalla haetaan ratkaisua. Tiedonantovaiheessa keskustellaan yhdessä viranomaisten

laatimista yhteenvedoista ja kysymyksistä, joista läheisillä on mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Sosiaalityöntekijät kertovat tässä vaiheessa myös mahdolliset reunaehdot suunnitelmalle. Tämän jälkeen viranomaiset ja koollekutsuja poistuvat ja läheiset jäävät keskenään tekemään suunnitelmaa.

Läheisten neuvonpidon aikana sovitaan siitä, kuka kirjaa sovitut asiat ylös ja huolehtii siitä, että kaikki saavat puheenvuoron. Sosiaalityöntekijöiden laatimia kysymyksiä tarkastellaan erityisesti siltä kannalta, miten lapsi tulee kuulluksi, sekä miten lapselle turvataan riittävä huolenpito ja tuki. Läheiset yrittävät löytää keskustelun avulla sellaisia lasta koskevia käytännön ratkaisuja, joista he ovat yhtä mieltä.

Suunnitelman esittelyvaiheessa läheiset esittelevät viranomaisille ja koollekutsujalle laatimansa suunnitelman. Koollekutsujien tehtävänä on kirjata suunnitelma ylös ja varmistaa, että kaikki ovat ymmärtäneet asiat oikein. Sosiaalityöntekijät päättävät suunnitelman hyväksymisestä, mikäli se näyttää turvaavan lapsen hoidon ja huolenpidon. Neuvonpitovaiheen loppuksi sovitaan seurantakokouksen ajankohta, mikä on yleensä noin kolmen kuukauden päästä varsinaisesta neuvonpidosta. Neuvonpitovaiheeseen käytetään läheisten lukumäärästä ja yksimielisyyden asteesta riippuen aikaa noin neljästä kuuteen tuntiin. Seurantakokouksessa läheisten laatimaa suunnitelmaa ja sen toteutumista arvioidaan yhdessä ja suunnitelmaan voidaan tehdä tarkennuksia tai muutoksia. Seurantakokouksia on pääsääntöisesti yksi, mutta niitä voidaan pitää tilanteesta riippuen useampikin. (Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin laatima ”Läheisneuvonpito, vanhempien ja läheisten yhteisvoimin lasten ja nuorten parhaaksi” –esite 2005.)

4 AIKAISEMPIA TUTKIMUSTULOKSIA JA MENETELMÄN ARVIOINTIA

Läheisneuvonpidosta saadut kokemukset ovat olleet pääsääntöisesti myönteisiä. Stakesin kuntaprojektin myötä havaittiin, että kuntien säästämät rahasummat olivat moninkertaiset verrattuna läheisneuvonpidosta aiheutuneisiin kustannuksiin. Säästöt koostuivat suurimmaksi osaksi sijoituksen estymisestä tai viivästyisestä sekä lapsen kotiutumisen. Projektin kuussa havaittiin, että läheisneuvonpito oli tuonut lastensuojeluun sekä sosiaalityöhön uusia elementtejä. Läheisneuvonpidon todettiin lisänneen asiakkaan kuulemistä ja osallistumista sekä selkiyttäneen ja avanneen työtä ja yhteistyötä. Myös lasten ja läheisten aseman koettiin vahvistuneen menetelmän myötä. Läheisneuvonpidon todettiin lisänneen kuntien muussakin lastensuojelutyössä lapsen huomioon ottamista omassa asiassa. Kunnissa havaittiin, että läheisneuvonpitoprosessi kokonaisuudessaan oli yksittäistä kokousta paljon tärkeämpi ja että seurannalla oli tärkeä merkitys koko prosessin kannalta. Myös ulkopuolisen koollekutsujan rooli koettiin tärkeäksi läheisneuvonpidon onnistumisen kannalta. Kuntaprojektissa kehitettiin neljää erilaista koollekutsujamallia ja kokemukset kaikista malleista olivat hyviä. Mallia tärkeämmäksi koettiin kuitenkin se, että koollekutsuja on ulkopuolinen ja riippumaton sosiaalitoimesta sekä osaava ja ammattitaitoinen tehtävässään. Stakesin kuntaprojektin jälkeen osa projektiin osallistuneista kunnista lopetti läheisneuvonpitojen järjestämisen projektin päättyttyä. Projektin puitteissa tehdyssä opinnäytetyössä todettiin, että suurimpina esteinä läheisneuvonpidolle olivat työntekijöiden kiire ja työpaineet. Tarja Heino (2001) siteerasi kuntaprojektin loppuraportissaan Anne Kaatran (2001) pitämän seminaariluennon keskeistä viestiä siitä, että läheisneuvonpidon juurtuminen edellyttää menetelmien kehittämistä kiinnostuneita työryhmiä, jotka uskovat verkostotyön voimaan. Heino itse totesi projektin päättyttyä, että toiminnan laajempi käynnistäminen edellyttää sitä, ettei kokeilu kiinnity vain muutamaan henkilöön tai tehtäväkuvaan, vaan siihen olisi kytkettävä laajempi joukko toimijoita ja toiminta olisi organisoitava ja resurssoitava. (Heino 2001, 53–57.)

Helsingin sosiaaliviraston kaakkoinen suurpiiri jatkoi omaa läheisneuvonpitoprojektiaan vielä kaksi vuotta Stakesin valtakunnallisen projektin päättymisen jälkeen. Monika Possauner ym. totesivat loppuraportissaan, että uusien asiakkaiden kohdalla läheisneuvonpito otettiin vastaan luonnollisena ehdotuksena. Myös uusien asiakkaiden läheisten huomattiin suhtautuvan koollekutsujan yhteydenottoon myönteisesti. Pitkään lastensuojelun asiakkaana olleet

suhtautuivat sen sijaan epäilevästi läheisneuvonpitoon. Possauner ym. tulkitsivat tämän niin, että pitkäaikaiset ja monia tukimuotoja kokeilleet asiakkaat saattavat vuosien saatossa menettää uskonsa sekä omiin että läheistensä voimavaroihin, minkä vuoksi he turvautuvat uusia asiakkaita herkemmin viranomaisten apuun. Loppuraportissa todettiin, että parhaimmat kokemukset läheisneuvonpidosta oli saavutettu uusien asiakkaiden kanssa. Uusien asiakkaiden kohdalla läheisneuvonpito oli onnistunut tuomaan selkeyttä lastensuojeluasiakkuuteen ja nopeuttanut läheisverkoston puuttumista tilanteeseen. Kaakkoisen suurpiirin kokemusten mukaan lapsen huostaanotto on voitu useasti välttää läheisneuvonpidon avulla. Toisissa tilanteissa viranomaiset ja läheiset olivat yhdessä sopineet päätyvänsä lapsen huostaanottoon. Läheisneuvonpito on tällöin toiminut hyvän huostaanoton valmistelu- ja toteuttamiskeinona. Projektin yhteydessä huomattiin, että ratkaisujen löytäminen läheisten kanssa helpotti sosiaalityöntekijän työtä ja päätöksentekoa. Raportin mukaan läheisiltä, sosiaalityöntekijöiltä, muilta viranomaisilta ja koollekutsujilta kerätyt palautteet läheisneuvonpidosta olivat kaikilta osin myönteisiä. (Possauner ym. 2002, 29–34.)

Tarja Heino (2003) arvioi läheisneuvonpitoa kuntaprojektissa kerätyn päiväkirja-aineiston valossa. Päiväkirja-aineisto toi esille, että 63–85% vastaajatahoista piti läheisneuvonpitoa hyvänä tapana ratkaista lastensuojelullisia ongelmia. Sosiaalityöntekijät osoittautuivat varovaisimmiksi arvioissaan. Läheisneuvonpidon toimivuutta perusteltiin päiväkirja-aineistossa useimmin sillä, että kaikki pääsevät sanomaan mielipiteensä ja näkökulmansa. Kuulluksi tulemisen kokemus erosi muiden läheisten kokemuksista kuitenkin siten, että kolmannes läheisneuvonpitoon osallistuneista lapsista koki, etteivät heidän mielipiteensä olleet tärkeitä muille, ja neljännes, etteivät he voineet puhua kaikista asioista läheisneuvonpidossa. Yli puolet lapsista luotti ratkaisun löytyvän läheisneuvonpidon avulla, kun taas viidennes heistä ei uskonut lainkaan ratkaisun löytymiseen. Suurimmaksi osaksi lapset kuitenkin ilmaisivat tyytyväisyytensä tehtyihin ratkaisuihin. Koollekutsujen toimintaa pidettiin pääsääntöisesti puolueettomana ja heidän toimintaansa kiiteltiin päiväkirja-aineistossa. Sosiaalityöntekijöille yhteisenä näkemyksenä taas oli, että sosiaalityöntekijä pääsee läheisneuvonpidon avulla helpommalla verrattuna perinteiseen lastensuojelutyöhön. Sosiaalityöntekijän roolin koettiin muuttuvan ja selkiytyvän läheisneuvonpidossa. Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä sitä, että

asia tulee monipuolisesti tutkituksi ja että keskeisistä asioista voidaan yhdessä keskustella. Sosiaalityöntekijät kokivat, että läheisneuvonpidon avulla saatiin vaihtoehtoja esiin ja päästiin suunnitelmalliseen yhteistyöhön. Myös luottamuksen koettiin lisääntyneen. Raportissa todettiin, että mikäli läheisneuvonpidot halutaan vakiinnuttaa, on ensin ratkaistava siihen liittyvät käytännölliset asiat kuten esimerkiksi neuvonpitojen ajankohdat, työaikakäytökset sekä ylityökorvaukset. (Heino 2003, 65–68.)

Suomalaiset tutkimukset toistavat omalta osaltaan ulkomaisten läheisneuvonpitotutkimusten tulosten yleisiä linjoja. Uudessa Seelannissa läheisneuvonpitoa on tutkittu ja arvioitu läheisneuvonpitoa koskevan lain voimaan tulosta alkaen ja saadut tulokset ovat olleet pääsääntöisesti positiivisia. Asetettujen tavoitteiden todettiin toteutuneen hyvin ja läheisverkostojen voimavarat olivat lisääntyneet. Asiakkaat ovat olleet tyytyväisiä mahdollisuuteensa vaikuttaa ja he ovat kokeneet saaneensa lapsen tai nuoren tilanteesta paremmin tietoa. Ulkomaisessa tutkimuksessa on todettu, että asiakkailta saatu palaute on ollut selvästi parempaa kuin sosiaalityön ja lastensuojelun asiakkailta yleisemmin saatu palaute. Myös suunnitelmien on raportoitu toteutuneen hyvin. Toisaalta taas läheisten on todettu ottavan huostaanoton välttääkseen enemmän vastuuta lapsesta kuin mihin itseasiassa kykenisivät. Läheisneuvonpidon on havaittu toimivan parhaiten tilanteissa, joissa lapsen tai nuoren tilanteesta ollaan hyvin huolestuneita. Sosiaalityöntekijät ovat tutkimusten mukaan ne, jotka huolestuvat myöhemmin kuin läheiset. (Heino ym. 2005, 285–292.)

Sarianna Reinikainen (2002) on raportoinut Stakesin sosiaalityöntekijöille tekemän kyselytutkimuksen tuloksia. Kyselytutkimuksen avulla pyrittiin selvittämään tarkemmin läheisneuvonpidon levinneisyyttä ja käyttöä sekä sosiaalityöntekijöiden läheisneuvonpitoa koskevia käsityksiä. Sosiaalityöntekijät pitivät läheisneuvonpidon pääasiallisina vahvuuksina asiakkaiden ja läheisverkostojen osallistumista ja aktivoitumista, läheisverkostojen vastuunottoa ja sitoutumista ratkaisuihin sekä asianosaisten yhtäaikaista läsnäoloa ja tiedon välityksen parantamista. Muina vahvuuksina sosiaalityöntekijät mainitsivat mm. parhaimman ratkaisun löytymisen, viranomaisten ja asiakkaan välisen yhteistyön parantumisen, sosiaalityöntekijän työn helpottumisen sekä lapsikeskeisyyden. Sosiaalityöntekijöiden näkemät läheisneuvonpi-

don heikkoudet jaoteltiin tutkimuksen puitteissa kahteen eri luokkaan. Järjestämiseen liittyvinä heikkouksina koettiin menetelmän monimutkaisuus ja sen aikaa vievä luonne. Myös salsapito-ongelmat sekä se, että läheisneuvonpito ei sovi joka tilanteeseen, kuuluvat tähän luokkaan. Asiakkaaseen ja läheisverkostoon liittyviksi heikkouksiksi sosiaalityöntekijät nimesivät sen, ettei läheisneuvonpito onnistu, jos asiakkaalla ei ole riittävän vahvaa läheisverkostoa tai voimavaroja sekä sen, että ratkaisun löytyminen on vaikeaa ristiriitaisten näkemysten värittämässä tilanteessa. Sosiaalityöntekijät kokivat suunnitelman toteutumisen epävarmaksi sekä toteutumisen seuraamisen vaikeaksi. Suurimpina esteinä läheisneuvonpidon järjestämiselle sosiaalityöntekijät näkivät koulutuksen, tiedon ja osaamisen puutteet sekä työaikaan ja ylityökorvauksiin liittyvät ongelmat. Esteinä menetelmän käytölle mainittiin lisäksi toisaalta työntekijöiden asenteisiin ja rohkeuteen ja toisaalta taas kunnan resursseihin ja yhteistyörakenteisiin liittyvät puutteet. Myös työntekijöiden jatkuvan vaihtuvuuden koettiin vähentävän läheisneuvonpidon järjestämisen mahdollisuutta. Useissa vastauksissa mainittiin myös asiakkaan vastustus tai haluttomuus jakaa asioitaan läheisverkoston kanssa. Reinikainen toteaa raporttinsa yhteenvedossa, että vaikka sosiaalityöntekijät näkevätkin läheisneuvonpidolla olevan lukuisia vahvuuksia ja sosiaalityön laatua parantavia ominaisuuksia, koetaan sen käyttäminen ja käyttöönotto tällä hetkellä useimmissa työyhteisöissä vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi. (Reinikainen 2002, raportin yhteenveto.)

Niina Olin-Payne (2003) tutki opinnäytetyössään sosiaalityöntekijöiden puhetta läheisneuvonpidosta diskurssianalyttisin keinoin. Olin-Payne etsi tutkimuksellaan vastauksia siihen, miten sosiaalityöntekijät keskustelivat läheisneuvonpidosta, mihin he sitä vertasivat, mitä ongelmakohtia he toivat esiin sekä miten he muokkasivat tai konstruoivat läheisneuvonpitoa. Opinnäytetyön tuloksena syntyi viisi eri diskurssia, jotka olivat 1) erontekodiskurssi, 2) oikeuttamiskurssi, 3) valtakurssi, 4) selustanturvaamiskurssi sekä 5) paljastuskurssi. Olin-Paynen tutkimus toi esiin, kuinka vaikeaa sosiaalityöntekijöiden on omaksua tiukan lapsikeskeinen työmenetelmä perinteisen vanhempien ongelmiin liittyvien menetelmien tilalle. Sosiaalityöntekijöiden on toisinaan hyvin vaikea luottaa asiakkaiden ja läheisten kykyyn ratkoa ongelmia. Toisaalta taas sosiaalityöntekijät kokivat yhteistyön ja työskentelyn helpottuvan läheisneuvonpidon myötä. Olin-Payne havaitsi sosiaalityöntekijöiden pu-

heessa epävarmuutta liittyen erityisesti siihen, koska läheisneuvonpitoa tulisi käyttää. Sosiaalityöntekijät arvelivat läheisneuvonpidon sopivan parhaiten työskentelyn alkuvaiheeseen sekä tilanteeseen, jossa tavoitellaan selkeää suunnitelmaa. Yhtenä selkeänä tutkimustuloksena Olin-Payne mainitsi sen, että sosiaalityöntekijät kokivat läheisneuvonpidon selkeyttäneen lastensuojelutyötä asiakkaille ja muille viranomaisille. (Olin-Payne 2003, 48–50.)

Käytän edellä mainitsemiani tutkimuksia ja niistä saatuja tuloksia oman tutkimukseni ja sen tulosten peilauspintana. Pidän erityisen kiinnostavana mahdollisuutta verrata oman aineistoni analyysin tuloksia aikaisempiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä käsitelleisiin tutkimusraportteihin. Uskon toisaalta, että omat tulokseni tulevat noudattelemaan ainakin osaksi mm. Reinikaisen ja Olin-Paynen saamia tutkimustuloksia, mutta toisaalta taas toivon löytäväni aineistostani jotain uutta ja lisätutkimuksen arvoista tietoa.

5 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena on arvioida lastensuojelutyössä käytössä olevaa läheisneuvonpitomenetelmää ja sen vaikuttavuutta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Yritän siis vastata tutkimuksellani toiseen Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin ulkoiselle arvioinnille asetetuista arviointikysymyksistä: mitä vaikutuksia läheisneuvonpitoprosessiin osallistumisesta on lastensuojelun asiakasperheille (ensisijaisesti lapselle)?

Asettamani tarkemmat tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millaisia muutoksia sosiaalityöntekijän kokemassa huolella ja perheen tukiverkostoissa on havaittavissa läheisneuvonpitoprosessin aikana?

2. Onko asiakkaiden tilanteissa tapahtunut läheisneuvonpitoprosessin seurauksena joitain muita, läheisten laatimasta suunnitelmasta irrallisia, muutoksia?
3. Minkälaisia näkemyksiä sosiaalityöntekijöillä on ulkopuolisen koollekutsujan merkityksestä läheisneuvonpitoprosessissa?

Ensimmäisellä tutkimuskysymyksellä pyrin kartoittamaan sitä, miten sosiaalityöntekijöiden huolet ja lasten tukiverkostot ovat muuttuneet läheisneuvonpitoprosessin aikana. Vaikka läheisneuvonpidossa lasten tilannetta jäsennetään lastensuojelulle tyypillisen huolipuheen kautta, voidaan huolet kuitenkin nähdä läheisneuvonpidon kontekstissa ennemminkin sosiaalityöntekijöiden muotoilemina läheisneuvonpidon teemoina kuin sosiaalityöntekijän subjektiivisena huolestuneisuuden kokemuksena. Sosiaalityöntekijät toisin sanoen tulkitsevat perheen tilannetta lastensuojelulle tyypillisen huolipuheen kautta ja kirjaavat esiin nostamansa huolenaiheet läheisneuvonpidossa käsiteltäviksi teemoiksi. Ensimmäinen tutkimuskysymys perustuu intuitiiviselle olettamukselle siitä, että jos läheiset löytävät uusia voimavaroja tai saavat heillä jo olevat voimavarat tehokkaammin käyttöön, sosiaalityöntekijän kokema huoli lapsesta vähenee. Vaikka tutkimukseni on laadullinen eikä täten siis tähtää hypoteesien testaamiseen kvantitatiivisessa mielessä, voinee kuitenkin sanoa, että huolissa ja tukiverkostoissa tapahtuneiden muutosten identifioimisen lisäksi pyrin aineistoni avulla myös ottamaan kantaa olettamukseeni huolten ja tukiverkoston voimavarojen dynaamisesta suhteeseen. Toinen tutkimuskysymys liittyy läheisneuvonpidossa laadittavasta suunnitelmasta irrallisiin muutoksiin asiakkaan tilanteessa. Muiden muutosten tarkastelemisen taustalla on ajatus siitä, että vaikka asiakkaan tilanteessa ei olisikaan tapahtunut juuri suunnitelman sanelemia muutoksia, voidaan läheisneuvonpitoprosessia silti pitää onnistuneena tai hyödyllisenä asiakkaan (tai viranomaisten) kannalta. Kolmas tutkimuskysymys koskee ulkopuolisen koollekutsujan merkitystä. Yritän tällä kysymyksellä etsiä vastausta siihen, onko sosiaalityöntekijöiden mielestä koollekutsujan roolilla erityistä merkitystä läheisneuvonpitoprosessin ja prosessin onnistumisen kannalta. Koollekutsujien toiminnalla ja ulkopuolisuudella on nähty olevan merkitystä läheisneuvonpidolle (esim. Heino 2001 ja 2002), mitä ajatusta lähdän nyt oman tutkimukseni puitteissa testaamaan ja tarkentamaan sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

5.2 Tutkimusaineistot

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto koostuu kahdesta erillisestä ja erilaisesta aineistosta: kirjallisista dokumenteista sekä haastattelun avulla kerätyistä tiedoista. Tutkimuksen pääasiällisen aineiston muodostavat läheisneuvonpitoa varten kirjoitetut dokumentit, joista löytyviä teemoja on tarkoitus tarkentaa ja syventää läheisneuvonpitoprosesseissa mukana olevien sosiaalityöntekijöiden haastattelujen avulla.

Tutkimuksen kirjallinen aineisto on peräisin Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin arkistoista ja mukana olevat dokumentit on kirjoitettu käytännön lastensuojelutyössä toteutettua läheisneuvonpitoa varten. Dokumentteihin vaikuttavat niiden tarkoituksen lisäksi myös niiden kirjoittamisen ajankohta ja paikka sekä itse kirjoittajat. Sanomattakin on siis selvää, että joidenkin toisten sosiaalityöntekijöiden toisena ajankohtana toisessa kaupungissa kirjoittamat dokumentit eroaisivat luultavasti huomattavastikin aineistonani olevista dokumenteista. Lähestyn tutkimusaiheittani aineistoni heikkoudet tuntien näiden dokumenttien viitoittamaa tietä pitkin.

Kirjallinen aineisto koostuu yhteensä 11 Helsingin alueella toteutuneesta läheisneuvonpito-prosessista, joista tutkimuksen toteuttamisen ajankohtana seitsemän oli jo päättynyt ja loput neljä yhä käynnissä. Katsoin aiheelliseksi ottaa mukaan myös käynnissä olevia prosesseja, sillä jos olisin rajannut aineistoni pelkästään päättyneisiin prosesseihin, olisi aineistoni saattanut jäädä liian suppeaksi ja yksipuoliseksi. Käynnissä olevat prosessit soveltuvat kuitenkin erittäin hyvin tutkimusaineistoksi, sillä kaikissa niissä on aineistoni analysoimisvaiheeseen mennessä pidetty jo varsinainen läheisneuvonpitokokous sekä ainakin yksi seurantakokous. Aineistonani olevista 11 läheisneuvonpito-prosessista neljä on toteutettu sijaishuollossa eli tilanteessa, jossa lasta/lapsia ollaan kotiuttamassa laitoksesta, ja loput seitsemän on toteutettu avohuollossa. Läheisneuvonpitojen teemat vaihtelevat täten sijoituspaikan vaihtoon ja lapsen kotiutumiseen liittyvistä asioista kotona eletävän arjen turvallisuuteen ja sujuvuuteen liittyviin teemoihin. Aineistossani käsitellään yhteensä 14 lapsen asioita siten, että kolmessa läheisneuvonpidossa on kyse kahden lapsen ja lopuissa 11 vain yhden lapsen asioista. Lasten

ikä vaihtelee 1,5–16 vuoden välillä, mutta suurin osa heistä (43%) kuuluu ikäluokkaan 6–11 vuotta. Sosiaalityöntekijän kirjaamat huolet sekä läheisten tekemän suunnitelman sisältö vaihtelevat pitkälti sen mukaan, minkä ikäisestä lapsesta tai lapsista kulloinkin on kysymys (vrt. Gripenberg 2005).

Tutkimuksen kirjallinen aineisto koostuu seuraavista dokumenteista:

1. Sosiaalityöntekijöiden läheisneuvonpidolle sekä seurantakokouksille laatimat yhteenvedot ja kysymykset (11 prosessista eli yhteensä 60 sivua).
2. Läheisten läheisneuvonpitokokouksessa tai seurantakokouksessa laatimat suunnitelmat (11 prosessista eli yhteensä 91 sivua).

Useimmat aineistonani olevista läheisneuvonpitoprosesseista sisältävät edellä mainittujen lisäksi myös muita dokumentteja, kuten esimerkiksi muiden viranomaisten kirjoittamia yhteenvedoja tai sosiaalityöntekijän täyttämiä seurantapäiväkirjoja. Rajasin toisten viranomais- tahojen laatimat yhteenvedot kuitenkin aineistoni ulkopuolelle, sillä halusin pitää tutkimukseni fokuksen sosiaalityöntekijöissä. Sosiaalityöntekijöiden kirjoittamat seurantapäiväkirjat olisivat puolestaan voineet toimia mielenkiintoisena lisänä muuhun dokumenttiaineistoon, mutta niitä oli palautunut läheisneuvonpitoprojektille vain muutama kappale, joten katsoin velvollisuudekseni rajata myös ne varsinaisen aineiston ulkopuolelle.

Sosiaalityöntekijän tehtävinä läheisneuvonpidon aikana ovat asiakkaiden motivointi, läheisneuvonpitoon kutsuttavien viranomaisten nimeäminen, kirjallisen toimeksiantosopimuksen tekeminen sekä sosiaalityöntekijän yhteenvedon ja kysymysten laatiminen (Possauner ym. 2002, 21). Läheisneuvonpidosta laadittujen ohjeiden mukaan sosiaalityöntekijän yhteenvedon tulee keskittyä kuvaamaan tilannetta ennen kaikkea lapsen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on käsitellä asioita hyvin konkreettisella tasolla ja yhteenvedosta tulee jättää pois toisen käden kautta saadut tiedot sekä sosiaalityöntekijän omat arvioinnit ja näkemykset. Yhteenvedossa on mainittava kaikki ne asiat, jotka läheisneuvonpidossa halutaan ottaa esille. Yhteenvedon tulee olla pituudeltaan yksi tai kaksi sivua ja siihen tulee ohjeiden

mukaan sisällyttää ainakin asiakkuushistorian olennaisimmat osat, nykyhetken kuvaus lapsen näkökulmasta katsottuna, tarjotut ja kokeillut palvelut ja tukitoimet sekä sosiaalityöntekijän kokemat huolenaiheet liitettynä konkreettisiin asioihin. Asiakasperhe saa perehtyä sosiaalityöntekijän laatimaan yhteenvetoon etukäteen ja he voivat neuvotella sosiaalityöntekijän kanssa sellaisten kohtien poistamisesta, joita he eivät halua käsiteltävän varsinaisessa läheisneuvonpitokokouksessa. (Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojekti, ohjeita sosiaalityöntekijöille 2005.)

Sosiaalityöntekijän läheisneuvonpidolle laatimien kysymysten tulee sisältää sekä yleisluontoisia että huoliin ja teemoihin liittyviä kysymyksiä. Läheisneuvonpidosta annettujen ohjeiden mukaan yleisluontoisiin kysymyksiin tulee sisällyttää lapsen tarpeita, oikeuksia ja velvollisuuksia koskevia kysymyksiä sekä suunnitelman toteutumista ja seurantakokouksen järjestämistä koskevia kysymyksiä. Huoliin ja teemoihin liittyvät kysymykset voivat puolestaan olla mitä tahansa lasta koskevaan huoleen liittyviä konkreettisia kysymyksiä. Läheisneuvonpidoille esitettävien kysymysten yhteyteen on ollut tapana kirjata lisäksi sosiaalityöntekijän suunnitelmalle asettamat reunaehdot, mikäli sellaisia on olemassa. (Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojekti, ohjeita sosiaalityöntekijöille 2005.)

Sosiaalityöntekijä laatii myös seurantakokouksia varten yhteenvetoon, jossa keskitytään siihen, onko läheisten laatima suunnitelma sosiaalityöntekijän näkökulmasta toteutunut. Yhteenvetoon ja kysymyksiin kirjataan myös ongelmat ja uudet huolenaiheet, mikäli sellaisia on ilmaantunut kokouksen jälkeen.

Läheiset laativat varsinaisen läheisneuvonpitokokouksen neuvotteluvaiheessa suunnitelman vastaukseksi sosiaalityöntekijän esittämiin huolia koskeviin kysymyksiin. Suunnitelman tulee perustua läheisten yksimielisyyteen ja siinä tulee olla selkeästi kirjattuna, kuka vastaa mistäkin asioista ja kuinka toimitaan jos suunnitelman toteutumisessa ilmenee ongelmia (”Läheisneuvonpito, vanhempien ja läheisten yhteisvoimin lasten ja nuorten parhaaksi” –esite 2005).

Aineistoni koostuu edellä esiteltyjen dokumenttien lisäksi myös haastattelun avulla saadusta aineistosta. Päädyin haastatteluaineiston keräämiseen siitä syystä, etten uskonut löytäväni kirjallisesta aineistostani ainakaan suoraan vastausta koollekutsujan roolia ja merkitystä kartoittavaan tutkimuskysymykseeni. Haastattelu tarjosi oivan mahdollisuuden myös muiden tutkimuskysymysten tematiikkaa täsmentävien ja syventävien kysymysten esittämiseen. Haastatteluaineisto koostuu neljän sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta (teemarunko liitteenä). Pääkaupungin läheisneuvonpitoprojektin päällikkö valitsi aineistonani olevista 11 prosessista neljä sellaista sosiaalityöntekijää, joiden ajatteli sopivan ja suostuvan haastatteluun. Haastattelut sosiaalityöntekijät olivat 40-49 –vuotiaita ja heillä kaikilla oli alan korkeakoulutus sekä useamman vuoden kokemus lastensuojelutyöstä. Kahdella sosiaalityöntekijällä oli kuitenkin vain hyvin vähäinen kokemus läheisneuvonpidosta (yksi oma prosessi), joten heidän antamansa vastaukset jäivät osittain melko pinnallisiksi. Joukossa oli kuitenkin yksi sosiaalityöntekijä, jolla oli runsaasti kokemusta läheisneuvonpidosta. Haastattelut kestivät noin tunnin ja litteroitua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 16 sivua.

5.3 Tutkimusmenetelmät

Koska opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä läheisneuvonpidosta ja siten arvioida yleisemmin läheisneuvonpitoa lastensuojelun sosiaalityön työmenetelmänä, tuntui minusta luonnolliselta valita tutkimukselleni kvalitatiivinen eli laadullinen metodikehys. Toki läheisneuvonpitoa voi tutkia, ja on tutkittukin (mm. Heino 2002) kvantitatiivisin menetelmin. Päätin kuitenkin keskittyä omassa työssäni aiheeseen kuvailevammalla ja ymmärtävämmällä, vaikkakin toisaalta yleistettävyydeltään heikomman, menetelmän avulla. Laadullinen tutkimus eroaa määrällisestä tutkimuksesta siinä, että sen avulla pyritään ensisijaisesti löytämään, kuvaamaan ja ymmärtämään asioita, kun taas määrällinen tutkimus pyrkii hypoteesien ja teorioiden muodostamisen ja testaamisen avulla ilmiöiden ennustamiseen. Martti Grönforsin (1985) mukaan tilastolliset sosiaalityöntekijöiden tutkimuksen menetelmät johtavat helposti teknokraattisiin ratkaisuihin, jotka eivät aina ole ihmisen parhaaksi, kun taas kvalitatiivisin menetelmin saadut tutkimustulokset voivat tärkeällä tavalla muistuttaa ihmisten olemassaolosta, heidän tarpeistaan, toiveistaan ja tunteistaan (Grönfors 1985,

12). Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2002) puolestaan kuvaavat ymmärtävää tutkimusotetta ihmistä tutkivien tieteiden menetelmänä eräänlaisena eläytymisenä tutkimuskohteisiin liittyvään henkiseen ilmapiiriin, ajatuksiin, tunteisiin ja motiiveihin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 27). Vastaavasti minäkin pyrin tutkimukseni avulla eläytymään läheisneuvonpidon sosiaalityöntekijöissä herättämiin ajatuksiin, tunteisiin ja motiiveihin. Tiukan kirjallisen ja puhutun materiaalin analyysin lisäksi yritän kiinnittää huomiota myös rivien tai sanojen välissä olevaan. Yritän siis toisin sanoen ainakin jollakin tasolla tavoittaa myös sosiaalityöntekijöiden asenteita ja arvoja sekä sitä, mikä jätetään kirjoittamatta ja sanomatta. Mirja Satka on kirjoittanut, ettei dokumenttia pitäisi tyytyä tulkitsemaan pelkällä arkiymmärryksellä, vaan dokumenttien tulkinnan keskeisenä ajatuksena olisi päästä ilmiöiden ja asioiden pinnan läpi tekstien sisältämien merkitysten ja niihin kätkettyjen tarinoiden parempaan ymmärtämiseen (Satka 1989, 86).

Pohtiessani ennen opinnäytetyöhön ryhtymistäni tutkimuskohdettani ja –ongelmaani, minulle ehdotettiin aiheen käsittelyn suhteen kahdella eri tasolla liikkuvaa analyysia. Nämä tasot olisivat olleet konkreettinen tutkimusaineiston sisällön taso sekä konstruktionismiin perustuva tulkinnallinen taso. Tämä olisi tarkoittanut käytännössä aineiston käsittelemistä kahden eri analyysimenetelmän, sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin, keinoin. Pyöriteltyäni jonkin aikaa mielessäni ajatusta tällaisesta kiinnostavasta, mutta opinnäytetyötä ajatellen melko kunnianhimoisesta ”tupla-analyysista”, päätin kuitenkin omassa työssäni keskittyä analyysiteknisellä tasolla näistä ensimmäiseen eli laadulliseen sisällönanalyysiin. Jätin kuitenkin myös sosiaaliselle konstruktionismille ja diskursseille pienen option mieleeni, mikäli aineistostani tuntuisi nousevan vahvasti esiin selkeitä puhetyylejä tai todellisuuden rakentamisen tapoja läheisneuvonpidon suhteen.

Tutkimuskohteeni ja –aineistoni ovat molemmat luonteeltaan hyvin tulkinnallisia, sillä tulkitsemisnä itse tutkijana ja sosiaalityöntekijänä tutkittavieni eli toisten sosiaalityöntekijöiden tekemiä tulkintoja läheisneuvonpidosta. Riitta Granfelt on todennut väitöskirjassaan, että tutkijan oma elämänhistoria sekä persoonallisuus vaikuttavat aineiston tulkintaan, jäsentämiseen ja huomion suuntaamiseen (Granfelt 1998, 22–23). Tulkinnallisuus tarkoittaa myös si-

tä, että tulen tutkijana esittämään tutkimukseni edetessä joitakin aineistojani koskevia tulkintaehdotuksia, joilla pyrin ilmaisemaan tekstin merkityksen. Hermeneuttisella kehällä tarkoitetaan prosessia, jossa tulkitaan toisaalta yksittäisiä tekstinkohtia ja toisaalta yritetään samaan aikaan luoda yksittäisistä tekstinkohdista kokonaisvaltaista tulkintaehdotusta (Haaparanta & Niiniluoto 1997, 64). Arja Jokisen ja Eero Suonisen (2000) mukaan tutkijan tulkinta on merkityksen antamista niille havainnoille, joita tutkija tuottaa aineistostaan valitsevillaan menetelmillä tai tekniikoilla (Jokinen & Suoninen 2000, 247). Riitta Granfelt (2000) on kirjoittanut, että tutkija tuottaa omista lähtökohdistaan käsin tutkimastaan aihepiiristä omanlaisensa tulkinnan ja sen myötä myös tutkimuskohteensa (Granfelt 2000, 65). Kirsi Juhila ja Tarja Pösö (2000) puolestaan ovat hyvin osuvasti todenneet, että sosiaalityön ammattilinen ydin löytyy juuri tulkinnallisuudesta (Juhila & Pösö 2000, 198).

Jo tutkimukseni alusta alkaen oli selvää, etten tule itse keräämään omaa tutkimusaineistoani, vaan saan sen ainakin jossakin mielessä ”valmiina” Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpito-projektin yhteydessä toimivalta koollekutsujapankilta. Dokumenttiaineiston määrää ja luonnetta pohtiessani päädyin siihen, että täydentäisin saamaani kirjallista aineistoani muutamalla sosiaalityöntekijän haastattelulla. Haastattelujen ensisijaisena tarkoituksena oli kirjallisesta aineistosta löytyvien ja tutkimuskysymyksien tematiikkaa vastaavien havaintojen syventäminen.

Sosiaalityössä tuotetut dokumentit eivät ole tutkimuskohteina täysin ongelmattomia. Sosiaalityön historiallisia dokumentteja väitöskirjassaan tutkinut Mirja Satka kuvaa dokumentin tulkintaa irroittautumisena ja etäisyyden ottamisena arkiymmärryksen tasolla liikkuvasta tekstin lukemisesta ja ymmärtämisestä tekstin sisältämien merkitysten analysoimiseen tutkijan teoreettisesta lähtökohdasta käsin. Satka jatkaa Kari Palosta siteeraten, että tulkinnassa on kysymys tietyn lähteen sisältämien valittujen merkitysten purkamisesta teemoiksi ja mahdollisesti myös kokoavan ja kokonaan uuden tulkinnan esittämisestä tutkituista sisällöistä. (Satka 1989, 87.) Aineistona olevia dokumentteja ei siis voida lukea kuin mitä tahansa tekstiä, vaan tutkijan on pidettävä koko ajan mielessä koko tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset ja tutkimusteoreettinen viitekehys, joihin aineistosta löytyviä aineksia peilataan. Oli

tutkimus sitten aineisto- tai teorialähtöinen, aineiston analyysiin ja sillä saataviin tuloksiin vaikuttavat lisäksi myös tutkijan omat arvot, asenteet, näkemykset ja kokemukset. Tutkijana minäkin kannan mukana koko tähänastista elämäkokemustani, ja vaikka kuinka yrittäisin unohtaa lukemani aiemmat tutkimukset, niistä saadut tutkimustulokset sekä oma työkokemukseni lastensuojelun sosiaalityöstä ohjaavat väistämättä aineiston analyysia ja tutkimustuloksia ainakin tiedostamattomalla tasolla. Mirja Satka muistuttaa, että dokumenttien suhteen on hyvä muistaa myös niiden puolueellisuus sen suhteen, kenen kirjoittamia ne ovat sekä kenelle ja missä tarkoituksessa ne on tuotettu (Satka 1989, 87). Lastensuojelun dokumentteja tutkinut Aino Kääriäinen on todennut samansuuntaisesti, että kirjoittaessaan asiakirjoja sosiaalityöntekijä toimii tietyssä tilanteessa osana institutionaalista viranomaisverkostoa, jolloin hänen kirjoittamiseensa vaikuttavat myös yhteiskunnan ja kulttuurin kokonaiskehitykset. Kääriäinen jatkaa, että tekstit syntyvät aina tietyissä olosuhteissa ja rakentuvat täten kirjoittajan sen hetkisistä kokemuksista ja käsityksistä. (Kääriäinen 2005, 160.) Yritinkin pitää aineistoa analysoidessani mielessäni, että kirjallinen aineistoni on ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia dokumentteja läheisneuvonpitoa varten. Niitä ei siis ole alun perin tuotettu läheisneuvonpitoa varten, vaan sosiaalityöntekijöiden arjessa tekemää lastensuojelutyötä sekä käytännön asiakastilannetta ja lasta koskevan suunnitelman tekemistä varten. Erja Saurama (2002) on todennut lastensuojelun asiakirjoilla olevan siinä mielessä poikkeuksellinen asema muihin dokumentteihin verrattuna, että niitä käytetään aktiivisesti sosiaalityössä, mistä johtuen niillä on toimeenpanevaa voimaa (Saurama 2002, 52).

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2002) näkevät haastattelututkimuksen etuna ennen kaikkea sen joustavuuden. Haastattelussa on mahdollista toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Haastattelussa voidaan myös kysyä kysymykset siinä järjestyksessä kuin tutkija haluaa. Haastattelijalla voi samalla toimia myös havainnoitsijana ja tehdä merkintöjä sen lisäksi mitä sanotaan myös miten sanotaan. Haastatteluun voidaan myös valita ne henkilöt, joilla oletetaan olevan tietoa aiheesta. Tuomi ja Sarajärvi muistuttavat kuitenkin, että ongelmana haastattelututkimuksen suhteen saattaa olla se, että aineisto jää niukaksi johtuen esimerkiksi siitä, ettei haastateltavilla ole-

kaan riittävää kokemusta kysyttävästä ilmiöstä. Haastattelututkimuksen tekeminen on myös aikaa vievää esimerkiksi dokumenttien analysoimiseen verrattuna. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75–76.) Pertti Alasuutari (1999) kehottaa kiinnittämään haastattelutilanteen lisäksi huomiota myös haastattelutilanteessa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Alasuutari toteaa, että esimerkiksi teemahaastattelua tarkastellaan usein menetelmänä, jolla saadaan tietoa tutkimuskohteesta, ja itse haastattelutilanne otetaan huomioon vain siltä kannalta, miten luotettavina tai epäluotettavina tietoja voidaan pitää. Tässä yhteydessä on tapana arvoida sitä, miten tilanne ja haastattelija ovat vaikuttaneet haastateltavaan ja siten saadun tiedon luonteeseen ja luotettavuuteen. Alasuutari kehottaa tutkijaa kuitenkin tarkastelemaan haastattelutilannetta interaktion ja esittämään aineistolle esimerkiksi sellainen kysymys kuin mitä haastateltavan tapa reagoida tiettyyn kysymykseen tai mitä tutkijan tapa haastattelijana reagoida annettuun vastaukseen kertoo tutkittavasta ilmiökokonaisuudesta? Alasuutari näkee täten myös haastattelijan reaktiot tärkeänä osana tutkimusaineistoa. (Alasuutari 1999, 142–145.)

5.4 Tutkimuksen toteutus

Saatuani tutkimusluvan Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta, Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin päällikkö luovutti haltuuni sosiaalityöntekijän yhteenvedot ja läheisten laatimat suunnitelmat. Aloitin analyysin silmäilemällä dokumentit läpi saadakseni jonkinlaisen yleiskuvan niiden laajuudesta, rakenteesta ja sisällöstä. Tämän jälkeen luin dokumenttiaineiston huolellisesti kaksi kertaa, jotta tutustuisin siihen paremmin ja yleiskuvani aineistosta syvenisi asteittain. Tämän jälkeen aloitin varsinaisen teknisen analyysin, jonka tavoitteena oli erottaa dokumenteista juuri oman tutkimusongelmani kannalta oleellimmat asiat. Tarkoitukseni oli vastata sosiaalityöntekijöiden kirjoittamien yhteenvedojen ja läheisten laatimien suunnitelmien avulla ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, joka koski sosiaalityöntekijän kokemassa huolesta ja asiakkaiden tukiverkostoissa läheisneuvonpidon aikana tapahtuneita muutoksia.

Kävin aineistoni läpi prosessi kerrallaan alleviivaten jokaisesta prosessista huoliin ja tukiverkostoihin liittyvät havainnot. Merkkasin alleviivauksen lomassa tekstin viereen löytämiini

huoliin, läheisten tukeen sekä viranomaistukeen liittyvät havainnot koodein H, LT ja VT, jotka kokosin myöhemmin käsin muistiinpanoiksi erilliselle paperille kyseisten koodien alle. Näin ollen minulle kertyi jokaisesta prosessista tiivistetty yhteenveto dokumenteista löytyneistä huolista ja tukiverkostoista. Tämän jälkeen kirjasin käsin tehdyt prosessiyhteenvedot selkeiksi dokumenteiksi tietokoneelle, edelleen kukin prosessi erikseen, minkä jälkeen aloitin eri prosessien havaintojen yhdistelemisen koko aineiston kattavaksi laajemmaksi kokonaisuudeksi huolten ja tukiverkostojen sekä niissä tapahtuneiden muutosten mukaan. Tämä vaihe oli erityisen mielenkiintoinen, sillä havaintojen yhdisteleminen toi esiin yllättäviä tuloksia sekä selkeitä linjoja, joita en uskonut aineistossani edes olevan.

Dokumenttiaineiston analyysin jälkeen ryhdyin litteroimaan neljää sosiaalityöntekijän haastattelua siten, että purin haastattelut nauhalta sana sanalta tietokoneelle. Koska en ole kokenut haastattelunauhurin käyttäjä, osassa haastatteluja ilmeni hyvin valitettavia teknisiä ongelmia. Ensimmäisestä haastattelusta puuttuu muutaman minuutin keskustelu johtuen kasetin puolen loppumisesta, mitä en haastattelun aikana huomannut. Toisen haastattelun aikana nauhuri ”laahasi” eli pysähteli vähän väliä, mistä johtuen osa haastattelun lauseista jäi katkonaiseksi. Pyrin kuitenkin täydentämään vain osittain kuuluneet lauseet siten, että niiden sisältämä perusajatus pääsi esiin. Litteroinnin jälkeen printtasin tekstit ulos ja ryhdyin analysoimaan niitä samaan tapaan kuin muitakin dokumentteja. Koska kartoitin haastattelussa myös voimavaranäkökulmaa, ajatuksia koollekutsujasta sekä yleisiä käsityksiä läheisneuvonpidosta, muodostin näille teemoille omat koodit (VV, KK ja LNP), joiden mukaan ryhdyin havaintoja jaottelemaan. Lopuksi kokosin haastattelujen tärkeimmät havainnot yhteen ja liitin osan niistä muista dokumenteista saatuihin havaintoihin.

6 HUOLI

Huolipuhe on erityisesti lastensuojelutyölle tyypillinen diskurssin muoto. Johanna Hurtig (2003) toteaa ammattilaisten kokeman huolen ohjaavan perheen kanssa tehtävää työtä. Hurtig jakaa väitöskirjassaan erilaiset huolenaiheet toisaalta lasten tehtäviin ja velvollisuuksiin liittyviin huoliin ja toisaalta taas suhteisiin ja siteisiin liittyviin huoliin. Lasten tehtäviin ja

velvollisuuksiin liittyviin huoliin kuuluvat Hurtigin mukaan koulunkäyntiin sekä kehityspsykologisiin norminmukaisuuksiin liittyvät ongelmat, kun taas suhteisiin ja siteisiin sisältyvät huolet käsittävät lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen ja vuorovaikutukseen sekä varhaiseen kiintymyssuhteeseen liittyvät huolet. (Hurtig 2003, 102–109.)

J.P. Roos on kritisoinut lastensuojelun käytäntöjen ja päätösten nojaamista sosiaalityöntekijöiden subjektiiviseen huolen kokemukseen. "Huoliargumentti" toimii Roosin mielestä eräänlaisena juridisena perusteena tai suoranaisena näyttönä konkreettisille sosiaalityön toimille, joiden tulisi perustua ennemminkin objektiivisiin tosiasioihin. (Roos 2005, 567–568).

Aloitettuani työni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä pidin huolipuhetta itselleni hyvin vieraana ja epäluonnollisena tapana esittää asiakasperheiden tilanteisiin liittyvän lastensuojelullisen tematiikan tai konkreettiset ongelmat. Näen huolipuheen ensisijaisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijöille tyypillisenä diskurssin muotona, joka omaksutaan lähes kritiikittä osaksi lastensuojelun sosiaalityöntekijän työskentely- ja puhetapaa. Huolen käsite on kuitenkin hyvin ongelmallinen, sillä toisinaan sen takana voi olla sosiaalityöntekijän aito huolen tai huolestuneisuuden kokemus, kun taas useimmiten näkisin sen ainoastaan totuttuna tapana nostaa keskusteluissa tai asiakirjoissa esiin vaikeat lastensuojelulliset asiat. Huolipuheella viitataan mielestäni käytännön työssä kollektiivisempaan lastensuojelulliseen ja lastensuojeluviranomaisten toiminnan kannalta merkittävään huoleen tai ongelmiin, ei niinkään Roosin esittämään yksittäisten sosiaalityöntekijöiden subjektiivisesti kokemaan huoleen. Roos on mielestäni oikeassa siinä mielessä, ettei lastensuojelussa tehtävien päätösten tulisi perustua yksittäisten sosiaalityöntekijöiden intuitiiviselle kokemukselle tai tunteelle, koska nämä vaihtelevat yksilöstä toiseen ja jopa yksilön sisällä, vaan yleisille linjauksille ja interventioiden kriteereille. Sosiaalityön tulkinnallisen luonteen tuntien en kuitenkaan usko tilanteeseen kuin tilanteeseen sopivien objektiivisten toimintakriteerien löytymiseen. En usko myöskään siihen Roosin väitteeseen, että lastensuojelussa päätöksiä tehtäisiin todellisuudessa yhden tai kahden sosiaalityöntekijän subjektiivisiin tuntemuksiin perustuen, sillä oman kokemukseni mukaan esimerkiksi huostaanottopäätökset tehdään aina yhdessä koko lastensuojelutiimin tai johtavien sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Lastensuojelulle ominainen huolipuhe näkyy myös läheisneuvonpidossa ja omassa tutkimusaineistossani, sillä läheisneuvonpitoprosessi rakentuu pitkälti sosiaalityöntekijän muotoilemien huolenaiheiden varaan. Läheisneuvonpidon kontekstissa huolten ja huolen käsitteen funktiona on toimia sosiaalityöntekijän subjektiivisten tuntemusten ilmaisemisen sijaan eräänlaisena asiakasperheen lastensuojelullisia ongelmia ja perheen voimavaroja arvioivana huoli-indikaattorina sekä kokouksia ja suunnitelmia jäsentävinä teemoina tai aiheina. Näiden ohella näkisin huolen käsitteen läheisneuvonpitoterminologiaan vahvasti liittyvänä teknisenä käsitteenä.

Pia Gripenberg (2005) tutki läheisneuvonpidosta tekemässään opinnäytetyössä sosiaalityöntekijöiden muodostamien huolikysymysten tematiikkaa ja luokitteli löytämänsä huolet viideksi eri ryhmäksi: 1. Lapsen oikeudet, 2. Lapsen velvollisuudet, 3. Arjen sujuminen, 4. Vastuu ja tuki sekä 5. Suunnitelman toteutumisen seuranta (Gripenberg 2005, 54). Vaikka kyseiset teemat ovat lähes poikkeuksetta läsnä myös omassa tutkimusaineistossani, en aio kuitenkaan omassa työssäni käyttää hyväkseni Gripenbergin muodostamaa jaottelua. Syynä tähän on se, että läheisneuvonpidosta annettujen ohjeiden mukaan ainakin kohdat 1, 2, 4 ja 5 on aina sisällytettävä sosiaalityöntekijän huolia koskeviin kysymyksiin, joten ne ovat läsnä jokaisessa prosessissa huolimatta siitä, onko sosiaalityöntekijällä todellista huolta kyseisiin teemoihin liittyen vai ei.

Olen lähtenyt omassa tutkimuksessani etsimään huolenaiheita ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista yhteenvedoista, sillä yhteenvetojen väljempi rakenne mahdollistaa mielestäni huolikysymysten rakennetta paremmin huolten vivahteikkaamman ilmaisun sekä huolten esiin tuomisen luonnollisessa asiayhteydessään. Yhteenvedot olivat rakenteeltaan ja tasoltaan hyvin erilaisia: joissain yhteenvedoissa huolenaiheet oli kirjattu selkeästi omaksi kokonaisuudekseen, mistä ne oli helppo poimia, kun taas toisista niitä oli hyvinkin vaikea löytää muun yhteenvetotekstin lomasta. Jälkimmäisissä tapauksissa käytin apunani yhteenvedon lopusta löytyviä huolikysymyksiä, jotka toivat toisinaan yhteenvetoa selkeämmin esille varsinaiset huolenaiheet. Ongelmallisimpina tutkimuskohteina koin hyvin yksityiskohtai-

sesti kirjoitetut yhteenvedot, joihin oli kirjattu huolet ja työskentely useiden vuosien ajalta, sillä vanhat huolet tuntuivat suuntaavan voimakkaasti tutkijan katsetta, mikä teki haasteelliseksi juuri läheisneuvonpidon kannalta oleellisten huolenaiheiden löytämisen.

6.1 Sosiaalityöntekijän kokema huoli läheisneuvonpidon alussa

Sosiaalityöntekijöiden yhteenvedoihin kirjattujen huolten lukumäärä vaihteli läheisneuvonpitoprosessin alussa kahden ja kahdeksan välillä. Yleisin yhteenvedoissa mainittu huolten määrä oli viisi, mikä kuvastaa mielestäni hyvin sitä, että ennalta ehkäisevistä pyrkimyksistä huolimatta läheisneuvonpitoa ryhdytään yhä edelleen järjestämään vasta kun lasta koskeva huoli on kasvanut hyvin suureksi ja mahdolliset avohuollon tukitoimet on jo käytetty loppuun (vrt. Possauner ym. 2002, Heino 2003). Tämä saattaa johtua siitä, että sosiaalityöntekijät kokevat läheisneuvonpidon hyvin työläänä menetelmänä. Suurimmat huolten lukumäärät löytyivät niistä prosesseista, joissa käsiteltiin kahden lapsen asioita. Myös haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat esiin huolen suuren määrän läheisneuvonpitoprosessin alussa.

H: Mut et tää tilanne..., ni oliksiin paljon huolta? Et eri huolenaiheita ja minkä tyyppisiä?
S4: No kyl siinä, mikä mul nyt on mielessä, ni kyl siinä oli aika monenlaistakin huolta.

Viime aikojen vilkas keskustelu ennaltaehkäisevän työn merkityksestä sekä läheisneuvonpitotojen järjestämisen painopisteen siirtämisestä asiakkuuden alkuvaiheeseen ei siis näkynyt omassa aineistossani, sillä kaikkien aineistonani olevien asiakasperheiden lastensuojelun asiakkuus oli alkanut jo vuosia ennen läheisneuvonpitoa.

Aineistostani löytyi kaiken kaikkiaan 21 erilaista huolenaihetta, joiden välinen ero vaikutti toisinaan hyvinkin tulkinnanvaraiselta. Erilaisten huolten määrä ei sinänsä tullut minulle yllätyksenä, olenhan lastensuojelun sosiaalityöntekijänä nähnyt lasten ja perheiden ongelmien ja huolten koko kirjon, mutta kylläkin se, että tietyt huolet, kuten esimerkiksi lapsen psyykinen vointi, päihteetön ja turvallinen aikuinen sekä arjen sujuvuus, esiintyivät täsmälleen samoin sanoin ilmaistuina lähes kaikissa sosiaalityöntekijöiden yhteenvedoissa (vrt. Heino 2003). Tämä ilmentää mielestäni hyvin sitä, miten asiakasperheiden erilaisista tilanteista huolimatta lastensuojelutyössä toistuvat loppujen lopuksi yhdet ja samat laajemmat teemat,

mutta myös sitä, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kehittyy ajan myötä tietty tapa puhua ja ilmaista huolta, ja tätä kautta eittämättä myös konstruoida ja jäsentää asiakkaiden todellisuutta. Olen tiivistänyt ja ryhmitellyt löytämäni 21 eri huolenaihetta viideksi laajemmaksi huolta ilmaisevaksi luokaksi niissä esiintyvän tematiikan mukaan. Olen yrittänyt nimitä luokat siten, että ne kuvaisivat mahdollisimman selkeästi ja kattavasti niiden alta löytyviä tarkemmin ilmaistuja huolenaiheita. Tapa, jolla toteutin luokitteluni ei pyri olemaan ainoa oikea tai edes kaikki havainnot tyhjentävästi kattava tapa luokitella aineistostani löytyneet huolenaiheet, vaan luokat olisivat hyvin voineet olla erilaisia tai eri tavalla nimettyjä. Käyn seuraavaksi läpi muodostamani viisi huolten luokkaa ja esittelen niiden sisältämät huolenaiheet sekä niiden esiintyvyyden aineistossani.

* Lapsen vointiin liittyvät huolet

Lapsen vointiin liittyvien huolten luokkaan kuuluvat lapsen psyykkiseen vointiin ja käyttäytymiseen liittyvät huolet, lapsen huoli vanhemmasta, huoli lapsen kokemasta turvattomuudesta sekä lapsen psykiatrisen hoitokontaktin turvaamiseen liittyvä huoli. Lapsen tai nuoren psyykkiseen vointiin, oireisiin tai käyttäytymiseen liittyvä huoli löytyi yhteensä seitsemästä prosessista (63%) eli toisin sanoen yli puolet aineistoni lapsista kärsi prosessin alussa ainakin jonkin tasoista psyykkisistä ongelmista. Psyykkinen oireilu oli selvästi yleisempää 10–14-vuotiaiden lasten keskuudessa. Sukupuolten välisiä eroja ei noussut esiin, vaan sekä tytöt että pojat oireilivat yhtä usein kuitenkin siten, että pojilla oireista varsinkin aggressiivisuus esiintyi voimakkaampana kuin tytöillä.

"Lastensuojelulla on myös huoli lapsen voinnista...lapsen aggressiivinen käyttäytyminen huolestuttaa."

Kolmessa yhteenvedossa mainittiin omana huolenaiheenaan lapsen kokema huoli vanhemmasta ja neljässä yhteenvedossa oli erikseen mainittu lapsen kokema turvattomuuden tunne. Sekä turvattomuuden tunne että huoli aikuisen voinnista näyttivät liittyvän erityisesti tilanteisiin, joissa vanhempi kärsi mielenterveys- tai päihdeongelmasta. Kahdessa prosessissa yri-

tettiin läheisneuvonpidon avulla saada aikaan sellainen muutos lapsen kotioloissa, että lapsen psyykkisen voinnin kannalta välttämätön psykoterapia voitaisiin aloittaa.

* Vanhemman vointiin liittyvät huolet

Vanhemman vointiin liittyvien huolten luokka sisältää sosiaalityöntekijöiden määrittelemät päihteettömään ja turvalliseen kotiin ja aikuiseen sekä vanhemman jaksamiseen liittyvät seikat. Seitsemästä prosessista (64%) löytyi maininta vanhemman päihdeongelmasta eli suuri osa lapsista oli joutunut elämään päihteitä käyttävän aikuisen huolenpidon alaisena. Tämä selittää ainakin osaksi lapsen psyykkiseen vointiin liittyvien huolten yhtä suuren määrän aineistossani. Aineistonani olevista prosesseista kahdessa päihteiden käyttö liittyi huumeisiin tai korvauslääkkeisiin huumaustarkoituksessa ja loput viisi alkoholiin. Huumeita käyttivät aineistossani molemmat (nuoret) vanhemmat yhdessä, kun taas alkoholin käyttö oli yleisempää äitien joukossa. Aineistoni antama kuva vastaa mielestäni käsitystä siitä, että yleisin päihde maassamme on lisääntyneestä huumeidenkäytöstä huolimatta yhä edelleen alkoholi (vrt. Kettunen ym. 2003).

"Lastensuojelun tiedon mukaan lasten äidin alkoholinkäyttö oli...runsasta. Lasten äidin kanssa käytiin keskusteluja siitä, kuinka tärkeää on, ettei lapsia hoida päihteitä käyttänyt henkilö."

Vanhemman jaksamiseen liittyvä huoli oli mainittu yhteensä kolmessa läheisneuvonpidossa ja vanhempien psyykkistä vointia, jaksamista sekä tuen tarvetta käsiteltiin lähes kaikissa läheisneuvonpidossa, vaikka huolikysymysten pääpaino olikin läheisneuvonpidosta annettujen ohjeiden mukaisesti lapsen tilanteessa. Vanhempien ongelmia tarkasteltiin aineistossani, sekä yhteenvedoissa että läheisten laatimissa suunnitelmissa, nimenomaan sen kautta, miten ne vaikuttavat lapsen arkeen ja lapsesta huolehtimiseen. Tältä osin aineistoni ei siis tukenut Pia Gripenbergin (2005) havaintoa siitä, ettei vanhempien tuen tarpeeseen ja toimintakykyyn liittyviä huolia näy käytännön suunnitelmien tasolla.

* Arjen sujuvuuteen liittyvät huolet

Arjen sujuvuus on siinä mielessä hankala yläkäsite, että sen alle olisi sopinut käytännöllisesti katsoen kaikki aineistosta löytynyneet huolet. Olen rajannut arjen sujuvuuteen liittyvien huolten luokkaan kuitenkin vain jokapäiväiseen arkeen kuuluvat hyvin konkreettiset huolenaiheet, kuten lapsen asumiseen liittyvät huolet, perushoivaan ja säännölliseen päivärytmiin liittyvät huolet, kodin rajoihin ja sääntöihin liittyvät huolet sekä päivähoitoon ja koulunkäyntiin liittyvät huolet. Näistä esimerkiksi rajoihin ja sääntöihin sekä koulunkäyntiin liittyvät huolet olisi voinut erottaa myös omiksi lapsen tai nuoren velvollisuuksiin liittyviksi huoliksi, mutta koska sääntöjen ja rajojen noudattaminen/asettaminen sekä koulunkäynnin sujuvuuden varmistaminen kuuluvat lapsen velvollisuuksien lisäksi myös vanhemman velvollisuuksiin, olen yhdistänyt ne muiden arkeen liittyvien huolten kategoriaan.

Asumiseen liittyvä huoli löytyi yhteensä kuudesta eri prosessista (55%). Yleisimmin asumiseen liittyvä huoli liittyi tilanteeseen, jossa lasta oltiin kotiuttamassa laitoksesta tai mietittiin vaihtoehtoja jatkosijoitukselle tai huostaanotolle. Asumista pohdittiin myös tilanteessa, jossa mietittiin, kumman vanhemman luona lapsen olisi parempi asua.

"Millä tuella lasten asuminen ja eläminen voidaan turvata kotona?"

Lapsen perushoivaan ja huolenpitoon liittyvät huolet nousivat esiin lähinnä kaikkein pienimpien lasten läheisneuvonpidoissa. Lapsen perushoivaan liittyvä huoli mainittiin kaikkiaan kolmessa eri prosessissa ja perushoivan turvaaminen liittyi kaikissa kolmessa prosessissa vanhempien päihteidenkäyttöön ja sen seurauksena tapahtuneeseen lapsen huolenpidon laiminlyömiseen. Vanhempien lasten neuvonpidoissa korostuivat perushoivaan liittyvien huolten sijaan kodin sääntöihin ja rajoihin liittyvät kysymykset. Näitä teemoja käsiteltiin yhteensä viidessä prosessissa ja ne liittyivät pienemmällä lapsilla yleisimmin rajojen asettamisen tärkeyteen arkea ja turvallisuutta strukturoivana tekijänä, kun taas teini-ikäisillä rajat ja säännöt sisälsivät edellisten lisäksi myös selvän kontrollifunktion (vrt. Gripenberg 2005).

Päivähoidon tai koulunkäynnin turvaamiseen liittyvä huoli oli mainittu yhteensä viidessä eri prosessissa. Päivähoitoa koskevat huolet liittyivät luonnollisesti pienten lasten läheisneuvonpitoihin ja yleisimmin tilanteisiin, joissa joko toinen tai molemmat vanhemmat käyttivät

runsaasti päihteitä. Koulunkäyntiin liittyvä huoli korostui vakavasti psyykkisesti oireilevien lasten sekä teini-ikäisten nuorten läheisneuvonpidoissa.

* Läheisten tukeen liittyvät huolet

Ryhmittelin läheisten tukeen liittyvien huolten alle sosiaalityöntekijöiden toivomat läheisten tuen tarpeeseen liittyvät asiat, läheisten välisen yhteydenpidon elvyttämiseen ja suhteen muodostamiseen toiseen vanhempaan liittyvät huolet, vastuun jakamiseen liittyvät huolet sekä kesäsuunnitelmiin liittyvät seikat. Näistä viimeisintä eli kesäsuunnitelmia en pidä saman tyyppisenä huolenaiheena kuin muita aineistosta löytämiäni huolia, mutta koska varsinkin laitoksessa asuville lapsille kesä- ja muiden lomien suunnittelu liittyy hyvinkin tiiviisti läheisverkoston ympärille, päätin sijoittaa nämä suunnitelmat omana kohtanaan läheisten tukeen liittyvien huolten alle.

Läheisverkoston antamaan tukeen ja sen tarpeeseen liittyvä huoli oli mainittu kuudessa eri prosessissa (55%). Näinkin alhainen luku yllätti minut, sillä olin odottanut löytäväni maininnan läheisten tukeen liittyvästä huolesta aineiston kaikista prosesseista, liittyhän läheisten tuki niin keskeisesti läheisneuvonpidon rakenteeseen ja tarkoitukseen. Toisaalta, kaikissa yhteenvedoissa ja suunnitelmissa käsiteltiin kuitenkin läheisten tukeen liittyviä asioita hyvin yksityiskohtaisesti, vaikka varsinaiseksi huolenaiheeksi se päätyi vain kuuteen yhteenvehtoon. Tämä voi tietenkin johtua myös siitä, että näissä prosesseissa todellinen huoli läheisten olemassaolosta ja osallistumisesta oli olemassa, kun taas lopuissa läheisverkoston olemassaolo ja roolit olivat jo ennestään sosiaalityöntekijän tiedossa. Läheisverkoston tukea kaivattiin yhteenvedoissa ensisijaisesti lapselle, mutta myös vanhemmille, varsinkin äidille, sekä sisaruksille. Läheisten laatiman suunnitelman avulla pyrittiin aktivoimaan mahdollisimman moni lapsen läheisistä pitämään säännöllistä yhteyttä lapseen puhelimitse sekä tapaamaan lasta säännöllisesti. Erittelen läheisiltä toivotun tuen sekä läheisten lupaaman avun yksityiskohtaisempia sisältöjä myöhemmin tukiverkostoja käsittelevässä osiossa (luku 7.1).

"Lapset tulevat tarvitsemaan kaiken sukulaisten ja läheisten tuen selvitäkseen tapahtumista..."

Yleisen läheisten tukeen liittyvän huolen lisäksi eräässä prosessissa oli mainittu erillisenä huolenaiheena sukulaisuussuhteiden elvyttäminen lapsen siirryttyä asumaan lastenkotiin. Samassa prosessissa oli esillä myös kesäsuunnitelmien teko, mikä löytyi omana huolenaiheenaan myös toisesta prosessista liittyen siinä kuitenkin teini-ikäisen nuoren vapaa-ajan viettoon liittyvään huoleen.

Vanhempien ja lapsen väliseen sekä vanhempien keskinäiseen suhteeseen liittyvinä huolenaiheina olivat suhteen muodostaminen toiseen vanhempaan sekä vastuun jakaminen ja lapsen asioista sopiminen vanhempien välillä. Kahdessa prosessissa pyrittiin elvyttämään lapsen suhde toiseen vanhempaan (isään) tarkan tapaamis- ja yhteydenpitosuunnitelman avulla ja kahdessa prosessissa pyrittiin vanhempien välisten ristiriitojen vähentämiseen ja vastuun jakamisen turvaamiseen arjen tasolla.

* Vuorovaikutukseen liittyvät huolet

Viimeinen huolten luokka sisältää lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen liittyvät huolet, joita löytyi kahdesta eri prosessista. Molemmissa prosesseissa huoli koski äidin ja teini-ikäisen kynnyksellä olevan pojan välisiä rajuja riitatilanteita ja niihin liittyvää aggressiivista käytöstä lapsen taholta. Yhdistävänä tekijänä molemmissa tilanteissa näytti olevan lapsen psyykkinen oireilu sekä kontaktin puuttuminen isään.

"Yhteydenotot lastensuojeluun ovat pääsääntöisesti koskeneet lapsen ja äidin välisiä riitoja ja yhteenottoja."

Kuten edellisestä huolen jaottelusta näemme, aineistonani olevat läheisneuvonpidot sisälsivät toisaalta hyvin erilaisia teemoja ja huolenaiheita. Tästä huolimatta huoli näytti keskittyvän yksien ja samojen toisiinsa kietoutuneiden ydinteemojen ympärille, joista merkittävimmät on merkitty prosenttiluvuin määrän tarkempaa hahmottamista varten.

6.2 Läheisneuvonpitoprosessin aikana tapahtuneet muutokset huoleissa

Läheisneuvonpitoprosessien alussa ilmenevien huolenaiheiden suhteen kaikki prosessit olivat tutkimuksellisesti ajateltuna samalla lähtöviivalla. Huoleissa tapahtuneiden muutosten kartoittaminen osoittautui kuitenkin haasteelliseksi siitä syystä, että eri prosesseissa tapahtuneita muutoksia ei voitu verrata suoraan keskenään prosessien eri pituisen keston vuoksi. Osa prosesseista oli jo päättynyt ja osa edelleen käynnissä, mistä johtuen päätyneet prosessit ilmentävät huolten muutosta koko prosessin tasolla luotettavammin kuin keskeneräiset prosessit, joissa on vielä yksi tai mahdollisesti useampikin seurantakokous tulossa. Tilanne ja huolet näiden prosessien kohdalta saattavat siis muuttua vielä merkittävästikin. Myös päätyneiden prosessien joukko oli hyvin heterogeeninen, sillä prosessien kokonaispituus sekä seurantakokousten määrä vaihtelivat verrattain paljon prosessista toiseen. Eroavaisuuksista huolimatta olen päättänyt käsittelemään aineistoani kokonaisuutena. Ryhmittelin aineistosta löytämäni huolten muutokset kolmeen eri luokkaan sen perusteella, lisääntyikö sosiaalityöntekijän kokema huoli, pysyikö se samana vai vähentyikö se prosessin kokonaispituuden tasolla.

* Huoli lisääntyi

Läheisneuvonpitoprosessin kokonaispituuden tasolla eli varsinaisesta läheisneuvonpidosta viimeiseen/viimeisimpään seurantaan huoli ei ollut lisääntynyt alkuperäisestä lukumäärästään kuin yhdessä aineistonani olleista prosesseista. Huolen lisääntyminen kyseisessä prosessissa johtui seuranta-aikana tulleesta lastensuojeluilmoituksesta, joka koski äidin päihteiden käyttöä. Huolta näytti lisäävän vielä se, ettei äitiä saatu ilmoituksen jälkeen puhelimitse kiinni. Äiti ei myöskään saapunut hänelle varatulle ajalle sosiaalitoimistoon.

”Lastensuojelussa on edelleen huoli lasten äidin päihteiden käytöstä, etenkin alkoholin käytöstä. Lastensuojeluilmoituksen johdosta huoli on lisääntynyt”

Kyseinen prosessi on kuitenkin yhä edelleen käynnissä, joten tässä vaiheessa en tietenkään pysty arvioimaan sitä, miten huolet tulevat asettumaan prosessin kokonaispituuden tasolla.

Kahdessa muussa prosessissa huolen määrä lisääntyi tilapäisesti kesken prosessia siten, että toisessa prosessissa huolten määrä lisääntyi yhdellä ensimmäisen seurantakokouksen kohdalla, mutta vähentyi taas toiseen seurantakokoukseen mennessä, ja toisessa huolen määrä laski ensimmäiseen seurantakokoukseen tultaessa kahdella, mutta nousi jälleen kolmannen seurantakokoukseen tultaessa takaisin alkuperäiseen lukumääräänsä. Jälkimmäisen prosessin ”epäonnistumisen” syitä pohdin tarkemmin seuraavan alaotsikon alla, sillä kyseinen prosessi liittyy niiden läheisneuvonpito prosessien joukkoon, joissa huolen määrä prosessin päättyessä pysyi alkuperäiseen huoleen verrattuna samana tilapäisistä muutoksista huolimatta.

* Huoli pysyi samana

Vain muutamassa prosessissa huoli siis lisääntyi prosessin aikana ainakin tilapäisesti. Havaitsin kuitenkin muita arvokkaita muutoksia myös niissä prosesseissa, joissa huoli lisääntyi tilapäisesti tai pysyi samana koko prosessin ajan. Näitä varsinaisista huolista ja suunnitelmista irrallisia muutoksia käsittelem osittain tämän alaotsikon alla, minkä lisäksi tarkastelen niitä lähemmin luvussa 8.

Aineistoni sisälsi kaksi läheisneuvonpito prosessia, joissa huolten määrä pysyi prosessin alussa ja lopussa täsmälleen samana.

”...sosiaalityöntekijänä minua huolestuttavat edelleen samat asiat kuin ennen neuvonpitoakin.”

Prosessit, joissa huolten määrä pysyi samana, erosivat toisistaan huomattavasti huolten laadun, perherakenteen, käytettyjen tukitoimien sekä seurantakokousten lukumäärän suhteen, joten nämä tekijät eivät mielestäni ole ratkaisevia selittämään huolten määrän pysymistä samana. Myöskään huolten lukumäärä sinänsä ei ollut näissä prosesseissa epätavallisen suuri, sillä se noudatteli koko aineiston keskimääräistä huolen määrää. Näkisin siis, ettei myöskään huolten määrä tässä tapauksessa riitä selittämään prosessien lopputulosta. Molemmissa prosesseissa saatiin aikaiseksi sosiaalityöntekijöitä tyydyttävä suunnitelma, jossa läheisverkos-

ton roolit ja tehtävät oli jaettu hyvin tarkasti. Seurantakokouksia varten tehtyjen yhteenve-
tojen sekä läheisten tekemien suunnitelmien mukaan läheisverkosto oli molemmissa proses-
seissa aktivoitunut myös käytännön tasolla. Mikä sitten voisi selittää prosessien epäsuotui-
san lopputuloksen? Aineiston perusteella näyttäisi siltä, että prosessien lopputulos johtui
kahdesta eri tekijästä, joista toinen liittyy läheisneuvonpitoon osallistuneen lapsen pääasialli-
sena huoltajana toimivan vanhemman asenteeseen ja toinen taas viranomaisverkostossa ja
sen toimivuudessa ilmeneviin ongelmiin. Perustelen ja erittelen seuraavaksi edellä esittämiä-
ni väitteitä molempien prosessien osalta.

Sosiaalityöntekijän yhteenvetoja lukiessani huomasin, ettei kummankaan huolen poistumisen
suhteen ”epäonnistuneen” prosessin lapsesta ja arjesta yksin vastuuta kantanut vanhempi
osoittanut luottamusta ja sitoutumista läheisneuvonpitoon (ja ehkä ylipäänsä lastensuojelun
työskentelyyn). Toisessa tapauksessa vanhempi koki koko läheisneuvonpitoprosessin ajan
olevansa yksin lapsensa kanssa, vaikka dokumentit osoittivat laajan läheisverkoston selvästi
aktivoituneen prosessin aikana sekä lapsen että vanhemman tueksi. Kyseisellä vanhemmalla
näytti olleen ylimitoitettut odotukset läheisneuvonpidosta, mikä purkautui dokumenttien ta-
solla pettymykseen läheisneuvonpitoa ja läheisten laatimaa suunnitelmaa kohtaan. Prosessi
päättyi ensimmäiseen seurantaan, kun vanhempi päätti keskeyttää prosessin lapsen toiveista
huolimatta. Toisessa prosessissa vanhemmalta toivottiin sosiaalityöntekijän yhteenvedoissa
tiiviimpää yhteistyötä viranomaisten ja erityisesti lastensuojelun kanssa. Lastensuojelun
puitteissa järjestetyt tapaamiset eivät kuitenkaan toteutuneet ja huoli lapsesta sekä vanhem-
man sitoutumisesta lapseen ja kotitilanteen parantamiseen pysyi samana koko prosessin
ajan. Sosiaalityöntekijä totesi yhteenvedossaan, etteivät läheisten ja viranomaisten huolet
kohtaa toisiaan, mikä saattaa viestiä siitä, ettei lastensuojelun huolta ja työskentelyä ollut
otettu läheisverkostossa tosissaan. Täten myös sitoutuminen läheisneuvonpitoon ja muihin
tukitoimiin jää luultavasti heikoksi.

"Äiti...kokee, että lähellä olevat aikuiset eivät riittävästi jaa vastuuta lapsesta hänen kanssaan."

"Arjessa ei ole tapahtunut tarvittavaa muutosta läheisneuvonpidon avulla...lastensuojelun ja verkos-
ton huoli eivät kohtaa."

Analyysi paljasti edellä mainituista prosesseista myös toisen mielestäni hyvin merkittävän yhtäläisyyden, nimittäin sen, että molempien prosessien aikana perheiden kanssa työskentelevissä viranomaisverkostossa tapahtui hyvin suuria muutoksia. Toisessa prosessissa sosiaalityön alue vaihtui kerran ja perheen kanssa työskennellyt sosiaalityöntekijä kolme kertaa. Myös toisessa prosessissa sosiaalityöntekijä vaihtui kolme kertaa (muun muassa vuosi- ja sairauslomien takia), minkä lisäksi lapselle tärkeänä tukena ollut sosiaalihojaaja jäi pitkälle sairauslomalle.

"...lapsen avohuollon lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat vaihtuneet valitettavan useasti."

" Kokouksessa...lastensuojeluasiakkuus siirrettiin uuden asuinalueen sosiaalityöntekijälle."

Viranomaisten, ja erityisesti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, pysyvyys näyttäisi siinä olevan aineistoni perusteella oleellinen tekijä läheisneuvonpito-prosessin onnistumisen kannalta. Kun sosiaalityöntekijät vaihtuvat usein, kuluu tutustumiseen ja asiakkaan tilanteeseen sisään pääsemiseen paljon aikaa, mikä puolestaan katkaisee jo alkaneen työskentelyn (ja mahdollisen läheisneuvonpidon) sekä horjuttaa asiakkaiden uskoa ja sitoutumista viranomaisiin. Dokumenttien rivien välistä huokui uusien sosiaalityöntekijöiden motivaation puute läheisneuvonpitoa kohtaan. Sosiaalityöntekijän kirjoittamista yhteenvedoista näkyi mielestäni myös se, ettei asiakkaisiin ja heidän tilanteeseensa oltu perehdytty kunnolla. Asiakkaan tilanteesta tai siihen liittyvistä huolista ei näissä tapauksissa osattu sanoa mitään uutta.

Vaikka edellä mainituissa prosesseissa huolen määrä ei ollutkaan vähentynyt läheisneuvonpidon aikana, löytyi sosiaalityöntekijöiden yhteenvedoista sekä suunnitelmista kuitenkin myös mainintoja prosessin positiivista vaikutuksista lapselle. Toisessa prosessissa saatiin läheisneuvonpidon seurauksena lapselle vireille sekä harrastus että tukihenkilö, minkä lisäksi läheiset laativat lapselle konkreettisen turvasuunnitelman hätätilanteiden varalle. Toisen prosessin sosiaalityöntekijä totesi puolestaan yhteenvedossaan, että läheisneuvonpidosta on ollut hyötyä lapselle, sillä lapsi on nähnyt prosessin myötä koko sukulaisverkostonsa sekä verkoston kiinnostuksen hänen elämäänsä. Molemmissa tapauksissa positiivisena muutokse-

na voidaan nähdä myös vanhemman olemisen lisääntyminen kotona, ja tämän myötä myös lapsen elämässä. Näin ollen, vaikka alkuperäinen huoli lapsesta jäi edelleen voimaan, sai lapsi silti läheisneuvonpidon myötä elämäänsä lisää tukea, turvallisuutta sekä vanhemman ja läheisten läsnäoloa.

* Huoli vähentyi

Läheisneuvonpidon on katsottu toimivan parhaiten tilanteissa, joissa ollaan hyvin huolestuneita lapsesta tai nuoresta (Heino ym. 2005, 292). Läheisneuvonpitoprosessin alussa sosiaalityöntekijöiden kokeman huolen määrä oli aineistossani keskimäärin viisi huolta. Huolten lukumäärä oli ensimmäiseen seurantakokoukseen tultaessa laskenut kolmella eli prosesseissa oli keskimäärin jäljellä kaksi huolta viidestä. Toiseen seurantaan mennessä kaikkien prosessien huolten keskiarvo laski yhteen eli kaiken kaikkiaan huolen määrä aineistossani tippui viidesosaan alkuperäisestään. Nämä luvut ovat kuitenkin vain keskiarvolukuja eivätkä täten tuo esiin aineistossa esiintyvää variaatiota. Aineistoni perusteella näyttää kuitenkin siltä, että läheisneuvonpito on onnistunut erittäin hyvin tehtävässään lapsen kohdistuvien huolten vähentäjänä ja poistajana.

Suurimmassa osassa (73%) aineistonani olevista prosesseista sosiaalityöntekijän kokema huoli poistui dokumenttien mukaan joko kokonaan tai osittain läheisneuvonpitoprosessin aikana. Prosesseja, joissa huoli läheisneuvonpidon myötä väheni, oli kaiken kaikkiaan kahdeksan eli kolme neljäsosaa kaikista prosesseista. Näistä neljän prosessin viimeisen seurantakokouksen sosiaalityöntekijän yhteenvedossa ei oltu nimetty enää yhtään varsinaista huolenaihetta, vaan viimeisessä seurantakokouksessa käsiteltiin mm. lomasuunnitelmia tai sitä, miten ylläpitää jatkossa prosesseissa tapahtuneita positiivisia muutoksia. Sosiaalityöntekijän yhteenvedoissa muuttunut tilanne tuotiin usein esiin toteamalla, että tilanne on rauhoittunut tai tasaantunut.

"Kokonaisuutena tilanne on tällä hetkellä melko tasainen. Lapsi ei oireile rankasti...äidin tilannekin vaikuttaa hyvältä."

En tiedä merkitseekö huolten häviäminen paperilta myös sen häviämistä kokonaan lapsen elämästä tai sosiaalityöntekijän mielestä, sillä vaikea lastensuojelullinen huoli on hyvin vaikeasti poistettavissa enkä usko huolen poistumiseen kokonaan ennen kuin pidempi ajanjakso on näyttänyt muutoksen pysyvyyden. Tulkitsen huolten poistumisen dokumenteista kuitenkin merkinä siitä, että lapsen tai nuoren tilanteessa on tapahtunut jokin ratkaiseva muutos, joka ei välttämättä poista huolta kokonaan, mutta saa sen ainakin vähenemään huomattavasti intensiteetiltään.

Neljässä prosessissa sosiaalityöntekijän kokema huoli siis poistui ainakin asiakirjojen tasolla kokonaan. Lopuissa neljässä prosessissa huoli ei poistunut kokonaan, mutta väheni huomattavasti läheisneuvonpidon myötä. Huoli väheni kaikissa näissä alle puoleen alkuperäisestä. Kaikista nopeimmin näytti poistuvan huoli läheisverkoston tuesta, sillä varsinainen läheisneuvonpitokokous toi hyvin konkreettisesti esiin läheisverkoston olemassaolon sekä suunnitelman läheisten osallistumisesta ja rooleista jatkossa. Myös asumiseen liittynyt huoli oli useimmiten poistunut prosessin loppua kohti mentäessä. Tämä saattaa selittyä sillä, että monessa prosessissa käsiteltiin lapsen kotiutumista laitoksesta tai etsittiin vaihtoehtoja sijoitukselle, mihin läheisverkostolla oli hyvin usein mielipide ja suunnitelma valmiina. Koulua ja päivähoitoa koskevat huolet poistuivat myös suhteellisen nopeasti. Nämä huolet ovatkin useimmiten poistettavissa tehokkaalla organisoinnilla tai motivoinnilla, mihin ainakin oman aineistoni läheisverkostoilla tuntui olevan riittävän suuret resurssit. Hitaimmin ja vaikeimmin prosesseista vähenivät tai poistuivat aikuisen päihteiden käyttöön sekä lapsen psyykkiseen vointiin liittyvät huolet.

"Tilanne ei ole muuttunut...Vanhemmat eivät ole päässeet eroon subutexista..."

Tämän tyyppiset ongelmat ovat yleensä kehittyneet monen vuoden aikana, mistä johtuen ne ovat saattaneet muodostua jo melko pysyväksi osaksi asiakkaan elämää ja persoonaa. Tällöin ei kuitenkaan ole edes realistista odottaa ongelmien ja huolen äkillistä poistumista, mikäli halutaan saada aikaan pysyvä muutos. Positiivisena havaintona päihteiden käytön suh-

teen oli mielestäni se, että osassa prosesseista vanhemman päihteiden käyttö väheni huomattavasti prosessin myötä. Kahdessa prosessissa vanhempi onnistui lopettamaan päihteiden käytön kokonaan, minkä seurauksena myös lapsen psyykkinen oireilu näytti helpottuvan tai poistuvan. Kahdessa prosessissa saatiin vihdoin myös pitkään yritetty lapsen terapia käyntiin vanhempien ongelmien helpottumisen ja kotitilanteen rauhoittumisen ja vakiintumisen myötä.

Myös haastatteluaineisto tuki dokumenttien perusteella saatuja havaintoja huolen vähentymisestä. Kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat esille huolen ainakin osittaisen vähentymisen läheisneuvonpidon myötä.

H: No osaatsä sanoa, et onkse huoli vähentyny läheisneuvonpidon myötä vai onkse pysyny samana...?

S2: No kyllä, jos läheisneuvonpito on päätetty, niin se huoli, mikä on alunalkaen ollu, niin on tietenki vähentyny. Mut ei ne oo kuitenkaan välttämättä poistunu eikä läheisneuvonpidon takia pelkästään.

H: Ootsä huomannu sit et miten huoli on muuttunu tän läheisneuvonpitoprosessin myötä...?

S1: Kyl se varmaan on vähentyny, vaik siin...ollaan nyt siin samassa tilanteessa..., mut sillon sen lyhyen pätkän se toimi tosi hyvin ja sillon se huoli väheni ku ties et siel on aina joku aikuinen turvaamassa...

Sosiaalityöntekijöiden kommentit toivat dokumenttiaineistoa paremmin esiin huolen vähentymiseen ja tilanteen muuttumiseen liittyvän problematiikan. Sosiaalityöntekijät kertoivat huolen vähentyneen läheisneuvonpidon myötä, mutta kyseenalaistivat samalla muutoksen pysyvyyden. Monissa prosesseissa tilanne näyttikin palautuneen läheisneuvonpidon jälkeen entisiin uomiinsa. Sosiaalityöntekijät eivät myöskään kritiikittä allekirjoittaneet ajatusta siitä, että huolen vähentyminen olisi johtunut pelkästään läheisneuvonpidon vaikutuksesta. He kokivat läheisneuvonpidon kuitenkin yhtenä positiivisena vaikuttajana muiden mahdollisten tekijöiden rinnalla. Tärkeänä havaintona huolen vähentymisen suhteen näen sen, että aineiston mukaan huoli näytti pysyvän poissa koko läheisneuvonpitoprosessin ajan (eli käytännössä siis kuukausia tai jopa vuosia), minkä voi nähdä hyvin merkittävänä lapsen tilannetta ajatellen.

Lastensuojelullinen huoli näytti siis pääsääntöisesti vähentyneen läheisneuvonpidon aikana. Mutta sitä, ketkä saivat tämän muutoksen aikaiseksi ja millä keinoilla, tarkastelen seuraavassa asiakkaiden tukiverkostoja ja niissä tapahtuneita muutoksia käsittelevissä luvussa.

7 TUKIVERKOSTOT

Aino Kääriäinen (2003) toteaa väitöskirjassaan, että huolipuhe tuottaa toimintaa eli saa sosiaalityöntekijät liikkeelle (Kääriäinen 2003, 104). Läheisneuvonpidosta puhuttaessa kääntäisin Kääriäisen lauseen kuitenkin niin päin, että sosiaalityöntekijän huolipuhe läheisneuvonpidossa saa läheiset toimimaan. Läheisverkoston ottaminen mukaan päätöksentekoon ja läheisten aktivoiminen tukemaan ja auttamaan lasta ja koko perhettä ovat läheisneuvonpidon ydintehtäviä. Läheisverkoston mukaan ottaminen ei tarkoita kuitenkaan sitä, että viranomaisverkosto vetäytyisi lapsen asioissa taka-alalle ja jättäisi lapsen tarvitseman tuen antamisen pelkästään läheisten vastuulle. Läheisneuvonpidossa pyritään muodostamaan yhdessä läheisten ja viranomaisten kanssa lapsen ja perheen ympärille sellainen tukiverkosto, joka toimisi parhaalla mahdollisella tavalla tilanteen parantamiseksi ja lasta koskevan huolen poistamiseksi.

Tutkimuskohteenani oleviin läheisneuvonpitokokouksiin osallistui yhteensä viidestä kahdeentoista läheistä (ka 8) sekä kahdesta neljään viranomaista (ka 3). Läheiset olivat siis sekä läheisneuvonpitokokouksessa että seurantokokouksissa selvänä enemmistönä viranomaisiin nähden, mikä kääntää valta-asetelman perinteiseen lastensuojelun verkostoneuvotteluun verrattuna toisinpäin. Vaikka läheisten laatiman suunnitelman hyväksyminen on viime kädessä viranomaisten päätös, on vastuu päätösten ja suunnitelman teosta jätetty lähes yksinomaan läheisverkostolle. Tämä selittää omaalta osaltaan läheisten korkeaa osallistumisprosenttia ja läheisten suurta lukumäärää läheisneuvonpitokokouksissa (vrt. Heino 2003) sekä läheisneuvonpidon kykyä aktivoida läheisverkosto toimimaan.

Saadakseni esiin tukiverkostoissa läheisneuvonpidon myötä tapahtuneita muutoksia, ryhdyin etsimään aineistostani tietoja läheisverkostojen ja viranomaisverkostojen koostumuksesta ennen varsinaista läheisneuvonpitokokousta. Tämä tehtävä osoittautui hyvin vaikeaksi läheisverkostojen suhteen, sillä sosiaalityöntekijöiden ensimmäisissä yhteenvedoissa perheen tilannetta kuvailtiin lähinnä lapsen/lasten ja vanhempien osalta, eikä mainintaa muista läheisistä tai heidän rooleistaan lapsen elämässä juurikaan ollut. Parissa yhteenvedossa sosiaalityöntekijä oli maininnut isonvanhemman tai tädin, mikä antoi ymmärtää, että näissä perheissä kyseisten läheisten rooli oli jo ennen läheisneuvonpidon alkua merkittävä. Läheisiä koskevien mainintojen puuttuminen ei välttämättä kuitenkaan merkitse sitä, ettei läheisverkostoa olisi tai etteivät he jo jossakin määrin olisi aktiivisesti mukana lapsen elämässä. Tulkitsenkin läheisiä koskevien mainintojen puuttumisen sosiaalityöntekijöiden yhteenvedoista siten, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut prosessin alussa tietoa läheisistä tai sitten läheisillä ei ollut sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lastensuojelullisesti ajateltuna merkittävää tukea antavaa roolia lapsen elämässä. Sosiaalityöntekijöiden haastattelut vahvistivat näistä selvästi ainakin ensimmäistä tulkintaa.

H: Kuinka hyvin sä olit selvillä ennen läheisneuvonpitoprosessia näistä läheisverkostoista?

S1: Siin toisessa tiesin suurinpiirtein, en ollu tavannu, mut olin puhunu jonkun kanssa, mut toinenhan oli sit niin, et heit oli sit parikymmentä siellä läheisneuvonpidossa, et emmä tienny et se on noin laaja.

Esittelen seuraavaksi, keistä läheis- ja viranomaisverkostot aineistossani koostuivat.

7.1 Läheisten tuki läheisneuvonpitoprosessin alussa

Sosiaalityöntekijöiden yhteenvedojen sisältämät puutteet tekivät siis mahdottomaksi kartoittaa tarkasti läheisverkostojen koostumusta ennen ensimmäistä läheisneuvonpitokokousta. Sen sijaan olen päätenyt analysoimaan läheisverkostojen koostumusta varsinaiseen läheisneuvonpitokokoukseen osallistuneiden läheisten suhteen. Myös tässä kohtaa dokumentit osoittivat puutteellisen luonteensa, sillä osassa kirjattuja suunnitelmia ei oltu mainittu läheis-

ten nimien lisäksi sitä, mikä heidän (sukulaisuus)suhteensa lapseen oli. Aineiston mukaan läheisneuvonpito- ja seurantakokouksiin osallistuivat juuri ne läheiset, jotka olivat valmiit ottamaan vastuuta lapsesta. Läheisten määrä kokouksissa pysyi suurimmassa osassa prosesseja suhteellisen samana, vain yhdessä prosessissa läheisten määrä tippui seurantakokouksesta toiseen siten, että viimeisessä seurannassa läsnä oli enää kaksi läheistä.

* Vanhempien tuki

Kaikissa tutkimissani prosesseissa lapsen elämässä oli ainakin toinen vanhemmista. Yleisimmin kyseessä oli äiti, mutta päävastuussa olevana vanhempana saattoi toimia myös isä. Viidessä prosessissa lapsen tukiverkoston kuului oma isä ja kolmessa isäpuoli. Kahdessa läheisneuvonpidossa yhtenä tärkeänä tavoitteena oli luoda tai elvyttää lapsen katkennut suhde isään. Läheisneuvonpidossa laadittujen suunnitelmien mukaan vanhempien pääasiallisina tehtävinä olivat perushoivan ja huolenpidon antaminen, rajojen ja sääntöjen asettaminen, koulu- ja päiväkotiasioiden hoitaminen sekä vastuun kantaminen arjessa.

"Lasten tarpeista, oikeuksista ja velvollisuuksista huolehtii ensisijaisesti äiti, toiseksi lähiomaiset."

* Isovanhempien tuki

Suurimmassa osassa prosesseja (82%) lapsen elämässä oli ainakin yksi neljästä isovanhemmasta. Yleisemmin aktiivinen isovanhempi näytti olevan lapsen äidinäiti eli äidin puoleinen mummo. Eräässä prosessissa isoisällä oli lasten arjen kannalta hyvin tärkeä ja aktiivinen rooli. Suunnitelmien mukaan isovanhempien tärkeimpinä tehtävinä lapsen elämässä olivat kyläilyjen järjestäminen sekä hoitopaikkana toimiminen. Isovanhempien tehtäviksi mainittiin myös lapsen tukihenkilönä ja kuuntelijana oleminen, rajojen asettamisessa ja raha-asioiden suunnittelussa apuna oleminen sekä lapsen kuljettaminen harrastuksiin tai terapiaan.

"...lapsen ensisijainen sijaishoitopaikka tästä suunnitelman tekopäivästä lähtien isovanhempien luona."

* Tätien ja setien tuki

Yli puolessa prosesseista (55%) tädeillä oli aktiivinen rooli lapsen elämässä. Yleisimmin täti oli lapsen äidin sisko. Vaikka muutamassa prosessissa mainittiin erikseen myös setä tai eno, näyttäisi läheisneuvonpito aktivoivan ensisijaisesti naispuolisia sukulaisia. Tätien ja setien roolina oli toimia tukihenkilönä sekä lapselle että vanhemmalle, hoitaa lasta, viettää lapsen kanssa loma-aikoja, pitää yhteyttä perheeseen sekä toimia apuna rajojen asettamisessa.

"...sovittiinkin, että vieraillessaan...tätien luona he yhdessä tutustuvat paikalliseen skeittipuistoon."

* Sisarusten tuki

Vaikka hyvin monella aineistoni lapsista näytti olevan sisaruksia, yllätyksekseni vain kolmessa prosessissa oli erikseen maininta lapsen sisaruksista aktiivisina tuenantajina lapsen elämässä. En tiedä viestiikö tämä siitä, että sisarusten tuki on niin itsestään selvää, ettei sitä erikseen mainita, vai voisiko olla kyse siitä, ettei pienten sisarusten roolina nähdä toistensa tukeminen ongelmatilanteissa. Aineistossani sisarukset olivat yleisimmin isojasiskoja ja -veljiä, joiden pääasiallisina tehtävinä oli toimia tukihenkilönä tai läksyjentekoapuna pienemmälle sisarukselleen. Sisarusten tehtävinä oli mainittu lisäksi lapsen auttaminen kodin sääntöihin sopeutumisessa sekä säännöllinen yhteydenpito lapseen silloin, kun lapsi asui muualla kuin kotona.

"...sisko toimii lapsen uskottuna henkilönä tunneasioihin, murrosikään ja naiseksi kasvamiseen liittyvissä asioissa."

* Kummien, serkkujen ja naapurien tuki

Muutamassa prosessissa myös kummeilla oli tärkeä rooli lapsen elämässä. Kummien tuki keskittyi suunnitelmien mukaan kyläilyihin sekä hoitoapuna ja tukihenkilönä toimimiseen. Kummien lisäksi yhdessä prosessissa oli mainittu tukea antavina läheisinä serkut ja toisessa naapurit. Serkkujen roolia ei oltu tarkemmin eritelty, mutta naapurien tehtävänä oli toimia lapsen tukena akuutissa tilanteessa.

"...lapselle yhteydenpito ja vierailut ovat tärkeitä samoin kummitädille."

Tutkimissani prosesseissa läheisten tuki muodostui siis mitä suurimmassa määrin lähisuku-
laisten antamasta tuesta, jota täydentämässä oli toisinaan muiden kuin sukulaisten antama
tuki (vrt. Possauner ym. 2002). Näyttää siis siltä, että tukea vaikeaan tilanteeseen haetaan
aina ensisijaisesti omasta perhepiiristä ja sukulaisverkostosta, ja sitten vasta mm. ystäviltä ja
naapureilta. Se, että sukulaisilta haetaan apua, ja heiltä myös saadaan sitä, on mielestäni po-
siitiivinen havainto ottaen huomioon viime vuosien puheet sukulaissuhteiden löyhtymisestä
sekä yhteisöllisyyden puutteesta (esim. Kettunen ym. 2003).

7.2 Viranomaisten tuki läheisneuvonpitoprosessin alussa

Koska aineistoni kaikissa prosesseissa lastensuojelun asiakkuus oli alkanut jo vuosia ennen
läheisneuvonpidon järjestämistä, oli lapsen ja perheen tilanteeseen kokeiltu jo lähes kaikkia
mahdollisia avohuollon tukitoimia. Ennen läheisneuvonpitoa perheiden pääasiallisina tuki-
toimina olivat olleet (tai heille oli ainakin tarjottu mahdollisuutta niihin) perhetyö, perheneu-
vola, tukiperhe tai –henkilö ja kotipalvelu. Läheisneuvonpidon aloittamishetkellä perheillä
olevia erilaisia avohuollon tukitoimia oli keskimäärin yksi, mikä on mielestäni suhteellisen
vähän ottaen huomioon lapsiin kohdistuvan huolen määrän aineistossani. Tämä vahvistaa
mielestäni omalta osaltaan sitä havaintoa, että läheisneuvonpitoon ryhdytään vasta kun muut
tukitoimet on kokeiltu ja todettu riittämättömiksi (vrt. Heino 2003). Joissakin perheissä
avohuollon tukitoimia oli useampia, kun taas monissa niitä ei läheisneuvonpidon aloittamis-
hetkellä ollut yhtään. Ketkä viranomaiset sitten toimivat perheiden tukena ja missä asioissa?

* Lastensuojelun tuki

Tutkimuksen kontekstin huomioon ottaen näkyvin viranomainen kaikkien prosessien lasten
ja perheiden elämässä oli luonnollisestikin lastensuojelun sosiaalityöntekijä(t). Lastensuoje-
lun sosiaalityöntekijöiden tuki keskittyi yhteenvedojen ja suunnitelmien mukaan perheen ta-

paamiseen ja psykososiaaliseen tukemiseen, viranomaisten ja läheisten väliseen yhteydenpitoon ja tiedottamiseen, avohuollon tukitoimien käynnistämiseen sekä perheen ja mm. lapsen harrastusmenojen taloudelliseen tukemiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijät auttoivat perheitä myös asunnon hakemiseen ja saamiseen liittyvissä asioissa. Suurimmassa osassa prosesseja avohuollon sosiaalityöntekijät olivat ainoina viranomaisina mukana läheisneuvonpito- ja seurantakokouksissa.

"Oman työni painopiste tulee olemaan lapselle tarjottavan psykososiaalisen tuen tarjoamisessa ja järjestämisessä sekä äidin jaksamisen tukemisessa."

* Lastenkodin tai sijaishuollon tuki

Neljässä tapauksessa läheisneuvonpito järjestettiin sijaishuollon piirissä, joten tärkeänä viranomaistukena toimivat tällöin lastenkodin tai muun sijoituspaikan työntekijät ja/tai sijaishuollon sosiaalityöntekijät. Sijaishuollon ja lastenkodin työntekijöiden tehtävinä olivat lähinnä yhteydenpito ja lasta koskevan tiedon välittäminen läheisille ja viranomaisille, lapsen perustarpeista huolehtiminen ja lapsen tukeminen laitoksessa sekä lapsen tilanteen ja psyykkisen voinnin arviointi. Kaikissa neljässä prosessissa, joissa lapsi oli huostaanotettuna, laitoksen työntekijät osallistuivat aktiivisesti myös läheisneuvonpito- ja seurantakokouksiin.

"Omahoitaja selvittää Naulakalliosta..., onko laitoksen mahdollista hankkia lapselle kesätyöpaikka..."

* Päiväkotien ja koulujen tuki

Päiväkoti ja/tai koulu kuului kaikissa prosesseissa osaksi perheen tuki- ja viranomaisverkostoa. Koulu mainittiin osana viranomaisverkostoa seitsemässä prosessissa ja päiväkotia neljässä. Varsinkin koulun, ja siellä erityisesti koulukuraattorin ja opettajan, rooli koettiin sekä viranomaisten että läheisten taholta hyvin ratkaisevaksi lapsen tai nuoren koulunkäynnin ja hyvinvoinnin turvaajana. Päiväkoti toimi ensisijaisesti säännöllisen arkirytmien luojana sekä lapsen voinnin ja kehityksen arvioijana, toisinaan myös vanhempien ja kotiolojen kartoittajana ja tiedottajana lastensuojeluun päin.

"Vanhemmat...sopivat, että jos päiväkodin henkilökunta havaitsee...poikkeuksellista hajua, niin asiasta keskustellaan heidän kanssaan suoraan päivän päätteeksi."

* Päihdehuollon tuki

Koska suurimmassa osassa prosesseja lapseen liittyvä huoli johtui joko toisen tai molempien vanhempien päihteiden käytöstä, toimi päihdehuolto (A-klinikat ja huumehoitoklinikat) tärkeänä osana asiakasperheiden viranomaisverkostoa. Päihdehuolto keskittyi tukemaan vanhempia päihteiden käyttöön liittyvän kuntoutuksen, kontrollin, lääkeshoidon sekä terapeuttisten keskustelujen muodossa.

"Äiti kertoi käyvänsä a-klinikalla joka 3. viikko terapeutin luona ja akupunktiossa..."

* Psykiatrinen tuki

Vaikka suurimmassa osassa prosesseja sosiaalityöntekijän huoli liittyi lapsen psyykkiseen vointiin, oli lapsen psykiatrinen hoitokontakti olemassa läheisneuvonpidon alussa vain kahdessa niistä. Psykiatrisena hoitokontaktina toimi lähinnä lasten- ja nuorten sosiaalipediatrien yksikkö sekä nuorisopsykiatrinen poliklinikka. Yhdessä prosessissa viranomaistukena toimi lisäksi myös vanhemman oma hoitokontakti psykiatrisen poliklinikalla.

"Lapsen käynnit...sosiaalipediatrien yksikön lastenpsykiatrin luona jatkuvat."

* Muu viranomaistuki

Muina viranomaistuen antajina mainittiin kunnallinen perhetyö, perheneuvolan palvelut, nuorisotyö, sosiaaliohjaajan tapaamiset sekä poikaryhmätoiminta, joista kukin mainittiin vain kerran. Aineistoni perusteella näyttäisi siltä, että viranomaistuki rajoittuu yleisimmin lastensuojelun ja sijaishuollon sosiaalityön, koulujen ja päiväkotien, päihdehuollon sekä psykiatristen hoitokontaktien antamaan tukeen muiden tukimuotojen jäädessä takalalle. Vaikuttaisi siltä, ettei viranomaistukeen suhtauduta lastensuojelun asiakasperheiden ja

heidän läheistensä taholta aina kovinkaan myönteisesti. Tämä näkyi myös omassa aineistosani siinä mielessä, että perheet kieltäytyivät lähes poikkeuksetta heille prosessin aikana tarjotuista uusista viranomaistukitoimista.

"Viranomaisten tukea ei tarvita."

"Perhe ei pitänyt toivottavana muitakaan lastensuojelun avohuollontukitoimenpiteitä."

Myös muissa läheisneuvonpito tutkimuksissa on todettu, kuinka vähän tukea läheisverkostot ovat suunnitelmien tasolla halunneet viranomaisilta (vrt. Possauner ym. 2002).

7.3 Läheisneuvonpito prosessin aikana tapahtuneet muutokset tukiverkostoissa

Kuten aiemmin jo totesin, aineistoni osoittautui ongelmalliseksi erityisesti läheisverkoston tuen suhteen. Tämän vuoksi tyhjentävää vertailua prosessin alku- ja loppupisteen välillä tapahtuneista muutoksista läheisten antamassa tuessa ei ollut mahdollista saada esiin. Vaikka tiedot läheisverkoston koostumuksesta, rooleista ja aktiivisuudesta läheisneuvonpitoa ennen jäivätkin puutteellisiksi, uskon kuitenkin löytäneeni dokumenteista merkittävääkin muutosta läheisverkostoissa liittyen erityisesti läheisten aktiivisuuteen lasta koskevien suunnitelmien ja päätösten teossa sekä näiden päätösten ja suunnitelmien täytäntöönpanemisessa. Aktivoitumiseen liittyvänä pulmana näen kuitenkin kysymyksen siitä, onko tutkimissani dokumenteissa läheisverkoston aktivoituminen lapsen tilanteeseen ollut todellista vai onko läheisneuvonpito sekä sen dokumentointitapa vain tehnyt näkyväksi läheisten roolit ja toiminnan. Niin tai näin, näkisin läheisneuvonpidon vaikuttaneen aineistossani lapsen läheisverkostoihin niitä vahvistavasti ja aktivoivasti, minkä myötä myös kokemus läheisverkostojen olemassaolosta sekä niiden kykyyn ja voimavaroihin luottaminen näyttäisi sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta lisääntyneen. Läheisverkostoissa tapahtuneiden positiivisten muutosten myötä on lastensuojelullisen huolen ollut suurimmassa osassa aineistoni prosesseja mahdollista väistyä ainakin osittain. Nähdäkseni myös lapsi on saanut läheisneuvonpidon myötä konkreettisemmän kuvan siitä, kuka häntä tukee ja missä asioissa

* Läheisten tuessa tapahtuneet muutokset

Läheisneuvonpidon rakenne pakottaa läheisverkoston osallistumaan ja vastaamaan konkreettisesti sosiaalityöntekijöiden esittämään huoleen. Kaikissa tutkimissani prosesseissa läheisverkosto oli myös tarttunut tähän mahdollisuuteen, sillä läheisten laatimat suunnitelmat olivat hyvin yksityiskohtaisesti ja kattavasti rakennettu läheisten antaman tuen osalta. Läheispoikkeukset kaikki kokouksessa mukana olleet läheiset lupautuivat tukemaan lasta ja perhettä tietyissä erikseen mainituissa asioissa. Kaikkien prosessien suunnitelmissa oli mm. tarkasti nimetty, kuka tai ketkä vastaavat huoliin liittyvien asioiden toteuttamisesta ja turvaamisesta arjen kontekstissa. Useimmin läheisten lupaamat tehtävät liittyivät lapsesta huolehtimiseen ja lapsen tai vanhemman tukemiseen, päivittäiseen/viikottaiseen yhteydenpitoon lapsen tai perheen kanssa, suunnitelman toteutumisen seuraamiseen sekä yhteydenpitoon viranomaisten kanssa tarvittaessa (vrt. luku 7.1).

Sosiaalityöntekijöiden yhteenvetojen sekä läheisten laatimien suunnitelmien mukaan suurimmassa osassa prosesseista (64%) läheisten suunnitelmissa lupaamat asiat toteutuivat hyvin tai erittäin hyvin. Sosiaalityöntekijät eivät useinkaan ottaneet kantaa suunnitelman toteutumiseen yleisellä tasolla, vaan he erittelivät seurantojen yhteenvedoissa asioita, jotka olivat toteutuneet tai toteutumatta. Läheiset puolestaan ottivat suunnitelmissaan suoraan kantaa siihen, miten suunnitelma yleisellä tasolla oli toteutunut. Vain yhdestä sosiaalityöntekijän yhteenvedosta löytyi maininta suunnitelman toteutumiseen liittyvistä suuremmista ongelmista. Kolmessa prosessissa suunnitelmassa mainitut asiat toteutuivat vain osittain.

"Läheisten mielestä suunnitelma on toteutunut hyvin."

"Tällöin käyty läpi läheisneuvonpidon suunnitelmaa ja todettu se sovitunlaiseksi."

Dokumenttien mukaan kaikissa prosesseissa läheisverkoston jäsenet aktivoituivat osallistumaan läheisneuvonpito- ja seurantakokouksiin ja tulivat viimeistään tässä vaiheessa tietoiseksi lasta koskevasta viranomaishuolesta. Läheiset paneutuivat huolellisesti suunnitelman tekemiseen ja lupautuivat ottamaan suurimman vastuun lapsesta – sekä toteuttivat nämä lu-

paukset ainakin jollain tasolla, suurimmaksi osaksi suhteellisen hyvin. Lähes kaikissa prosesseissa läheisten aktiivisuus pysyi samana koko prosessin ajan, ainoastaan yhdessä prosessissa läheisverkoston osallistuminen ja rooli pienentyivät prosessin loppua kohti.

Läheisverkoston yleisen aktivoitumisen lisäksi läheisten antamassa tuessa oli havaittavissa myös konkreettisia muutoksia. Kahdessa prosessissa onnistuttiin läheisneuvonpidon avulla elvyttämään tai muodostamaan ainakin jonkin verran tiiviimpi suhde lapsen ja lapsen elämästä poissa olleen vanhemman kanssa. Elpyminen näkyi tarkkoina suunnitelmina siitä, missä ja kuinka usein lapsi ja vanhempi tapaavat ja kuka huolehtii tapaamisten sopimisesta.

"Isä ja lapsi ovat lähes päivittäisessä yhteydessä puhelimen ja sähköpostin avulla. Lisäksi he jatkavat tapailuja esimerkiksi Itäkeskuksessa..."

Kolmessa prosessissa kotona oleva pääasiallinen huoltaja aktivoitui laittamaan oman elämänsä kuntoon ja olemaan tätä kautta enemmän saatavilla myös lapselleen. Kahdessa prosessissa mainittiin yksin lapsesta vastuussa olevan vanhemman viettävän läheisneuvonpidon ja suunnitelman myötä enemmän aikaa kotona. Dokumenttien mukaan moni vanhempi ja läheinen puuhasi ja harrasti lapsen kanssa aiempaa enemmän. Mikäli lapsesta vastuussa oleva vanhempi ei päihde- tai mielenterveysongelmansa takia kyennyt huolehtimaan kaikista arkeen liittyvistä asioista, jaettiin vanhemmille kuuluvia arjen tehtäviä myös laajemmalle läheisverkostolle.

Lapsen läheisverkosto pysyi lähes kaikissa prosesseissa samana, eikä läheisten lukumäärän vähentymistä tai lisääntymistä näkynyt kuin muutaman prosessin osalta. Kadonneiden tai kadotettujen isien löytymisen lisäksi yhdessä prosessissa saatiin läheisneuvonpidon aikana muodostettua suhde ulkomailla asuvaan mummoon. Toisessa prosessissa taas vanhemmat luovuttivat vakavan päihdeongelmansa takia lapsen kokonaan mummon hoiviin ja poistuivat itse lapsen elämästä vuodeksi. Mummon vastuunoton myötä lapsen huostaanotto ja sijoitus vältettiin. Yhdessä prosessissa mainittu naapurin tuki poistui prosessin aikana, minkä lisäksi yhdessä prosessissa lapsen tukiverkostosta jäi pois isäpuoli ja tämän lapset eron takia. Lä-

heisverkosto näytti siis aktivoituvan ja pysyvän lapsen ja perheen tukena suhteellisen hyvin koko prosessin ajan. Vain yhden prosessin osalta sosiaalityöntekijä totesi yhteenvedossaan:

"Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemys on, ettei perhe läheisineen ole käyttänyt hyväkseen läheisneuvonpidon suomia mahdollisuuksia."

Mielestäni hyvin mielenkiintoinen ilmiö läheisverkostojen suhteen näytti olevan läheisten keskinäinen verkostoituminen sekä läheisten välisen yhteydenpidon tiivistyminen läheisneuvonpitoprosessin aikana. Useammassa prosessissa läheiset muodostivat keskenään rinkejä, joissa lasta koskevia tietoja ja havaintoja välitettiin kaikille joko puhelujen, sähköpostiviestien tai reissuvihon muodossa. Suunnitelmista löytyi myös mainintoja läheisten säännöllisistä keskinäisistä kokouksista sekä hätäkokouksista lasta koskevan huolen lisääntyttä.

"Lomaillessaan läheistensä luona lapsella on mukana reissuvihko, johon vastuussa olevat läheiset kirjoittavat havaintojaan lapsen tilanteesta ja kertovat yhdessä vietetystä ajasta."

Suunnitelmien perusteella vaikuttaisi siltä, että läheisille on hyvin tärkeää yrittää ratkaista lasta koskeva huoli ensin itse ja vasta sen jälkeen ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään, mikäli huolta ei saada läheisten voimin poistettua. Tämä tendenssi näkyi dokumenttien tasolla myös siitä, ettei sovitusta poiketen läheisten yhteydenottoja sosiaalityöntekijään ilmennyt, vaikka huoli oli edelleen olemassa tai suunnitelmaa ei saatu toimimaan halutulla tavalla. Tämä saattaa osaltaan selittää sitä, ettei joissakin sosiaalityöntekijän yhteenvedoissa mainittu tiettyä huolta ollenkaan, vaikka se ilmaantuikin takaisin dokumentteihin myöhemmin. Toisaalta läheiset näyttivät aktivoituvan aiempaa tiiviimpään yhteistyöhön sosiaalityöntekijän kanssa, ainakin suunnitelmien tasolla. Yhdessä prosessissa läheiset toivoivat tulevaisuudessa sosiaalityöntekijän olevan ensin yhteydessä läheisiin sekä neuvottelevan heidän kaikkien kanssa, mikäli lapseen littyvää huolta ilmenee. Läheiset halusivat siis olla mukana lasta koskevissa asioissa.

* Viranomaisten tuessa tapahtuneet muutokset

Myös viranomaisverkosto näytti pysyvän suhteellisen samana koko läheisneuvonpitoprosessin ajan. Ainoastaan yhdessä prosessissa viranomaistuki väheni yhdellä tukimuodolla kun perhetyö lopetettiin, ja toisessa prosessissa se puolestaan lisääntyi yhdellä tukimuodolla lapsen päästyä aloittamaan terapian. Suurimmassa osassa prosesseja (82%) viranomaisten antama tuki pysyi siis samana. En osaa aineistoni perusteella sanoa tapahtuiko viranomaistuesssa laadullisia muutoksia läheisneuvonpitoprosessin aikana, sillä dokumenteissa ei ollut tarkkoja mainintoja siitä, kuinka usein viranomaiset lasta tai perhettä tapasivat ennen prosessia ja prosessin aikana. Niissä ei myöskään otettu kantaa siihen, muuttuiko tapaamisten sisältö jollakin tapaa prosessin aikana. Aineiston perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että muutamissa prosesseissa sosiaalityöntekijät eivät tavanneet lasta ja perhettä lainkaan kokousten välillä, minkä voisi tulkita merkinä siitä, että viranomaisten ojennettua vällan ja vastuun läheisverkostolle, sosiaalityöntekijöiden kokema huoli ja vastuu väistyivät ainakin hetkellisesti eikä tapaamisen tarvetta syntynyt.

Läheisten suhtautuminen viranomaisiin ja avohuollon tukitoimiin vaihteli aineistossani. Kahdessa prosessissa oli maininta siitä, ettei viranomaistukea ja avohuollon tukitoimia kaivata, kun taas kahden prosessin läheiset kokivat läheisten tuen lisäksi myös viranomaisten tuen tärkeäksi. Aineistoni läheiset näyttivät sanovan "ei" kuitenkin lähinnä vain vanhemmille tai koko perheelle tarjotuille tukitoimille, minkä sijaan läheiset toivoivat lisää viranomaistukea erityisesti lapselle kohdennettuna mm. tukihenkilön, terapian, harrastusten tukemisen tai tukipetuksen muodossa.

"...läheisverkosto esitti, että nuorisotyöntekijä aloittaisi työskentelyn lapsen kanssa."

"Läheiset...toivovat mahdollisuutta ravitsemusterapeutin palveluksiin."

Tukihenkilöasia ja terapia saatiinkin kahdessa prosessissa vireille läheisneuvonpidon aikana.

8 HUOLEN JA TUEN MUUTOKSET VOIMAVAROJEN NÄKÖKULMASTA

Tutkimuksen taustalla vaikuttavana ennako-oletuksena oli, että sosiaalityöntekijän kokema lastensuojelullinen huoli vähenee, kun läheiset saavat/ottavat omat voimavaransa käyttöön.

Aineistoni perusteella näyttäisi hyvin vahvasti siltä, että läheisneuvonpito lastensuojelun menetelmänä on onnistunut voimavarateoreettisessa päämäärässään eli yhteistyösuhteen muodostamisessa viranomais- ja läheisverkoston välille sekä läheisverkoston toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämisessä. Läheisneuvonpito näyttää kaikissa tutkimissani prosesseissa aktivoineen lapsen läheisverkoston jakamaan lasta koskevan huolen ja vastuun lapsen hyvinvoinnista sekä saaneen heidät myös sitoutumaan suunnitelmaan lasta koskevan huolen poistamiseksi. Vaikka läheisverkoston koostumus sekä roolit eivät välttämättä olleet sosiaalityöntekijän tiedossa ennen läheisneuvonpitoa, tai ne eivät ainakaan näkyneet sosiaalityöntekijän kirjoittamissa yhteenvedoissa, viimeistään läheisneuvonpito on tehnyt läheisverkoston olemassaolon ja roolin lapsen elämässä näkyväksi (vrt. Faureholm 2002). Tätä voidaan nähdäkseni pitää läheisneuvonpidon etuna niin lastensuojelun sosiaalityön kuin asiakkaana olevan lapsenkin kannalta.

Myös haastatteluaineistoni tuki olettamusta läheisten voimavarojen lisääntymisestä. Haastattelemani sosiaalityöntekijät näyttivät olevan yhtä mieltä siitä, että voimavarojen näkyväksi tekemisen lisäksi läheisneuvonpito oli myös lisännyt niitä. Eräs sosiaalityöntekijä kuvaa asiakkaan voimavarojen konkreettista lisääntymistä seuraavasti:

"No ihan se, et voi tukeutua läheisiin ja siihen tukeen mikä sieltä tulee, niin jo vapauttaa voimavaroja ja et tavallaan se jo lisää hänen voimavarojansa. Et hän saa tavallaan luvan hakea sitä tukea ja apua. Ja sit on tietenkin ihan sellasia, et läheisneuvonpidon myötä on löytyny ihan siis puhelinlinja, et voi soitella ihan kaikenlaista siivousapua, muuttoapua, siis kaikkennäköstä ihan konkreettista apua, mut sit ihan myös se, et on myös olemassa niille ihmisille." (S2)

Voimavarojen lisääntyminen voi siis liittyä hyvin konkreettiseen apuun arjen askareissa, mutta se voi liittyä myös pelkkään tietoisuuteen siitä, että ympärillä on ihmisiä, jotka ovat valmiita auttamaan ja joilta on lupa pyytää tarvittaessa apua. Tarja Heinon ym. (2004) mukaan läheisneuvonpito keskittyy erityisesti merkityksellisiin ihmissuhteisiin, toimivaan tukeen ja palveluihin, konkreettiseen arkiseen auttamiseen sekä tekoihin, osaamiseen ja taitoihin liittyvien voimavarojen etsimiseen (Heino ym. 2004, 282).

Tarkastelen seuraavaksi tutkimusaineistoani Tom Erik Arnkilin ja Esa Erikssonin muodostaman verkosto- ja voimavarateoreettisen huolen vyöhykkeistön avulla. Heidän tutkimuksensa mukaan työntekijän kokeman huolen kasvaminen saa aikaan työntekijän orientoitumisen verkostoa kohti (Arnkil 2005, 190–191). Myös omassa aineistossani läheisneuvonpidot järjestettiin tilanteessa, jossa lasta koskeva huoli oli hyvin suuri ja viranomaisverkoston keinot auttaa olivat hyvin vähäiset. Yhtäkään oman aineistoni läheisneuvonpidoista ei järjestetty ennaltaehkäisevässä tai lastensuojelun alkuvaiheen tilannearvion mielessä vaan pitkän asiakkuuden jatkeeksi, mistä johtuen kaikki prosessit sijoittuivat ennen läheisneuvonpitoa huolen vyöhykkeistön vyöhykkeille 5.–7. eli nk. harmaan tai suuren huolen vyöhykkeille. Myös Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin päällikkö Juha-Pekka Vuorio on todennut, että suurin osa läheisneuvonpidoista järjestetään tilanteissa, joissa lasta koskeva huoli on suuri tai erittäin suuri ja lapsi on välittömässä vaarassa (Vuorio 2005, keskusteluja). Huolen vyöhykkeistön harmaan ja suuren huolen vyöhykkeillä lastensuojelullinen huoli on tuntuva, suuri tai erittäin suuri ja viranomaisten omat keinot ovat ehtymässä. Tämän vuoksi tilanteen muuttamiseksi vaaditaan lisävoimavaroja ja kontrollia, jotka haetaan läheisneuvonpidossa lapsen läheisverkostosta. Läheisneuvonpidon seurauksena ne tutkimusaineistoni prosessit, joissa lastensuojelullinen huoli väheni, näyttivät siirtyvän huolen vyöhykkeistöllä nk. pienen huolen vyöhykkeille (vyöhykkeet 1.–3.), joissa huoli on kokonaan poistunut tai pieni ihmettely on käynyt mielessä joko muutaman kerran tai toistuvasti. Tämä on mielestäni merkittävä osoitus siitä, miten läheiset ovat joko ottaneet heillä jo ennestään olleet voimavarat käyttöön lasta tukevia rakenteita vahvistaen tai sitten voimaantuneet eli saaneet lisää voimavaroja läheisneuvonpitoprosessin tarjoaman vallan ja vastuun myötä. Vastuun ja päätäntävällän jakaminen lisäävät tasa-arvoa ja luottamusta viranomais- ja läheisverkoston välillä, eikä läheisverkosto ainakaan oman aineistoni mukaan halunnut jättää vaikutusmahdollisuuksiaan käyttämättä.

Läheisverkoston jäsenet ovat mielestäni vastanneet kukin omien voimavarojensa mukaan sosiaalityöntekijän ilmaisemaan huoleen, mikä näkyi suunnitelman tasolla siitä, että jokainen kokouksessa läsnä ollut läheinen lupautui omalta osaltaan auttamaan ja tukemaan lasta ja perhettä. Voidaan siis ajatella, että läheisten omat kyvyt ja voimavarat pääsevät läheisneu-

vonpidon ja suunnitelman myötä oikeuksiinsa, mutta käsittääkseni nämä voimavarat ovat suurimmassa osassa prosesseja myös lisääntyneet läheisneuvonpito-prosessin aikana. Tämä havainto noudattelee Uudessa Seelannissa tehtyjen tutkimusten havaintoja siitä, että läheisverkostojen voimavarat lisääntyvät läheisneuvonpidon aikana (Heino ym. 2005, 285–292). Voimavarojen lisääntyminen näkyy omassa aineistossani siitä, että suurimmassa osassa (73%) tutkimiani prosesseja sosiaalityöntekijän kokema huoli oli vähentynyt alle puoleen alkuperäisestään. Osassa prosesseista huoli poistui dokumenttien mukaan kokonaan. Huoli näytti väistyneen erityisesti niissä prosesseissa, joissa läheisverkoston aktivoituminen ja sitoutuminen läheisneuvonpitoon sekä lapsen auttamiseen oli huomattavan korkea ja joissa läheisten laatima suunnitelma oli toteutunut sosiaalityöntekijän arvion mukaan joko hyvin tai erittäin hyvin. Kuitenkin myös niissä prosesseissa, joissa huoli pysyi koko prosessin aikana samana, näytti läheisverkosto aktivoituneen ainakin jonkin verran lapsen tueksi – ei ainoastaan suunnitelman tasolla, vaan myös käytännössä.

Sosiaalityöntekijän kokeman huolen väistymisen ohella läheisten voimaantuminen näkyi monella eri tavalla myös lapsen käytännön elämässä. Lapsi saattoi tulla läheisneuvonpidon myötä tietoisiksi omasta läheisverkostostaan ja alkoi tavata säännöllisesti lähes kaikkia läheisverkoston jäseniä. Myös moni vanhemmista sai oman elämänsä kuntoon ja oli täten enemmän läsnä ja tukena lapsen elämässä. Näiden asioiden myötä myös lapsen huolenpito ja turvallisuus sekä kodin ilmapiiri näyttivät kohentuvan. Kahdessa prosessissa vältettiin läheisverkoston aktivoitumisen ja vastuunoton myötä lapsen huostaanotto ja sijoitus laitokseen (vrt. Possauner ym. 2002). Toisessa niistä prosesseista lapsen isovanhempi ryhtyi prosessin lopussa hakemaan lapsen oheishuoltajuutta itselleen.

"Reunaehto yksi: lapsen yksityissijoitus mummulle ja mummulle haetaan oheishuoltajuutta tai lapsen huostaanottaminen ja sijoittaminen joko lastensuojelun tai perhehoidon kautta perheeseen."

"Lapsi asuu mummon luona. Mummulle haetaan oheishuoltajuutta..."

Kolmessa prosessissa läheisten tuen avulla huostassa ollut lapsi voitiin laitoksen tai jatkosijoituspaikan sijasta sijoittaa omaan kotiin asumaan. Näistä prosesseista kahdessa ryhdyttiin läheisneuvonpidon myötä harkitsemaan myös huostaanoton purkua.

" Lapsen elämä on rauhoittunut viimeisen vuoden aikana huomattavasti, joten huostaanoton perusteita ei enää ole. Vuodenvaihteessa voidaan huostaanoton purkua pohtia uudelleen..."

Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden mielestä läheisneuvonpito sopii erityisen hyvin juuri tilanteeseen, jossa lasta tai nuorta ollaan kotiuttamassa laitoksesta.

H: ...ni millaisissa tilanteissa läheisneuvonpito sun mielestä sopii...?

S1: Ja sit toinen, missä mä olin, ni siin lasta oltiin kotiuttamassa, et siinä mielessä varmaan hyvä tommosteen kotiutumistilanteeseen...

Näkisin tämän liittyvän siihen, että kotiuttamistilanteessa läheisverkoston tuki ja vastuunotto toimivat hyvin tärkeinä tekijöinä kotiutumisen onnistumisen kannalta. Läheisneuvonpidon onnistuminen kotiuttamistilanteessa saattaa johtua myös siitä, ettei tällaisissa tilanteissa ole yleensä kovin vakavaa huolta lapsesta.

Useammasta sosiaalityöntekijän yhteenvedosta löytyi lisäksi erillinen maininta siitä, että läheisneuvonpitoprosessi voitiin lopettaa, koska läheisten rooli lapsen elämässä oli vakiintunut ja yhteistyö viranomaisten kanssa sujui hyvin ilman läheisneuvonpitoakin.

9 SUUNNITELMASTA IRRALLISET MUUTOKSET

Olen tarkastellut tähän asti läheisneuvonpidon vaikutuksia hyvin konkreettisiin lastensuojelun asiakastilanteisiin liittyen. Tarkastelun kohteena ovat olleet ensisijaisesti sosiaalityöntekijän kokema huoli sekä lapsen ympärillä oleva tukiverkosto. Läheisneuvonpito näyttäisi sosiaalityöntekijän näkökulmasta vaikuttavan lastensuojelun asiakkuuteen ja työskentelyyn kuitenkin myös paljon yleisemmällä tasolla.

Haastatteleman sosiaalityöntekijät kokivat huolten nimeämisen ja huolen saattamisen läheisverkoston tietoisuuteen selkiyttäneen lapsen tilannetta sekä sosiaalityöntekijälle itselleen

että lapsen läheisille. Huolten nimeämisen nähtiin auttavan läheisiä tilanteen työstämisessä sekä sitouttavan vanhempaa ja läheisiä työskentelyyn. (Vrt. Heino 2003.)

"Mut mä teen niinku sen yhteenvedon, joka periaatteessa selkiyttää mulle sen perheen tilannetta ihan toisella tavalla." (S2)

"No se, kun ne (huolet) selkeesti nimetään ja ne tulee just verkoston tietoisuuteen, se jotenki sitouttaa sitä vanhempaa, kun ne sanotaan ääneen ja siin on muitakin." (S3)

Sosiaalityöntekijät kertoivat läheisneuvonpidon vaikuttaneen positiivisesti myös yhteistyöhön asiakkaan ja läheisten kanssa (vrt. Heino 2003). Sosiaalityöntekijät kokivat läheisverkoston asenteiden lastensuojelua kohtaan muuttuneen läheisneuvonpidon myötä ja läheisten koettiin ymmärtävän paremmin sosiaalityöntekijöiden toimintaa ja huolta.

"Mut ehkä nää sisarukset, must tuntu, et heillä oli aikoinaan aikamoinen epäily lastensuojelua kohtaan. Ehkä kun oli tää läheisneuvonpito, ni ne siskotkin tajus, mitä tää lastensuojelu oikeen on." (S3)

"Mun mielestä se on vaikuttanu hyvällä tavalla yhteistyöhön, et se on auttanut läheisiä huomaamaan millasia me sosiaalityöntekijät oikeesti ollaan ja miten todellinen huoli meillä on" (S2)

Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että läheisneuvonpidon myötä molemminpuolinen yhteydenpito lisääntyi ja helpottui läheis- ja viranomaisverkoston välillä. Eräs sosiaalityöntekijä kertoi läheisneuvonpidon rohkaisseensa häntä kutsumaan läheisiä lastensuojeluneuvotteluihin myös varsinaisen läheisneuvonpidon ulkopuolella. Läheisten ja viranomaisten tapaaminen ja ainakin jonkinasteinen tutustuminen toisiinsa näyttäisivät siis poistavan tietynlaisen ”kasvotomuuden” työskentelystä, minkä jälkeen yhteydenpito ja vuorovaikutus sujuvat paljon helpommin.

"...siin on tullu jotenki avoimemmaks se, et sukulaistenki oli helpompi olla yhteydessä lastensuojeluun, jos tuli jotain huolta, ja olla mukana tapaamisissa..." (S1)

"...et kun siin on puhuttu avoimesti, ni ne tietää kaiken, ni on paljon helpompi sitten, kun tapaa niitä ihmisiä, ni ku se on puhuttu ääneen, ni niist voidaan heti jatkaa seuraavalla kerralla." (S3)

Edellisistä lainauksista näkyy myös läheisneuvonpidon myötä lisääntynyt avoimuus työskentelyssä ja vuorovaikutuksessa. Avoimuuden lisäksi sosiaalityöntekijät kokivat myös läheisten ja viranomaisten välisen luottamuksen lisääntyneen läheisneuvonpidon myötä (vrt. Heino ym. 2005). Luottamus tuli aineistossa esiin molemminpuolisena eli sosiaalityöntekijät kokivat läheisten luottavan läheisneuvonpidon jälkeen enemmän viranomaisiin, mutta he kertoivat myös oman luottamuksensa läheisiin kasvaneen.

"No jotenkin mä ajattelen, et se luottamuksen rakentaminen tulee siinä sivutuotteena." (S2)

"..., mut must tuntu, et tän jutun myötä alko enemmän luottaa myös isoisään ja äitiin." (S3)

Luottamuksen ja avoimuuden lisääntymisen ohella eräs sosiaalityöntekijä pohti sitä, että läheisneuvonpito oli saattanut tehdä viranomaisten ja asiakkaan välisestä suhteesta tasa-arvoisemman. Sosiaalityöntekijät pitivät positiivisena vaikutuksena myös sitä, että läheiset tuntuivat lähentyvän joko toisiaan tai lasta läheisneuvonpidon myötä.

"No se on lähentäny läheisiä mun mielestä toisiinsa." (S2)

"Mut et ihan semmonen hyöty, et nää läheiset lähenee sitä lasta..." (S3)

Yhtenä läheisneuvonpidon tärkeimmistä vaikutuksista lastensuojelutyötä ajatellen sosiaalityöntekijät näkivät kuitenkin oman työmääränsä vähenemisen lasta koskevan vastuun jakamisen myötä (vrt. Heino 2003). Sosiaalityöntekijät kokivat yhteenvedojen ja kysymysten kirjoittamisen pieneksi vaivaksi siihen verrattuna, että lapsen tilanne yleensä rauhoittuu läheisneuvonpidon myötä, jolloin aktiivista työskentelyä lapsen asioissa ei enää tarvita. Vastuun jakamisen myötä sosiaalityöntekijöiden luottamus läheisiin oli korkealla ja akuutein huoli lapsen tilanteesta oli väistynyt. Sosiaalityöntekijät kuvasivat omaa työskentelyään keskellä läheisneuvonpitoprosessia eräänlaiseksi ”kokouksesta kokoukseen elämiseksi”.

"Et se aika näiden läheisneuvonpitokokousten välillä on aika rauhallista. Et mun ei periaatteessa tarvi kantaa huolta siitä, et aika harvoin tulee semmosta, et pitäis huolehtia. Mä elän kokouksesta kokoukseen ja katon miten se menee..." (S2)

"...tää on kyl sillee huojentavaa, et täs voi jakaa sitä vastuuta. Et se on must siinä mielessä keventyny (työskentely), et se menee siinä taustalla omalla painollaan, kun tietää, et siel on aina se seuranta." (S3)

Sosiaalityöntekijöiden mainitsemat positiiviset vaikutukset lastensuojelun työskentelyyn ja yhteistyöhön noudattelevat muussa kotimaisessa läheisneuvonpitotutkimuksessa saatuja tuloksia läheisneuvonpidon vaikuttavuudesta. Kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät pitivät läheisneuvonpitoa lastensuojelutyöhön hyvin sopivana menetelmänä, joka sopii käytettäväksi monenlaisissa ongelmatilanteissa. Sosiaalityöntekijät kertoivat yllättyneensä menetelmän toimivuudesta ja positiivisista vaikutuksista, mikä puolestaan vahvisti heidän ajatustaan käyttää läheisneuvonpitoa myös tulevaisuudessa. Haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat esille hyvin samankaltaisia myönteisiä vaikutuksia kuin Tarja Heino (2003) on raportoinut päiväkirja-aineiston analyysissään. Tärkeimpinä vaikutuksina sosiaalityöntekijän kannalta voidaan Heinon mukaan pitää sosiaalityöntekijän roolin selkiytymistä, työtaakan ja vastuun jakamista sekä kokonaiskuvan saamista tilanteesta (Heino 2003, 65–66).

10 KOOLLEKUTSUJAN MERKITYS LÄHEISNEUVONPIDOSSA

Aiempi läheisneuvonpitotutkimus on korostanut erityisesti koollekutsujan ulkopuolisuuden ja puolueettomuuden merkitystä (Heino ym. 2005, 289). Koollekutsujan on todettu toimivan läheisneuvonpidossa ennen kaikkea selkiyttäjän roolissa. Tämän lisäksi koollekutsujan on kyettävä rakentamaan luottamusta herättävä suhde sekä viranomaisiin että läheisiin. (Heino ym. 2005, 290.) Aina yhteistyö viranomaisten ja koollekutsujan välillä ei kuitenkaan suju toivotulla tavalla. Salla Hännisen (2005) koollekutsujien kokemuksia kartoittanut tutkimus toi esiin myös huonoja kokemuksia yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa (Hänninen 2005, 61).

Kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät pitivät koollekutsujan merkitystä läheisneuvonpidossa hyvin suurena.

"No kyl mä ajattelen, et sil (koollekutsujalla) on iso merkitys koko prosessille." (S1)

Koollekutsujan merkitys ankkuroitui sosiaalityöntekijöiden puheessa kahteen eri tekijään. Sosiaalityöntekijät kokivat, että koollekutsujan ulkopuolisuudella ja puolueettomalla toiminnalla oli hyvin suuri merkitys erityisesti asiakkaan kannalta. Ulkopuolisuuden nähtiin lisäävän viranomaisten ja asiakkaan välistä luottamusta sekä tasa-arvoisuutta.

"No kyl se (koollekutsuja) on sillai tärkeä, koska sen myötä tästä häipy se vastakkainasettelu, koska se on täysin puolueeton. Et just, jos on jotain epäluottamusta, ni et se on varsinki niille asiakkaille tosi hyvä, et ne kokee ihan niinku ulkopuoliset ihmiset." (S3)

Koollekutsujan toiminnan koettiin pitävän myös sosiaalityöntekijän paremmin omassa roolissaan.

"...mut kyllä mä jotenkin oon kokenu sen hyvänä, et mä oon pystyny tarjoamaan asiakkaalle tämän puolueettoman koollekutsujan...Ja kyl se yleensä asiakkaalle sopii paremmin ja se pitää minutkin paremmin siinä minun roolissa." (S2)

Sosiaalityöntekijät kokivat oman työskentelynsä helpottuneen koollekutsujan käytännön työn (mm. neuvonpidon käytännön järjestelyjen ja läheisverkoston kartoittamisen) myötä.

"No tietysti se (koollekutsuja) kyl hirveen hyvä on, et ihan siinä meidän ja perheen välillä. Et esimerkiksi sen verkoston haravointi oli hirveen hyvä, et he sen teki." (S4)

Eräs sosiaalityöntekijä totesikin lisäksi, että ilman koollekutsujan panosta sosiaalityöntekijän kynnys järjestää läheisneuvonpitoja nousisi huomattavasti.

Kaikki haastatellut kokivat yhteistyön koollekutsujan kanssa sujuneen hyvin. Yhteistyö käsitti yhteydenpidon ennen läheisneuvonpitoa, sosiaalityöntekijän ja koollekutsujan väliset keskustelut tilanteesta ja kirjallisista dokumenteista sekä toiminnan sujuvuuden läheisneuvonpito- ja seurantakokouksissa.

"Joo, must se (yhteistyö) on sujunu...näähä läheisneuvonpidon vetäjät on...toiminu ihan hyvin." (S3)

Sosiaalityöntekijöiden mukaan koollekutsujat olivat lähes poikkeuksetta pysyneet omassa puolueettomassa roolissaan. Vain yksi sosiaalityöntekijä kertoi kokeneensa, että neuvonpidossa muuten asiallisesti toiminut koollekutsuja menetti neuvonpidon ulkopuolella puolueettomuutensa ja meni asiassa asiakkaan puolelle.

"Mut jotenkin mä koen, et täs toises tapauksessa se oli liian suuri se koollekutsujan rooli. Et se oli sosiaalityöntekijä koollekutsujana toiselta alueelta ja jotenki sieltä alko tulla, et hän tavallaan alko ohjeistaa meitä..." (S1)

Myös sosiaalityöntekijän toiminnan ymmärrettiin vaikuttavan omalta osaltaan koollekutsujan toimintaan.

"Jos sä lähet läheisneuvonpitoon ja pyydät sen koollekutsujan, ni sun tarvi tavallaan tajuta se, että sä olet joko jarru tai edistämässä sen toisen työskentelyä." (S2)

E erityisen tärkeänä yhteistyön muotona sosiaalityöntekijät kokivat mahdollisuuden pyytää koollekutsujalta (ja projektipäälliköltä) apua ja neuvoja sosiaalityöntekijän yhteenvetojen ja kysymysten tekemiseen. Varsinkin ensimmäisten neuvonpitojen yhteydessä koollekutsujien neuvot ja kommentit koettiin erittäin tärkeiksi. Vain yksi sosiaalityöntekijöistä totesi, ettei ollut pyytänyt apua koollekutsujilta. Hän kertoi saaneensa kuitenkin kommentteja ja neuvoja eräältä läheisneuvonpitoa käyttäneeltä kollegaltaan.

"Oon pyytäny, et he kommentoisivat yhteenvettoa, ja ovatkin kommentoineet..." (S1)

Varsinaisia yhteistyön kehittämisehdotuksia ei ollut kuin yhdellä sosiaalityöntekijällä, joka oli kokenut, että sosiaalityöntekijöiden huonoista yhteenvedoista ja kysymyksistä ”syyllistämisen” sijaan koollekutsujat voisivat osallistua aktiivisemmin yhteenvetojen ja kysymysten laadintaan sekä sosiaalityöntekijän ohjaamiseen ja neuvomiseen.

"...ni jotenki niinku osu korviin, et joskus sosiaalityöntekijät kysyy jotenki, ettei oo niin hyviä kysymyksiä. Mut jotenki must on toisaalta tosi hulluu mennä arvioimaan tollai, jos ei ihmiset tiedä miten ne kuuluis olla...Must olis kyllä erittäin hyvä, et ne antais alussa paljon enemmän vinkkejä sosiaalityöntekijöille, ettei olis vaan niin, että he ovat täysin puolueettomia ja ottavat vaan vastaan näitä." (S3)

Tässä kohtaa näkisinkin selvän kehittämishaasteen, sillä tutkimusten valossa näyttäisi siltä, ettei vuoropuhelu ja ymmärrys sosiaalityöntekijän ja koollekutsujan välillä toimi aina parhaalla mahdollisella tavalla. Koollekutsujien mukaan sosiaalityöntekijät eivät läheskään aina tarvitse koollekutsujan ohjausta tai he eivät ota tarjottua ohjausta vastaan (vrt. Hänninen 2005, 35). Toisaalta kuitenkin kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät (myös kokeneemat) toivat hyvin selkeästi esille konsultoinnin ja ohjauksen tarpeen.

Kaikki haastatellut pitivät hyvänä sitä, että pääkaupunkiseudulle on saatu oma päätoiminen koollekutsuja. Tämän arveltiin mahdollistavan neuvonpitokokousten pitämisen jatkossa sosiaalityöntekijälle parhaiten sopivaan virka-aikaan, mutta myös yhtenäistävän läheisneuvonpitoon liittyviä käytäntöjä. Sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin virka-aikaisten neuvonpitojen mahdollisuudesta huolimatta valmiita valitsemaan neuvonpidon ajankohdan yhä edelleen asiakkaan ja läheisten ehdoilla. Yksi sosiaalityöntekijä jopa vastusti neuvonpitojen järjestämistä virka-aikaan.

11 ARVIOINTIA, TULOKSIA JA POHDINTAA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia läheisneuvonpidon vaikuttavuutta sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tärkein ja laajin tutkimuskysymykseni koski toisaalta sosiaalityöntekijän kokemassa huolesta ja toisaalta asiakkaan tukiverkostoissa tapahtuneita muutoksia läheisneuvonpidon aikana. Peilasin huolissa ja tukiverkostoissa tapahtuneita muutoksia voimavarateoreettista näkökulmaa vasten. Huolen ja tukiverkostojen muutosten lisäksi opinnäytetyöni tavoitteena oli kartoittaa sosiaalityöntekijöiden havaintoja muista muutoksista läheisneuvonpidon aikana sekä heidän kokemuksiaan koollekutsujan toiminnasta. Tutkimusaineistoni koostui 11 läheisneuvonpitoprosessin läheisneuvonpitoa varten kirjoitetuista

dokumenteista (sosiaalityöntekijän yhteenvedot kysymyksineen ja läheisten laatimat suunnitelmat) sekä neljästä sosiaalityöntekijän teemahaastattelusta. Tutkimusmetodologinen asetelmani oli kvalitatiivinen ja sovelsin aineiston analyysissä laadullista sisällönanalyysia.

11.1 Tutkimuksen arviointia

Käyttämäni dokumenttiaineisto oli hyvin heterogeeninen. Osa läheisneuvonpitoprosesseista oli päättynyt ja osa yhä käynnissä, osa toteutettiin sijaishuollossa ja osa taas avohuollossa. Tästä johtuen neuvonpidoissa käsiteltiin hyvin eri tyyppisiä asioita. Näkisin aineiston heterogeenisyyden sekä tutkimusta edistävänä että samalla sitä haittaavana tekijänä. Läheisneuvonpito prosessien eri pituuksista ja teemoista huolimatta aineistosta nousi hyvin selkeä ja yhtenäinen kuva läheisneuvonpidon vaikutuksista. Läheisneuvonpidon sopivuutta monenlaisiin eri asiakastilanteisiin voidaan mielestäni pitää yhtenä menetelmän eduista. Tutkimuksen kannalta pidin hyvin erilaisten prosessien suoraa vertailua keskenään erittäin haastavana tehtävänä. Myös sosiaalityöntekijöiden yhteenvedot poikkesivat toisistaan huomattavasti sekä muodollisesti että sisällöllisesti. Toisista dokumenteista etsimäni tematiikka nousi hyvin selvästi esiin, toisista taas niitä sai etsiä paremminkin rivien välistä. Täten osa esiin tuomistani havainnoista nojaa puhtaasti sosiaalityöntekijöiden omiin sanoihin, ja osa taas perustuu pitkälti tutkijan oman tulkinnan varaan. Tämä vaikuttaa osaltaan myös saatuihin tuloksiin.

Näkisin yhtenä tutkimusaineistoni heikkoutena sen suhteellisen suppeuden. Tutkimiani prosesseja oli 11 ja haastattelemani sosiaalityöntekijöitä vain neljä, joten tulosten pohjalta ei liene mahdollista esittää laajempia yleistyksiä. Tutkimukseni toimii ennemminkin katsauksena Helsingissä vuosina 2004 ja 2005 pidettyihin läheisneuvonpitoihin ja niistä saatuihin kokemuksiin. Toisaalta pienikin lisäevidenssi aiemman tutkimuksen esittämiin tuloksiin voidaan nähdä läheisneuvonpito tutkimuksen koko kenttää hyödyttävänä.

Koin dokumenteista ja haastatteluista muodostuvan tutkimusaineistoni hyvin mielenkiintoiseksi tutkittavaksi. Triangulaatiotyyppinen tutkimus eli eri aineistotyyppien yhdisteleminen voi parhaimmillaan tuoda monipuolisen ja kattavan kuvan tutkimuskohteesta. Omassa tut-

kimuksessani aineistojen yhdisteleminen ei kuitenkaan toteutunut mielestäni parhaalla mahdollisella tavalla, sillä oikeastaan vain ensimmäiseen eli huolta ja tukiverkostoja kartoittaneeseen tutkimuskysymykseen vastatessani pystyin hyödyntämään sekä dokumenttiaineistoa että haastatteluja. Tämä johtui dokumenttiaineiston temaattisesta kapea-alaisuudesta. Vastaukset suunnitelmasta irrallisia muutoksia sekä koollekutsujan merkitystä kartoittaneisiin tutkimuskysymyksiin nojasivat sen sijaan lähes yksinomaan sosiaalityöntekijöiden haastattelujen varaan, joten nämä osiot jäivät tulosten raportoinnin suhteen valitettavan suppeiksi.

Yhtenä tutkimuksen tuloksia mahdollisesti heikentävänä tekijänä lienee vielä erikseen syytä mainita omista tutkijan virhetulkintoistani tai havaintojen kirjoitus- tai laskuvirheistä johtuvat vaikutukset. Yritin olla huolellinen aineistoa analysoidessani ja tarkistin useaan eri otteeseen sekä löytämäni havainnot että tekemäni laskutoimitukset. Tästä huolimatta analyysissäni saattaa esiintyä virheitä, mistä otan tutkijana täyden vastuun. Dokumenteissa mahdollisesti esiintyvistä asiavirheistä tai puutteista en tietenkään ole ollut tietoinen lukuun ottamatta sitä huomiota, että osasta läheisten luetteloista puuttui heidän (sukulaisuus-) suhteensa asiakkaana olevaan lapseen.

11.2 Tärkeimmät tutkimustulokset

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski sosiaalityöntekijän kokeman huolesta ja lapsen tukiverkostoissa tapahtuneita muutoksia läheisneuvonpidon aikana. Läheisneuvonpitoon ryhdyttäessä dokumenttiaineistostani nousi esiin yhteensä 21 erilaista huolta. Luokittelin aineistossa esiintyneet huolet viiteen eri luokkaan: 1) lapsen vointiin liittyvät huolet, 2) vanhemman vointiin liittyvät huolet, 3) arjen sujuvuuteen liittyvät huolet, 4) läheisten tukeen liittyvät huolet sekä 5) vuorovaikutukseen liittyvät huolet. Yleisimpinä yksittäisinä huolina olivat lapsen psyykkiseen vointiin liittyvä huoli, turvalliseen ja päihteettömään vanhempaan liittyvä huoli, arjen sujuvuuteen liittyvä huoli sekä läheisten tukeen liittyvä huoli.

Kaikki aineistoni läheisneuvonpidot järjestettiin tilanteessa, jossa huolen määrä oli suuri ja huolet olivat vakavia. Useassa prosessissa oli kokeiltu ennen läheisneuvonpitoa lähes kaikkia

saatavilla olevia avohuollon tukitoimia. Läheisneuvonpidon alussa huolten lukumäärä tutkimissani prosesseissa oli keskimäärin viisi huolta. Ensimmäiseen seurantaan tultaessa huolia oli jäljellä enää keskimäärin kaksi ja toiseen seurantaan tultaessa yksi ainoa. Huolten lukumäärä lisääntyi läheisneuvonpidon aikana vain yhdessä prosessissa ja pysyi samana kahdessa. Tämä tarkoittaa sitä, että *suurimmassa osassa (73%) prosesseja huoli vähentyi läheisneuvonpidon aikana alle puoleen alkuperäisestä*. Myös kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat esille huolen vähentymisen läheisneuvonpidon aikana. Sosiaalityöntekijät totesivat kuitenkin, että huoli palautuu hyvin usein, muodossa tai toisessa, läheisneuvonpitoprosessin jälkeen. *Lapsen kannalta jo se, että tilanne rauhoittui edes läheisneuvonpidon ajaksi (kuukausia, joskus jopa vuosia), oli sosiaalityöntekijöiden mielestä hyvin merkittävä asia*.

Pohtiessani aineiston pohjalta syitä toisten prosessien ”epäonnistumiseen”, löysin kaksi mielestäni tärkeää epäonnistumista selittävää tekijää. Molemmissa prosesseissa, joissa huoli pysyi koko prosessin ajan samana, oli taustalla sosiaalityön alueen vaihtuminen kerran sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuminen kolme kertaa prosessin aikana. Tämän perusteella voisi olettaa, että *läheisneuvonpitoprosessin onnistumisen kannalta sosiaalityöntekijöiden pysyvyys näyttäisi olevan on ehdottoman tärkeä asia*. Toisena yhteisenä nimittäjänä epäonnistuneissa prosesseissa näytti olevan läheisneuvonpitoon (ja lastensuojelun työskentelyyn?) heikosti sitounut ja motivoitunut vanhempi. Tämän perusteella näyttäisi siltä, että *vanhemman motivoituminen sekä sitoutuminen läheisneuvonpitoon vaikuttaa omalta osaltaan läheisneuvonpitoprosessin onnistumiseen*.

Tutkimieni dokumenttien lasten läheisverkosto muodostui ensisijaisesti lapsen lähisukulaisista, erityisesti vanhemmista, isovanhemmista ja tädeistä. Tämä havainto noudattelee aiempia tutkimustuloksia (esim. Possauner ym. 2002). Aktiivisimman ja monipuolisimman roolin läheisneuvonpitokokouksissa, suunnitelmissa sekä lapsen elämässä muodostivat äidin lisäksi äidin naispuoliset sukulaiset. Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, etteivät sosiaalityöntekijät olleet kovinkaan tietoisia läheisverkoston laajuudesta ja koostumuksesta ennen läheisneuvonpitoa. Tämä näkyi läheisiä koskevien mainintojen puuttumisena sekä epäselvinä ilmaisuina myös dokumenttien tasolla. Vaikka sekä dokumenttien että haastattelujen mukaan

perheissä oli kokeiltu lähes kaikkia eri avohuollon tukitoimia ennen läheisneuvonpitoa, varsinaisen läheisneuvonpitoprosessin aikana viranomaisten antama tuki näyttäytyi hyvin pieneenä. Viranomaisista aktiivisin rooli oli lastensuojelun avohuollon sekä sijaishuollon sosiaalityöntekijöillä.

Sekä aineistonani olevien dokumenttien että sosiaalityöntekijöiden haastattelujen mukaan *läheisverkosto näytti aktivoituvan kaikissa prosesseissa hyvin sekä läheisneuvonpitoon että lapsen tueksi. Aineistoni mukaan läheiset suhtautuivat myönteisesti läheisneuvonpitoon, osallistuivat läheisneuvonpito- ja seurantakokouksiin, paneutuivat suunnitelmien tekoon, toteuttivat melko hyvin lupaamansa asiat sekä pysyivät aktiivisina prosessin loppuun asti.* Mielenkiintoisena ilmiönä koin sen, että useammassa prosessissa *läheiset muodostivat varsinaisen läheisneuvonpitoprosessin rinnalle omia tiedonkulun ja kontrollin renkejä* mm. reissuvihon tai keskinäisten neuvonpitokokousten muodossa. Kerran aktivoituttuaan läheiset näyttivät pysyvän suhteellisen hyvin prosessissa ja lapsen elämässä mukana. Toisaalta, yksi aineistoni kokeneimmista sosiaalityöntekijöistä totesi haastattelussa, että läheisten lukumäärän on tapana laskea prosessin loppua kohden.

Myöskään viranomaisten antamassa tuessa ei näyttänyt tapahtuvan merkittävää muutosta läheisneuvonpidon aikana. Haastattelemiä sosiaalityöntekijät olivat varsin yksimielisiä siitä, ettei viranomaistuessa mahdollisesti tapahtuneilla muutoksilla ollut mitään tekemistä läheisneuvonpidon kanssa. Toisin sanoen tukitoimet elivät täysin omaa elämäänsä läheisneuvonpitoprosessin rinnalla.

Etsiessäni aineistostani yhteyksiä huolesta ja tukiverkostoissa tapahtuneiden muutosten välillä, havaitsin, että *huoli näytti vähentyneen eniten niissä prosesseissa, joissa läheisverkoston aktivoituminen, osallistuminen ja sitoutuminen oli voimakkainta.* Myös sosiaalityöntekijät toivat puheenvuoroissaan esille, ettei viranomaisen tarvinnut kantaa niin paljon huolta, mikäli hän tiesi läheisten toimivan laaditun suunnitelman mukaisesti. Tämä havainto tukee siis omalta osaltaan ennakko-oletustani siitä, että lasta koskevan *huolen ja vastuun jakaminen läheisverkostoon vähentää viranomaisten kokeman huolen määrää ja tämän myötä*

myös aktiivisen lastensuojelutyöskentelyn tarvetta läheisneuvonpitoprosessin aikana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös viranomaisten tukea tarvittaisi lasta koskevan huolen poistamiseksi prosessin aikana tai etteikö huoli ja työskentelyn tarve saattaisi palautua ennalleen läheisneuvonpitoprosessin lopettamisen jälkeen.

Voimavarateoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna aineistosta nousi mielestäni hyvin selvästi esille se, *ettei läheisneuvonpito ainoastaan tehnyt läheisverkoston voimavaroja näkyväksi vaan voimavarat näyttivät myös lisääntyneen läheisneuvonpitoprosessin myötä.* Myös sosiaalityöntekijöiden haastattelut vahvistivat omalta osaltaan dokumenttien luomaa kuvaa voimavaroista. Voimavarojen lisääntyminen näkyi aineistossani hyvin monella eri tasolla. Voimavaraistuminen saattoi näkyä esimerkiksi vanhemman lisääntyneenä aikana lapsen kanssa, vanhemman opiskelemaan tai työelämäänsä palaamisena, tai ylipäätään rohkeutena ja kykyinä saada oma elämä takaisin raiteilleen. Läheisten tarjoama konkreettinen apu arkiaskareissa tai lapsen hoidossa sekä lupaukset olla tukena, kuuntelijana tai puhelinsoiton päässä vanhemmasta tuntuivat vapauttavan ja lisäävän vanhemman omia resursseja. Omaan tärkeänä osoituksena läheisverkoston voimavarojen käyttöön ottamisesta oli tietenkin se, että monessa aineistoni prosesseista *läheisten vastuunoton myötä huostaanotto voitiin välttää tai lapsi voitiin kotiuttaa laitoksesta* (vrt. esim. Possauner ym. 2002).

Kartoitin tutkimuksessani myös läheisneuvonpidon mukanaan tuomia läheisten laatimasta suunnitelmasta irrallisia muutoksia. Tarkoitin näillä muutoksilla esimerkiksi lastensuojelun asiakkuuteen ja työskentelyyn sekä yhteistyöhön liittyviä muutoksia. Haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden mukaan *yhteistyö läheisiin helpottui läheisneuvonpidon myötä.* He kokivat asiakkaiden ja viranomaisten välisen *avoimuuden ja luottamuksen lisääntyneen* huolten julkituomisen ja sekä niistä kasvokkain keskustelemisen johdosta. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sekä *heidän oma näkemyksensä että läheisten käsitys lapsen tilanteesta oli läheisneuvonpidon myötä selkiytynyt.* Tämän lisäksi myös *läheisten käsitys lastensuojelun roolista ja työskentelyperiaatteista oli selkiytynyt läheisneuvonpidon myötä.*

Sosiaalityöntekijät toivat esille myös omaan työskentelyynsä liittyviä vaikutuksia. He kokivat, että *läheisneuvonpidon ja lapsen tilanteen rauhoittumisen myötä heidän oma työskentelynsä helpottui ja vähentyi huomattavasti*, sillä kokousten välillä ei syntynyt useinkaan tarvetta intensiiviseen työskentelyyn tai edes yhteydenpitoon. Kaikki edellä mainitut vaikutukset löytyvät lähes samoin sanoin ilmaistuina myös muusta läheisneuvonpitotutkimuksesta. Tältä osin havaintoni siis vahvistavat aiemmasta tutkimuksesta saatuja tuloksia (esim. Heino 2003, Possauner ym. 2002, Reinikainen 2002).

Viimeisin tutkimuskysymykseni koski koollekutsujan merkitystä läheisneuvonpidossa. *Kaikki haastattelemani sosiaalityöntekijät pitivät koollekutsujan merkitystä suurena*. Koollekutsujan merkitys näytti ankkuroituvan kahteen eri tekijään. *Koollekutsujan puolueettomuutta ja ulkopuolisuutta pidettiin erityisen tärkeänä asiakkaan kannalta*. Toisaalta taas *koollekutsujan toiminnan läheisverkoston kartoittajana ja käytännön järjestelyjen toteuttajana koettiin helpottavan sosiaalityöntekijän omaa työskentelyä*. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset yhteistyöstä koollekutsujan kanssa olivat pääsääntöisesti positiivisia. Tutkimukseni ei siis vahvistanut Salla Hännisen (2005) saamia tuloksia huonosti toimineesta yhteistyöstä koollekutsujan ja sosiaalityöntekijän välillä. Yhtä poikkeusta lukuunottamatta *koollekutsujien koettiin pysyneen hyvin roolissaan* (vrt. Hänninen, 2005). Aineistosta nousi yksi konkreettinen ehdotus *sosiaalityöntekijän ja koollekutsujan välisen yhteistyön kehittämiseksi*. Ehdotus koski *sosiaalityöntekijän yhteenvetoihin ja kysymyksiin liittyvän ohjauksen ja yhteistyön lisäämistä entisestään*. *Kaikki sosiaalityöntekijät pitivät hyvänä päätoimisen koollekutsujan palkkaamista*. Sosiaalityöntekijät liittivät päätoimisen koollekutsujan merkityksen toisaalta siihen, että mahdollisuus neuvonpitojen järjestämiseen virka-aikana lisääntyisi, ja toisaalta taas siihen, että päätoiminen koollekutsuja mahdollistaisi entistä yhtenäisemmän linjanvedon läheisneuvonpitojen suhteen.

11.3 Pohdintaa

Koin tutkimukseni mielenkiintoisena syväskelluksena läheisneuvonpidon maailmaan. Koska itselläni ei ollut ennen opinnäytetyöhön ryhtymistä kuin hyvin hatarat tiedot läheisneuvonpi-

dosta ja sen mahdollisuuksista, aineiston rakentama hyvin myönteinen kuva läheisneuvonpidosta menetelmänä yllätti minut positiivisesti. Pidän tutkimusaineistoni monipuolisuutta hyvänä asiana tutkimuksen luotettavuuden kannalta, sillä koen, että sosiaalityöntekijöiden haastattelut mahdollistivat läheisneuvonpidon monitasoisemman tarkastelun ja toivat täten realistisempaa perspektiiviä dokumenttien luomaan kenties liiankin positiiviseen kuvaan. Kaiken kaikkiaan voin ainakin omasta puolestani todeta, että läheisneuvonpito on menetelmä, joka näyttää toimivan hyvin monissa eri tilanteissa, minkä vuoksi siihen kannattaa panostaa myös tulevaisuudessa.

Tutkimuksesta ilmeni myös joitakin kehityshaasteita, joihin tulevaisuuden tutkimuksen ja kehittämisen kannattaisi mielestäni tarttua. Aineistoni osoitti selvästi sen, että läheisneuvonpitoprosessi onnistuu vähentämään tehokkaasti lastensuojelullista huolta. Sosiaalityöntekijät toivat kuitenkin esiin sen tosiasian, että läheisneuvonpitoprosessin päätyttyä tilanne ja alkuperäiset huolet palaavat valitettavan usein ennalleen. Tätä asiaa kannattaisi mielestäni miettiä ja kehittää rakenteita muutoksen turvaamiseksi myös läheisneuvonpidon jälkeen. En tiedä voisiko yhtenä ajatuksena olla se, että läheiset osallistuisivat läheisneuvonpidon jälkeenkin säännöllisesti lastensuojelutapaamisiin, jotta heidän motivoitumistaan lapsen tueksi ylläpidettäisiin myös jatkossa. Kaiken kaikkiaan koen, että lastensuojelutyössä tulisi hyödyntää paljon nykyistä enemmän läheisten omia verkostoja ja voimavaroja.

Toisena läheisneuvonpitoa, ja lastensuojelutyötä ylipäänsä, suuresti haittaavana tekijänä näen sosiaalityöntekijöiden tiheän vaihtuvuuden. Työntekijöiden tiheään vaihtuvuuteen ei mahdollisesti pystytä vaikuttamaan kuin työ- ja palkkapolitiisin keinoin, mutta mielestäni kannattaisi jatkossa miettiä paremminkin sitä, miten turvata läheisneuvonpitoprosessin jatkuvuus ja onnistuminen tilanteissa, joissa alue tai työntekijät vaihtuvat kesken prosessin. Onko esimerkiksi mahdollista luoda läheisneuvonpitoon rakenteita, jotka mahdollistaisivat uuden alueen tai työntekijän perusteellisemman perehdytyksen sekä asiakkaiden tilanteeseen että itse läheisneuvonpitoon? Voisiko esimerkiksi johtava sosiaalityöntekijä olla työparina läheisneuvonpidossa, koska johtavien sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on sosiaalityöntekijöitä huomattavasti pienempää? Täten varmistettaisiin edes toisen sosiaalityöntekijän pysy-

vyys läheisneuvonpitoprosessissa. Kannattaisi myös miettiä sitä, miten motivoida läheisiä läheisneuvonpitoon ja yhteistyöhön tilanteessa, jossa viranomaiset vaihtuvat ja koko prosessi tuntuu kuivuvan kokoon. Asiakkaiden ei tulisi mielestäni joutua kärsimään työntekijöihin ja työoloihin liittyvistä ongelmista.

Kolmantena kehitysalueena näkisin Salla Hännisen (2005) tapaan koollekutsujan ja sosiaalityöntekijän välisen yhteistyön. Sekä Hännisen että oman tutkimukseni perusteella näyttäisi siltä, että koollekutsujan ja sosiaalityöntekijän rooleihin ja tehtäviin liittyy työntekijöissä paljon syvemmällä olevia ennakkokäsityksiä, asenteita ja mielipiteitä, jotka heijastuvat käytännön yhteistyöhön. Jos avointa dialogia viranomaisten rooleista ja mahdollista kritiikkiä ja palautetta ei tuoda esiin yleisissä keskusteluissa, yhteistyön rakenteita ei saada parannettua tulevaisuudessakaan. Toisaalta uskoisin, että jo esimerkiksi se, että koollekutsuja olisi mukana läheisneuvonpidon toimeksiantovaiheessa, voisi helpottaa jatkotyöskentelyä. En pitäisi huonona myöskään sitä, jos sosiaalityöntekijä ja koollekutsuja tapaisivat vaikka yhden kerran ennen varsinaista läheisneuvonpitoa, jolloin he voisivat käydä yhdessä läpi sosiaalityöntekijän yhteenvetoon ja kysymyksiin liittyviä ajatuksia. Tässä kohtaa aikaresurssit sekä koollekutsujan puolueettomuuden säilyttämiseen liittyvät asiat saattavat kuitenkin tulla vastaan. Jos koollekutsujan ulkopuolisuuden säilyttämiseen liittyvät syyt estävät koollekutsujaa ottamasta kantaa tilanteeseen tai neuvomaan sosiaalityöntekijää, pitäisi varmaankin lisätä tai organisoida uudelleen muiden tahojen (kollegat, projektipäällikkö) antamaa ohjausta. Tähän asti pääasiallisena neuvonantajana on toiminut Läheisneuvonpitoprojektin projektipäällikkö, jonka konsultointimahdollisuutta eivät ainakaan oman aineistoni sosiaalityöntekijät olleet hyödyntäneet kuin osaksi. Sosiaalityöntekijöiden vähäisen kokemuksen johdosta konsultointimahdollisuus on kuitenkin erittäin tärkeä osa läheisneuvonpitoa, joten sen soisi jatkuvan jossakin muodossa myös projektin päättymisen jälkeen.

Jäin pohtimaan läheisneuvonpitoa ennaltaehkäisevän työn kontekstissa. Kaikki aineistoni prosessit pidettiin tilanteessa, jossa lastensuojelun työskentely oli jatkunut jo vuosia ja lasta koskevan huolen määrä oli ehtinyt kasvaa suureksi. Olisi ollut mielenkiintoista tutkia myös sellaisia prosesseja, jotka on järjestetty asiakkuuden alkuvaiheessa, ja verrata eri vaiheen

prosesseissa tapahtuneita muutoksia keskenään. Monika Possauner ym. totesivat oman projektinsa yhteydessä, että parhaimmat tulokset läheisneuvonpidosta saatiin uusien asiakkaiden kohdalta (Possauner ym. 2002, 30). Oman aineistoni ja muun tutkimuksen perusteella läheisneuvonpito toimii kuitenkin hyvin myös suuren huolen tilanteessa. Läheisneuvonpito näyttääkin olevan hyvin muuntautumiskykyinen ja monipuolinen menetelmä. Kokisin, että juuri tämän joustavuuden ja toimivuuden vuoksi läheisneuvonpitoja kannattaisi käyttää tulevaisuudessa yhä enemmän uusien asiakkaiden kanssa. Uskon, että aikaisemmin järjestetyn läheisneuvonpidon avulla voitaisiin sekä ehkäistä lastensuojelun asiakkuuden syntymistä että estää lapsen tilanteen kehittymistä korjaamattoman vaikeaksi. Oman tutkimukseni perusteella näen läheisverkostojen ja läheisneuvonpitomenetelmän hyvin vahvana ja vaikutusvaltaise-
na yhdistelmänä lastensuojelullisen huolen poistamiseksi.

Huolen vähentymisen suhteen jäin miettimään sitä, mikä osuus muilla tekijöillä kuin läheisneuvonpidolla mahtaa olla positiivisen muutoksen aikaansaamisessa? Haastattelemani sosiaalityöntekijät toivat hyvin selvästi esille, että läheisneuvonpidon aikana asiakkaiden elämässä tapahtuu paljon muitakin merkittäviä asioita, joiden vaikutusta lapsen tilanteeseen ei tulisi aliarvioida. En tiedä olisiko ylipäätään mahdollista tehdä sellainen tutkimus, jossa nämä muut tuloksia sekoittavat tekijät saataisiin identifioitua tai eliminoitua, mutta olisi hyvin mielenkiintoista saada tietää, kuinka suuri osuus positiivista muutoksista on puhtaasti läheisneuvonpidon ansiota. Muista mahdollisista tekijöistä huolimatta pidän tuloksia läheisneuvonpidon vaikuttavuudesta kuitenkin suhteellisen luotettavina.

Vaikuttavuuden suhteen olen pohtinut viime aikoina myös sitä, valikoituuko läheisneuvonpitoihin, ja tämän myötä myös läheisneuvonpitoa koskeviin tutkimuksiin, lähinnä vain sellaisia asiakkaita, jotka ovat myönteisiä ja sitoutuneita lastensuojelun työskentelyyn? Tämän voisi nähdä selittävän osaltaan läheisneuvonpitoa koskevien tutkimusten positiivisia tuloksia. Sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esille, ettei suuri osa lapsiasiakkaiden vanhemmista suostu heille ehdotettuun läheisneuvonpitoon. Mikäli heidät kaikista huolimatta siihen pakotettaisiin, mahtaisivatko tulokset olla yhtä hyviä kuin niissä läheisneuvonpitoprosesseissa, joihin vanhemmat ja läheiset ovat itse aktiivisesti halunneet osallistua? Onko läheisneuvonpi-

to siis menetelmä, joka toimii vain sellaisten asiakkaiden kohdalla, jotka ovat itse motivoituneita ja sitoutuneita osallistumaan, vai onko se menetelmä, joka toimii kaikkien asiakkaiden kohdalla riippumatta asiakkaan omasta sitoutumisesta ja halukkuudesta? Tämä olisi mielestäni hyvin mielenkiintoinen lisätutkimuksen aihe, vaikka toisaalta jo oma aineistonikin paljasti sen, ettei läheisneuvonpito saanut aikaan toivottuja muutoksia lapsen tilanteessa silloin, kun lapsen vanhempi ei ollut sitoutunut läheisneuvonpitoon tai koko lastensuojelun työskentelyyn. Vanhempien sitoutumisen pohtiminen lasten kannalta johtaa eittämättä ajatukseen lapsikeskeisyydestä eli toisin sanoen siihen, millä keinoilla lastensuojelun työskentely ja läheisneuvonpito saataisiin entistä lapsilähtöisemmäksi?

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Arnkil, Tom Erik 2004: Verkostotyö lastensuojelussa – menetelmät huolen mukaan. Teoksessa: Annamajja Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään (s. 214–239). Helsinki: Tammi.

Arnkil, Tom Erik 2005: Metaforat, dialogisuus ja käytäntötutkimus. Teoksessa: Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus (s. 173–200). Helsinki: Palmeniakustannus.

De Shazer, Steve 1995: Ratkaisevat erot. Ratkaisukeskeinen terapia auttamistyössä. Tampere: Vastapaino.

Doolan, Mike 2002: Establishing an effective mandate for family group conferences. Julkaisussa: Faureholm, Jytte & Pedersen, Karen (toim.): Demokratisering af det sociale arbejde med familier. Rapport fra nordisk conference om familierådslagning 15.–16. marts 2002 i København. Projekt Familierådslagning i Danmark. Jytte Faureholm og Lis Brönholt.

Faureholm, Jytte 2002: Familierådslagning – empowerment in den offentlige sociale sector? Julkaisussa: Faureholm, Jytte & Pedersen, Karen (toim.): Demokratisering af det sociale arbejde med familier. Rapport fra nordisk conference om familierådslagning 15.–16. marts 2002 i København. Projekt Familierådslagning i Danmark. Jytte Faureholm og Lis Brönholt.

Furman, Ben ja Ahola, Tapani 1995: Muuttuset. Terapiasta ratkaisuihin. Keuruu: Lyhytterapia-instituutti Oy.

- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Pieksämäki: SKS.
- Gripenberg, Pia 2005: Dokumentoitu läheisneuvonpito. Lastensuojelun huolipuheessa jäsentyvä lapsen paikka ja vastuu lapsen arjesta. Sivuaineen laudaturtyö. Helsinki: Helsingin yliopisto, yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Grönfors, Matti 1985: Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Juva: WSOY.
- Haaparanta, Leila ja Niiniluoto, Ilkka 1997: Tieteellinen päättely. Teoksessa: Niskanen Vesa A (toim.): Tieteellisten menetelmien perusteita ihmistieteissä. Opiskelijan opas. Helsinki: Yliopistopaino.
- Haarakangas, Kauko 2002: Keroputaan malli: avoimen dialogin avulla, perheen ja verkoston kanssa. Teoksessa: Haarakangas Kauko: Mielisairaala muuttuu. Keroputaan sairaalan kokemuksia psykiatrisen hoidon kehittämisessä: avoimen dialogin hoitomalli. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Haverinen, Riitta 2005: Toimintaympäristöt sosiaalityön käytäntötutkimuksen haasteena. Teoksessa: Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus (s. 279–303). Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Heino, Tarja 2001: Läheisneuvonpito kuntien näkökulmasta. Kuntien paikalliset projektit ja niistä saatujen kokemusten vertailua. Stakes, aiheita 28. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja 2003: Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Päiväkirja-aineiston raportointi. Stakes, aiheita 4. Helsinki: Stakes.
- Heino Tarja, Kaatra Anne, Korhonen Liisa, Possauner Monika & Vuorio Juha-Pekka 2005: Läheisneuvonpidon ja sosiaalityön kriittinen kohta: lapsi. Teoksessa: Mirja

- Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.): *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (s. 279–303). Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Hurtig, Johanna 2003: *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hänninen, Salla 2005: *Lapsi läheisneuvonpidossa koollekutsujan silmin*. Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Jokinen, Arja ja Suoninen, Eero 2000: *Rikoksesta resurssi*. Narratiivien rakentuminen sosiaalityön kohtaamisessa. Teoksessa: Synnöve Karvinen, Tarja Pösö ja Mirja Satka (toim.): *Sosiaalityön tutkimus – metodologisia suunnistuksia*. SoPhi 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Juhila, Kirsi ja Pösö, Tarja 2000: *Sosiaalityön toimintakulttuurit*. Etnografista ymmärrystä ja diskurssianalyttistä tarkastelua yhdyskuntapalvelunsoveltuvuusselvityksistä. Teoksessa: Synnöve Karvinen, Tarja Pösö ja Mirja Satka (toim.): *Sosiaalityön tutkimus – metodologisia suunnistuksia*. SoPhi 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Katajainen, Antero, Lipponen, Krisse ja Litovaara, Anneli 2003: *Voimavarat käyttöön*. Jyväskylä: Duodecim.
- Kettunen, Terttu, Ihalainen, Jarmo ja Heikkinen, Hannele 2003: *Monimuotoinen sosiaaliturva*. Juva: WSOY.
- Koskinen-Ollonqvist, Pirjo, Leskinen, Leena, Bergström, Arja ja Serkkola, Ari 2002: *Hanketuki*. Kansalaisjärjestöjen terveyden edistämisen ohjelmatyö. Terveyden

- edistämisen keskuksen julkaisuja 7/2002. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ry.
- Koskisu, Jari 2004: Eri teitä perille. Mitä mielenterveyskuntoutus on? Helsinki: Edita.
- Kääriäinen, Aino 2003: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.
- Kääriäinen, Aino 2005: Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa: Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niirikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus (s. 159–171). Helsinki: Palmeniakustannus.
- Mutka, Ulla 1998: Sosiaalityön neljän käänne. SoPhi 27. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna 2004: Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun tilanearvioinnin käsikirja. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, selvityksiä 2004:1.
- Olin-Payne, Niina 2003: Läheisneuvonpito sosiaalityöntekijöiden puheessa. Pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.
- Parton, Nigel & O'Byrne Patrick 2000: Constructive Social Work. Towards a new practice. New York: Palgrave.
- Possauner, Monika, Korhonen, Liisa & Vartio Riitta 2002: Uuden Seelannin malli Helsingissä. Kaakkoisen suurpiirin läheisneuvonpitoprojektin (1998–2001) loppuraportti. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Selvityksiä 2002:10.

- Pölkki, Pirjo 2004: Lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa: Annamaija Puonti, Tuula Saarnio ja Anne Hujala (toim.): Lastensuojelu tänään (s.270–319). Helsinki: Tammi.
- Reinikainen, Sarianna 2002: Sosiaalityöntekijöiden käsitykset läheisneuvonpidosta. Helsinki: Stakes.
- Roos, J.P. 2005: "Saan olla subjektiivinen" - vai saanko? Yhteiskuntapolitiikka 2005:5. Helsinki: Stakes.
- Räsänen, Juhani 2004: Voimaannuttava työvalmennus –ehtoja, edellytyksiä, mahdollisuuksia ja malleja. Suomen työvalmennusakatemia www.tampere.fi/projekti/tyontiet/juhanirasanen
- Salmi, Lasse 2003: Ratkaisukeskeisyys pähkinänkuoressa. Artikkelit Ratkaisu- ja voimavarakeskeisten menetelmien edistämisyhdistyksen verkkosivuilla: www.ratkes.fi
- Satka, Mirja 1989: Dokumentit – avain sosiaalityön näkymättömään historiaan. Julkaisussa: Sosiaalipolitiikka 1989, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Vammala: Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund, Marianne ja Hoikkala, Susanna 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Saurama, Erja 2002: Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2002:7.
- Seikkula, Jaakko 1994: Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Tikkanen, Tiina 1998: Psykoterapiaopas. Monta tietä itsetuntemukseen ja iloon. Juva: Helsinki Media Company Oy.

Tulensalo, Hanna ja Muukkonen, Tiina 2005: Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa: Mirja Satka, Synnöve Karvinnen-Niinikoski, Marianne Nylund ja Susanna Hoikkala (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus (s.304–321). Helsinki: Palmenia-kustannus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Vataja, Sari 1998: VAK-projektin tarina. Teoksessa: Voimavarat, ratkaisut ja tarinat. Antti Mattila (toim.). Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Vuorio, Juha-Pekka 2005: Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpito projekti. Koulutusmateriaali. Vantaan kaupungin järjestämä läheisneuvonpitokoulutus.

"Läheisneuvonpito. Vanhempien ja läheisten yhteisvoimin lasten ja nuorten parhaaksi" -esite 2005. Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpito projekti. Helsinki: Helsingin Päivätoimisto Oy.

LIITE 1

AINEISTONA OLEVAT 11 LÄHEISNEUVONPITOPROSESSIA

Päätyneet prosessit

1. Poika 10 v. Teema: Sijoituspaikan vaihto, yhteydenpito (tapaamiset ja lomat) äitiin ja suhteiden elvytys läheisiin. Läheisneuvonpito ja kaksi seurantaa. Prosessi päättynyt. Sosiaalityöntekijä pysyi samana.
2. Tyttö 2-3 v. Teema: päivähoidon säännöllisyys, lapsen hoitojen turvaaminen, perushoito, isovanhempien tuki, vanhempien päihteiden käyttö. Läheisneuvonpito ja kolme seurantaa. Prosessi päättynyt. Vastuusosiaalityöntekijä vaihtui, johtava mukana koko prosessin.
3. Poika 12 v. Teemat: psykosomaattinen oireilu, äidin jaksaminen vanhempana, pojan ja äidin vuorovaikutus, pojan ja isän suhteen kuihtuminen, pojan ”surullinen olemus” ja pojan ilmaisema huoli äidistä. Läheisneuvonpito ja yksi seuranta. Prosessi keskeytyi ennen toista seurantaa läheisten väsyttyä äidin tarvitsevuuteen omien mielenterveysongelmien vuoksi. Sosiaalityöntekijä vaihtui kolmesti ja alue kerran, eli työntekijä oli aina tutustumassa perheeseen.
4. Tyttö n. 1 ½ v. Teemat: hoivan ja huolenpidon turvaaminen, vanhempien huumeettoman elämäntavan seuraaminen ja tukeminen. Läheisneuvonpito ja kaksi seurantaa. Kolmas seuranta oli sovittuna, mutta molemmat vanhemmat kieltäytyivät jatkamasta prosessia.
5. Poika 14 v. Teemat: ristiriidat kotona ja niiden kärjistyminen, pojan vointi ja pojan asuminen. Läheisneuvonpito ja yksi seuranta. Toinen seuranta oli sovittuna, mutta toinen vanhemmista, äiti, halusi keskeyttää prosessin pojan omasta toiveesta huolimatta. Sosiaalityöntekijä pysyi samana.
6. Tyttö 14 v. Teemat: tytön liiallinen vastuu ikäänsä nähden, asuminen ja viikonloput sekä kesäsuunnitelmat. Läheisneuvonpito ja kolme seurantaa. Neljäs seuranta tulossa syksyn kuluessa. Sosiaalityöntekijät vaihtuneet kolmesti, joten tähän mennessä joka kokouksessa uusi työntekijä.
7. Tyttö 9-v. ja poika 10-v. Teemat: pojan kotiutus laitoksesta, lasten säännöt, lasten kantama vastuu ja äidin tarvitsema tuki. Läheisneuvonpito ja kaksi seurantaa. Sosiaalityöntekijä vaihtui läheisneuvonpidon jälkeen. *Haastateltava*

Käynnissä olevat prosessit

1. Tyttö 16 v. Teema: kotiutus laitoksesta. Läheisneuvonpito ja yksi seuranta. Toinen seuranta on sovittuna. Sosiaalityöntekijä pysynyt samana. *Haastateltava*
2. Pojat 7 ja 11 v. Teemat: vakaa ja turvallinen arki, terapioiden ja harrastusten turvaaminen, läheisten tuen tarve, asuinpaikka ja päihteetön koti. Läheisneuvonpito ja kaksi seurantaa. Kolmas seuranta oli sovittuna, mutta prosessi peruuntui. Sosiaalityöntekijä pysynyt samana. *Haastateltava*
3. Tyttö 15 v. Teemat: kotiutuminen laitoksesta sekä tytön säännöt ja oikeudet. Läheisneuvonpito ja yksi seuranta. Prosessi jatkuu. Sosiaalityöntekijä pysynyt samana. *Haastateltava*

4. Tyttö 4 v. ja poika 6 v. Teemat: turvallinen ja päihteetön koti, säännöllinen vuorokausi-rytmi ja päivähoito sekä turvallisen aikuisen hoitovastuusta sopiminen. Läheisneuvonpito ja yksi seuranta. Prosessi jatkuu.

LIITE 2

KIRJE HAASTATELTAVILLE SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Hyvä kollega,

Olet varmastikin jo kuullut Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin päälliköltä J-P Vuoriolta toiveestani saada haastatella Sinua läheisneuvonpitoon liittyvää opinnäytetyötäni varten.

Graduni liittyy osaksi Pääkaupunkiseudun läheisneuvonpitoprojektin ulkoista arviointia ja sen tarkoituksena on kartoittaa läheisneuvonpito-prosessin aikana tapahtuneita muutoksia sosiaalityöntekijän huolessa ja lapsen tukiverkostoissa, läheisneuvonpidon tuomia muita mahdollisia muutoksia sekä koollekutsujan merkitystä läheisneuvonpidolle. Pääasiallisena tutkimusaineistonani toimivat sosiaalityöntekijän yhteenvedot ja läheisten laatimat suunnitelmat yhteensä 11 Helsingissä vuosina 2004-2005 pidetystä läheisneuvonpidoista. Lisäaineistonani ovat sosiaalityöntekijöiden ja läheisten täyttämät palautelomakkeet läheisneuvonpidolle. Koska dokumenttiaineistot ovat osittain puutteelliset tutkimuskysymyksieni nähden, tutkimuksen kannalta olisi erittäin tärkeää saada aineistoa täydentävää ja syventävää tietoa läheisneuvonpitoa työvälineenä käyttäneiltä sosiaalityöntekijöiltä haastattelujen avulla. Tässä Sinä, hyvä kollega, astut kuvaan.

Haluaisin sopia kanssasi haastattelun, mikäli mahdollista, tammikuun viimeiselle ehjälle viikolle eli viikolle 4. Tulen mielelläni haastattelemaan sinua omalle työpaikalleni, ellei itselläsi ole mielessä jokin parempi paikka. Haastattelua varten olisi hyvä varata jokin rauhallinen paikka sekä n. 1h verran aikaa. Haastatteluaineiston litteroimisen ja analysoimisen helpottamiseksi tulen käyttämään haastattelussa nauhuria. Toivon Sinun kuitenkin unohtavan nauhurin olemassaolon, jotta voimme keskustella läheisneuvonpitoon liittyvistä teemoista mahdollisimman vapaasti ja avoimesti. En aio käyttää haastattelussa strukturoitua haastattelurunkoa, vaan haastattelu rakentuu tiettyjen teemojen ympärille, joiden käsitteilyä helpottaa kovasti, jos mietit oman kokemuksesi pohjalta seuraavia asioita ennen varsinaista haastattelua:

1. Yleisiä kokemuksiasi läheisneuvonpidosta (menetelmänä, hyvät ja huonot puolet, toimivuus, tilanteet joissa käytät jne.)
2. Minkälaisia muutoksia olet havainnut huolessa läheisneuvonpidon myötä?
3. Minkälaisia muutoksia olet havainnut tukiverkostoissa (läheis- ja viranomaistuki)?
4. Minkälaisia muita (suunnitelmasta irrallisia) muutoksia läheisneuvonpito on tuonut tilanteeseen/asiakkuuteen?
5. Minkälaisena koet koollekutsujan merkityksen läheisneuvonpidossa?

Olisin kiitollinen, jos vastaisit minulle tämän viikon aikana mahdollisen päivämäärä- ja aikaehdotuksen kanssa, niin voisimme lyödä lukkoon tarkemman haastatteluajan ja -paikan. Mikäli Sinulle heräsi kysymyksiä tutkimuksesta tai haastattelusta, vastaan niihin oikein mielelläni. Yhteystietoni löytyvät alta.

Jo etukäteen avustasi suuresti kiittäen,

Sanna Güler

LIITE 3

HAASTATTELUN TEEMARUNKO

YLEISESTI LÄHEISNEUVONPIDOSTA

- milloin ja missä tutustunut lnp:n?
- monessako lnp itse ollut mukana?
- lnp menetelmänä, hyvät ja huonot puolet?
- minkälaisissa tilanteissa käytät, mihin sopii parhaiten?
- tuletko käyttämään tulevaisuudessakin?

HUOLET

- minkälaisia huolia on ollut kun järjestänyt lnp?
- paljon vai vähän?
- onko huolet muuttuneet lnp:n myötä, miten?
- onko suunnitelmat toteutuneet huolen näkökulmasta?

TUKIVERKOSTOT

- minkälaiset tukiverkostot asiakkailla ollut kun aloitt. lnp?
- läheistuki (onko tiedossa, paljon, ketkä?) ja viranomaistuki?
- avoh. tukitoimet?
- onko huomannut muutoksia tukiverkostoissa?
- yhteys huolten ja läheisten vastuunoton välillä?

VOIMAVARAT

- onko läheisten omat voimavarat tulleet esiin, lisääntyneet?
- uskotko lnp:n lisäävän voimavaroja, miksi?

MUUT MUUTOKSET

- suunnitelmasta irralliset muutokset?
- vaikutukset tilanteeseen, asiakkuuteen, yhteistyöhön?
- sos.tt rooli, asema, vastuu muuttunut lnp:n myötä?

KOOLLEKUTSUJAN MERKITYS

- ulkopuolisuuden merkitys sossulle, asiakkaalle?
- millainen kokemus koollekutsujan toiminnasta?
- yhteistyö koollekutsujan kanssa, kehitettävää?